

MICHAŁ PROKSA

**ARCHITEKTURA
NEOGOTYCKICH BUDOWLI SAKRALNYCH
OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO W PRZEMYŚLU**

Rzeszów 2022

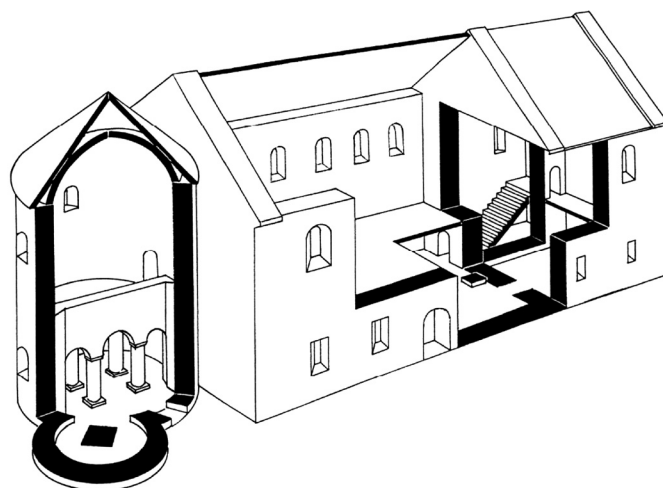
SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Zagadnienia wprowadzające	7
1.1. Neogotyck – kilka uwag o chronologii i stylistyce	7
1.2. Analiza stanu badań	9
1.3. Cel i zakres opracowania	16
2. Kościoły neogotyckie Przemyśla. Analiza architektoniczno-przestrzenna ...	21
2.1. Kościoły salowe beztranseptowe	21
2.2. Kościoły salowe z kaplicami transeptowymi	49
2.3. Kościoły bazylikowe	70
3. Neogotyck sakralny w Przemyśle – najważniejsze cechy	81
4. Neogotyck przemyski na tle innych realizacji w Galicji	87
Tabele	101
Tabela 1. Ogólne informacje o parafii	103
Tabela 2. Ogólne informacje o obiekcie	106
Tabela 3. Podstawowe elementy planu i bryły	109
Tabela 4.1. Korpus nawowy – charakterystyka elementów zewnątrznych	112
Tabela 4.2. Korpus nawowy – charakterystyka elementów wewnętrznych	116
Tabela 5.1. Prezbiterium – charakterystyka elementów zewnątrznych	119
Tabela 5.2. Prezbiterium – charakterystyka elementów wewnętrznych	123
Tabela 6.1. Transept/kaplice transeptowe – charakterystyka elementów zewnętrznych	126

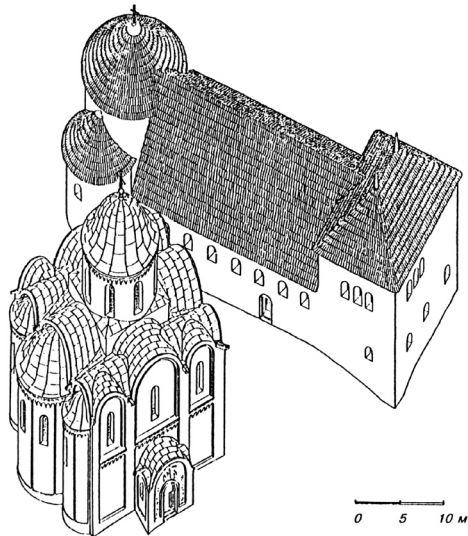
Tabela 6.2. Transept/kaplice transeptowe – charakterystyka elementów wewnętrznych	129
Spis ilustracji	131
Rysunki.....	131
Fotografie.....	132
Literatura	137
Źródła	137
Opracowania publikowane	138
Opracowania niepublikowane	145

WSTĘP

Przemyśl jest miastem o ponad tysiącletniej historii. W wieku X był zapewne stolicą protopaństwa Lędzian, później, podbity przez księcia czeskiego, wraz z „państwem Wiślan” na kilka dziesięcioleci znalazł się w orbicie zainteresowań Przemysłowiców (Przemyslidów), wreszcie przez kilka stuleci należał do księstwa halicko-włodzimierskiego, z krótkim epizodem przynależności do Państwa Gnieźnieńskich Polan w okresie władztwa Bolesława Chrobrego. Po roku 1340 został przyłączony przez Kazimierza Wielkiego (na podstawie wcześniejszych umów dynastycznych) do Korony Królestwa Polskiego. W okresie I Rzeczypospolitej był stolicą jednej z ziem województwa ruskiego, a w czasie zaborów należał do ważniejszych miast galicyjskich. Ta długa historia spowodowała, że krajobraz architektoniczny miasta jest bogaty i różnorodny. W początkach XI stulecia książę Bolesław Mieszkowic zbudował tu mурowaną rezydencję z kaplicą pałacową (rotunda i palatium – rys. 1) opasa-

Rys. 1. Przemyśl. Próba rekonstrukcji zespołu rotunda–palatium na Wzgórzu Zamkowym (oprac. Z. Pianowski)

Rys. 2. Przemyśl. Próba rekonstrukcji cerkwi Wołodara oraz zespołu rotunda–palatium na Wzgórzu Zamkowym (oprac. V. Petrik, I. Diba)

ną umocnieniami ziemno-drewnianymi, a sto lat później książę ruski Wołodar wznosił w obrębie umocnień cerkiew (rys. 2), która w XV wieku przez kilka dziesięcioleci pełniła funkcję katedry łacińskiej. Po przyłączeniu Przemyśla wraz z częścią ziem ruskich do Korony nastąpiła lokacja miasta na prawie magdeburskim, król zbudował murowany zamek

w dawnym grodzie na Zniesieniu, o czym informuje nas świadek poczynają inwestycyjnych Kazimierza Wielkiego, Jan z Czarnkowa. Rozwój ośrodka w wieku XVI i w początkach następnego stulecia związany był z okresem prosperity państwa Jagiellonów i pierwszych królów elekcyjnych. Niektóre kreacje architektoniczne z tamtych czasów zachowały się do dnia dzisiejszego, dość wspomnieć o katedrze ob. łac., klasztorze Karmelitów Bosych, świątyniach reformatów i jezuitów, budynkach zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, np. dominikanów, dominikanek czy bonifratrów (niestety kościoły tych zakonów zostały poddane demolacji, podobnie jak świątynie obrządków wschodnich), wreszcie kościół Franciszkanów pamiętający wieki średnie, który dziś jest kreacją XVIII-wieczną. W tej publikacji przedstawiona została jednak inna, młodsza grupa kościołów – realizacje neogotyckie Przemyśla z przełomu XIX i XX stulecia (od 1859 do 1927), które dotychczas interesowały badaczy architektury znacznie rzadziej.

Bardzo dziękuję pierwszym Czytelnikom i równocześnie Recenzentom tej publikacji za cenne uwagi i sugestie, które w pozytywny sposób wpłynęły na jej merytoryczny poziom. Administratorom – Proboszczom parafii Świętego Józefa (salezjanie) i kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa (Pikulice), Siostram Karmelitankom, a także Księdzu Dyrektorowi Zakładu Salezjańskiego w Oświęcimiu dziękuję za możliwość skorzystania z archiwaliów zdeponowanych w tamtejszych urzędach kościelnych oraz wyrażenie zgody na ich wykorzystanie w tej publikacji.

1. ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

1.1. Neogotyck – kilka uwag o chronologii i stylistyce

Impulsem do realizacji budowli w tzw. „stylu nadwiślańskim” na ziemiach polskich w XIX i początkach XX wieku była zapewne tęsknota za wspaniałymi dziejami Państwa, a strzeliste elementy gotyku mocno wpływały na wyobraźnię twórców i parafian, przywołując wspomnienia okresu świetności kraju. Nie bez znaczenia była też zapewne „moda na gotyk”, która pojawiła się w Europie. Stąd wielu twórców architektury – aby wymienić choćby Jana Sasa Zubrzyckiego, Stanisława Majerskiego, Sławomira Odrzywolskiego, Teodora Talowskiego, Franciszka Stażkiewicza, Zygmunta Hendla, Aleksandra Gebauera – nadawało swoim dziełom cechy gotyckie, mieszając je zresztą, niekiedy dość dowolnie, z innymi elementami konstrukcyjnymi i detalami znanymi ze średniowiecza i czasów nowożytnych. Nie da się zaprzeczyć, że wiele spośród realizacji tych twórców zasługuje na określenie ich jako niekwestionowane dzieła sztuki.

Styl „nadwiślański” (czy „narodowy”) – jak nazywali go współcześni – dziś określany historyzmem, przez dziesiątki lat nie znajdował uznania badaczy architektury, spotykając się głównie z krytyką jako odtwórczy i masowy. W ostatnich latach dostrzegalne jest zwiększone zainteresowanie tą problematyką, która stała się „modna” oraz bardziej powszechna i doceniana wśród historyków architektury – chyba obserwujemy tu zjawisko w architekturze znane z poprzednich stuleci: to, co minione i zastąpione nowym, ale bliskie chronologicznie, jest negowane i dopiero upływ czasu pozwala je zaakceptować i docenić.

Większość badaczy wyznaczając chronologię historyzmu dość zgodnie wyodrębnia trzy fazy: historyzm romantyczny (do około 1860), dojrzały (1860–1895) i późny (Stefański 2005), przy czym cezury czasowe poszczególnych faz są definiowane różnie przez różnych autorów, niekiedy z dość dużymi przesunięciami, np. J. Żywicki (1998) pisząc o neogotyku zamyka jego fazę dojrzałą między 1812 a 1870 rokiem, ale do realizacji neogotyckich zalicza

też obiekty klasycystyczne z elementami ostrołukowymi. Dyskusyjna wydaje się teza o dominacji neobaroku w trzeciej fazie (Stefański), przynajmniej w odniesieniu do terenu Galicji, gdzie znaczna część kościołów neogotyckich datowana jest na pierwsze dziesięciolecie XX wieku (m.in. Markowa, Piotrkowice, Poręba Radlna, Przeczyca), a jeszcze w latach 20. i 30. tegoż stulecia powstawały realizacje neogotyckie (m.in. Łapczyca, Łęzkowice, Malawa, Porąbka Uszewska).

W tym miejscu musimy zwrócić uwagę na inny problem pojawiający się niekiedy w literaturze przedmiotu: określanie jako neogotyckich realizacji XVII-wiecznych lub z II połowy XVIII wieku oraz obiektów poddanych regotyzacji (odbudowie). Dla analizy prowadzonej w tej publikacji szczególnie istotny jest problem katedry przemyskiej obrządku łacińskiego – budowli późnogotyckiej, w XIX wieku częściowo odbudowanej (zrekonstruowanej) w stylu gotyckim, w odniesieniu do której formułowano tezy (Stojak 1996) o jej w części neogotyckim charakterze – w tym przypadku stoimy na stanowisku, że obiekt ten nie powinien i nie może (choć niektórzy badacze próbują prowadzić na ten temat dyskusję) być klasyfikowany jako neogotycki, elementy pochodzące z XIX wieku są bowiem odtworzeniem, a nie nową kreacją. Istotne i trafne wydaje się zaproponowane przez A. Grzybkowskiego (2014) rozróżnienie post-gotyku i neogotyku – należy się zgodzić, że to dwa różne zjawiska.

Podkreślenia wymaga jeszcze jeden fakt – eklektyzm architektury historyzmu. Brak jednorodności stylistycznej, swobodne łączenie przez projektantów i budowniczych elementów architektonicznych wywodzących się z różnych epok i wymykających się sztywnym i ścisłym przyporządkowaniom powoduje, że przy próbach klasyfikacji obiektów należy raczej uwzględniać ich cechy dominujące. Za cechy stylistyczne będące wyróżnikiem gotyku – a zatem i neogotyku – należy uznać żebro sklepienne jako element konstrukcyjny, łuk oporowy, oszkarpowanie i wreszcie łuk ostry (w powszechnej świadomości traktowany jako najważniejszy), i te elementy posłużyły jako wyznacznik obiektów, które są przedmiotem niniejszego opracowania; istotne znaczenie mają też proporcje budowli. Dla porządku dodajmy jeszcze, że łuki półkoliste, sklepienia krzyżowe, romańskie w formie kolumny i biforia możemy potraktować jako cechy właściwe dla neoromanizmu, zaś sklepienia kolebkowe z lunetami czy spływy wolutowe będziemy raczej łączyć z elementami barokowymi.

1.2. Analiza stanu badań

Spośród publikacji dotyczących architektury historyzmu na ziemiach polskich najbardziej syntetyczne są monografie autorstwa K. Stefańskiego (2000, 2005), który podjął zarówno próby klasyfikacji chronologicznej „stylu narodowego” w architekturze drugiej połowy XIX i pierwszej XX wieku, jak i omówienia jego znaczenia dla rozwoju architektury również na prowincji, gdzie obiekty (sakralne i świeckie) wzbogaciły krajobraz kulturowy, tworząc ważną część dziedzictwa narodowego. Omówił rozmaite uwarunkowania (społeczne, polityczne, gospodarcze i techniczno-cywilizacyjne), które miały wpływ na pojawianie się i rozwój nowych prądów w architekturze, podkreślił też Jana Sasa Zubrzyckiego o szansach taniej budowy kościołów trójnawowych, jakie stwarza system filarowo-szkarpowy. K. Stefański odniósł się również do wpływów nadreńskich w architekturze ziem polskich (1997). Autor ten zajmował się m.in. budowlami z terenu Królestwa Polskiego, ale nieco uwagi poświęcił też Galicji (1996), wymieniając kilka ważniejszych kościołów i projektantów, jednak koncentrował się raczej nad różnicami w poglądach na sztukę wybitniejszych twórców.

Królestwem Polskim zajmował się także A. Majdowski (1991, 1993), ale on też koncentrował się na cechach stylistycznych (wyodrębniając np. styl bizantyjski, lombardzki, wiślano-bałtycki, neoromański, neoklasycystyczny, itp.) i ich związkach z dążeniami narodowymi. Podobnie w dysertacji doktorskiej dotyczącej wybitnego twórcy okresu historyzmu na terenie Królestwa Polskiego – Józefa Piusa Dziekońskiego A. Majdowski (1995) nie dokonał pełnej analizy architektonicznej opisywanych obiektów, chociaż podzielił kościoły na bazyliki, hale i świątynie jednonawowe (sale) oraz przedstawił liczne plany zaprojektowanych przez Dziekońskiego świątyń. Uwzględnił także projekty niezrealizowane i prace konserwatorskie (dobudowy i rozbudowy) prowadzone wg projektów Dziekońskiego. Omówionym tu obiektem z Galicji jest Grybów (jako jedyny zaprojektowany przez niego na tym terenie).

Opracowań doczekały się kościoły Teodora Talowskiego – na uwagę zasługuje analiza jego projektów na terenie diecezji tarnowskiej autorstwa Z. Beiersdorfa (1986), a także opracowane przez W. Bałusa szczegółowe omówienie sakralnych (1992) i świeckich (1987) dzieł Talowskiego. Realizacjami Teodora Talowskiego zajmował się też J. Opaska (2001), który przeprowadził próbę analizy architektonicznej obiektów (jednak dość niepełną, ograniczoną w zasadzie do planów), uwzględniając także te niezrealizowane, w podziale na cztery grupy: 1) trójnawowe z transeptem, 2) jednonawowe, 3) trójnawowe,

ale bliskie układowi centralnemu, 4) założenia centralne. Autor nie ustrzegł się jednak pewnych nieścisłości. Omówił plan kościoła w Bóbrce z 1895 roku jako zrealizowany, a był to pierwszy, niezrealizowany projekt – kościół zbudowano według projektu drugiego, z roku 1905. Imponujące rozmiary ma opracowanie dotyczące Teodora Talowskiego autorstwa Tadeusza Bystrzaka (2021), ale jest to raczej wykaz obiektów z dość obszernie reprodukowaną dokumentacją archiwalną dotyczącą projektanta, a nie architektury. Nie ma tu ani opisów, ani analiz architektonicznych, zabrakło również bibliografii.

Jednym z nowszych opracowań jest monografia poświęcona Janowi Sasowi Zubrzyckiemu autorstwa Jerzego Wowczaka (2017), omawiająca dzieła sakralne i świeckie tego artysty w dużym wyborze, a wątki architektoniczne są istotnym elementem tej pracy.

Świadectwem toczącej się dyskusji i różnic w poglądach na wartości artystyczne twórców epoki historyzmu są polemiki na temat działalności Zdzisława Mączyńskiego, prowadzone między K. Stefańskim (1990, 1994) a J.S. Wrońskim (1993, 1994) na łamach *Kwartalnika Architektury i Urbanistyki*.

Na uwagę zasługuje artykuł M. Korneckiego o artystycznych tendencjach architektury sakralnej na terenie diecezji tarnowskiej (1986). Przeanalizował on rozwój architektury kościelnej w diecezji tarnowskiej od czasu jej utworzenia do upadku Austro-Węgier, jako inspirację do rozwoju neogotyku wskazując *Votiv-Kirche* w Wiedniu. Wyróżnił on w dziejach budownictwa kilka okresów (józefinizm, historyzm i eklektyzm, neogoty, styl nadwiślański), przypisując każdemu z nich reprezentatywne obiekty, a podając przykłady świątyń neogotyckich w diecezji wymienił także wybitniejszych twórców. Za dyskusyjne musimy jednak uznać jego przekonanie, że prace przy katedrze tarnowskiej (1889–1897) przekształciły obiekt w budowlę neogotycką.

J. Żywicki (1996, 1998) obszernie omówił kościelne budownictwo neogotyckie na obszarze Lubelszczyzny, przedstawiając własną propozycję podziału chronologicznego. Za najstarszą fazę uznał okres 1764–1812, jednak realizacje z tego okresu w większości przypadków nie dotrwały naszych czasów. Drugi okres przypada wg niego na lata 1812–1870 (ten okres powiązał z modą „na gotyk” w całej Europie), a fazę trzecią (1870–1914) określił jako okres dojrzałego i późnego historyzmu. Każdej z faz przypisał konkretne realizacje, a w późniejszej z prac przedstawił obszerny katalog obiektów z analizą architektoniczną. Autor ten zajmował się także twórczością Ksawerego Drozdowskiego, analizując kościoły zbudowane wg jego koncepcji (1997). Prace

K.A. Jabłońskiego (2002, 2004) dotyczą budownictwa neogotyckiego z terenów Polski północno-wschodniej (Białostoczczyzna), a W. Baraniewski (1982) zajął się kościołem Karła Schinkla w Krzeszowicach.

Z publikacji Z. Tołoczko należy przywołać przede wszystkim syntetyczne omówienia architektury historyzmu (2011, 2015), którą Autorka przedstawiła nie tylko na ziemiach polskich, odniosła się także do licznych przykładów z terenu Europy, jednak są to głównie realizacje świeckie.

W latach 80. i 90. XX wieku zaczęły się pojawiać prace magisterskie omawiające wybitne dzieła budownictwa sakralnego, m.in. R. Słoty (1992) o parafii i kościele w Jedliczu, J. Dżonia (1997) – w Grabownicy. Niestety dają się w nich zauważyć nieprecyzyjne nazwy dotyczące form obiektów, mylenie bazylik z pseudobazylikami, brak rozróżnienia kościołów halowych od pseudohalowych, czy nawy poprzecznej (transeptu) od kaplic, chociaż trzeba tu zaznaczyć, że takie nieścisłości pojawiają się w literaturze podmiotu często (nie tylko w opracowaniach początkujących badaczy). Interesująca nas tematyka była też przedmiotem prac doktorskich, omawiających konkretne obiekty (np. kościół w Limanowej autorstwa J.S. Wrońskiego) lub działalność architektów, np. M. Omilanowskiej (1995) o twórczości Stefana Szylle-
ra, H. Górskiej o działalności Sławomira Odrzywolskiego (1979) – główne tezy opublikowała w 1982 roku (w jego życiu okresu krakowskiego wyróżniła pięć etapów: historyzm, eklektyzm, fazę poszukiwań nowego stylu, secesję i neoklasycyzm).

Również autor niniejszej publikacji podejmował już temat architektury historyzmu – na terenie Galicji (Proksa, Zub 2017b; Proksa, Zub 2021), ale też poza nią, omawiając kościoły w Komarowie–Osadzie koło Zamościa (2018, i wykazując tu jego dominujące cechy neoromańskie, mimo klasyfikowania go przez niektórych badaczy (Michalska 1999) jako neogotyckiego) i w Tomaszowie Mazowieckim (2017a, jednego z dwóch kościołów ewangelickich, wykazując umiejętne połączenie cech właściwych dla świątyń tego wyznania z elementami neogotyku).

Trzeba wreszcie wspomnieć o różnego typu leksykonach, katalogach (z *Katalogiem Zabytków Sztuki w Polsce* na czele), schematyzmach i rocznikach diecezjalnych (Rocznik 1997), które zawierają notki informacyjne o różnym stopniu szczegółowości dotyczące poszczególnych budowli.

W odniesieniu do niektórych obiektów cenne informacje można odnaleźć na stronach parafii (dane faktograficzne z kronik parafialnych). Znakomity waleń źródłowy mają także publikacje w czasopiśmie z okresu międzywojennego, szczególnie wartościowy jest *Architekt*, w którego poszczególnych nu-

merach publikowane były aktualne (wówczas) projekty różnych budowli, w tym kościołów.

Istotnym źródłem informacji jest wreszcie niepublikowana dokumentacja konserwatorska, w szczególności karty ewidencyjne zabytków (tzw. białe karty, które zwykle zawierają dość szczegółowy zestaw informacji dotyczących architektury obiektów), podobnie jak decyzje o wpisaniu obiektów architektonicznych do rejestru zabytków; warto tu wspomnieć, że spora liczba kart ewidencyjnych została w ostatnim czasie udostępniona w postaci skanów w portalu Zabytek.pl.

W ostatnich latach przybywa także krótkich opracowań historycznych i architektonicznych, często o charakterze amatorskim, ale ich walorem jest podawanie niektórych faktów z dziejów miejscowości i ogólnych opisów świątyń. Opracowania takie mają np. wsie i kościoły w Błażowej (Brząk-Piszczowa 1978), Albigowej (Kronika 1998; Ulman 1997), Żurawicy (Sawula 2010), Kraczkowej (630 lat 1999; Szpunar 1974).

Z powyższego krótkiego przeglądu literatury wynika, że opracowania syntetyczne dotyczące historyzmu w Polsce obejmują przede wszystkim teren Królestwa Polskiego, a także Lubelszczyzny oraz Białostoczczyzny. Zdarzają się opracowania dotyczące twórczości niektórych projektantów działających również (choć niewyłącznie) na terenie Galicji (Sas Zubrzycki, Talowski), Galicja doczekała się jednak głównie jednostkowych opracowań poszczególnych obiektów, najczęściej niepublikowanych (prace magisterskie lub doktorskie).

Nie ukazało się dotychczas syntetyczne opracowanie dotyczące sakralnego neogotyku lub historyzmu na ziemiach polskich, trzeba jednak zgodzić się z tezą J. Żywickiego, że wobec ogromnej liczby realizacji i braku opracowań częściowych analizujących dogłębnie obiekty z poszczególnych regionów na takie opracowanie musimy jeszcze poczekać. Próba kompleksowego przeanalizowania tematu prowadziłaby bowiem do „nadmiernych selekcji i spływconych wniosków” (Żywicki 1998, s. 9). Doświadczenia własne autora zebrane przy gromadzeniu materiałów do opracowania dotyczącego architektury neogotyckiej Galicji potwierdzają to stwierdzenie, obszerność materiału niejako wymusiła jego podział na mniejsze tomy, a niniejsza publikacja jest pierwszym z nich (drugim, jeżeli uwzględnić wzmiankowaną już monografię kościołów neoromańskich w archidiecezji przemyskiej).

Na przedstawionym wyżej tle literatura dotycząca neogotyckich kościołów przemyskich prezentuje się wyjątkowo skromnie – jako grupa stylistyczna budowle te nie były dotychczas ani przedmiotem szczegółowej analizy, ani

też syntetycznych opracowań. Podstawowe dane faktograficzne, a niekiedy także krótkie i raczej powierzchowne informacje o cechach architektonicznych poszczególnych obiektów możemy znaleźć w *Roczniku Archidiecezji Przemyskiej* z 1997 roku (Rocznik 1997, s. 320–321, 322, 327, 340, 351) i dotyczą one wszystkich kościołów archidiecezji. Z publikacji o ogólnym charakterze można jeszcze wymienić różnego typu katalogi i spisy zabytków, w których jednak – co dość oczywiste – znalazły się tylko kościoły wpisane do rejestru zabytków. Do grupy tej należy zaliczyć przede wszystkim *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 2004), omawiający kościoły zgromadzeń karmelitanek i salezjanów oraz parafialny Przemysł–Błonie i filialny Przemysł–Kruhel Mały), ale także mniej szczegółowe spisy zabytków województwa przemyskiego (Spis 1984; Zabytki 1998) i później podkarpackiego (Katalog 2011). Pewnym (skromnym) źródłem informacji są też biogramy przemyskiego projektanta Stanisława Majerskiego (Majerski 2008; Podubny 2011a, 2016).

Nieznacznie tylko bogatsza jest literatura dotycząca poszczególnych, pojedynczych obiektów – siedmiu świątyń z terenu Przemysła, których cechy architektoniczne pozwalają zaliczyć je do budowli neogotyckich.

Najmniej informacji posiadamy o parafialnym kościele p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Pikulicach. Obiekt nie ma swojej białej karty, ogólne dane zbiera księga inwentarzowa przechowywana w archiwum parafialnym (Księga [b.d.]), a elementy zespołu i ich chronologia wymienione są w spisie zabytków województwa przemyskiego (Zabytki 1998). Informacje zebrane na potrzeby tej publikacji, w tym dokumentacja fotograficzna, będą chyba najobszerniejszą charakterystyką tej świątyni.

Podobnie skromna jest lista publikacji dotyczących filialnego kościoła w dzielnicy Kruhel Wielki. Poza wzmianką w *Roczniku Archidiecezji Przemyskiej* (Rocznik 1997, s. 322) nie ma w zasadzie publikowanych informacji na jego temat.

Kościół filialny w dzielnicy Kruhel Mały został wpisany do rejestru zabytków nieruchomych w 2015 roku, jest wymieniony w spisach zabytków (Spis 1984; Zabytki 1998) i doczekał się białej karty (Schmidt 2011) zawierającej podstawowe informacje oraz plan obiektu. Został też uwzględniony w *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 2004, s. 121–122) z dość dokładną charakterystyką architektoniczną.

Informacje o kaplicy cmentarnej na Cmentarzu Głównym w Przemysłu sumuje I. Zając w białej karcie (Zając 1993) oraz publikacja o cmentarzach przemyskich (Cmentarze 1981). Wzmiankuje ją spis zabytków (Zabytki 1998). Ob-

serwacji architektonicznych i stylistycznych dokonał autor, który także wykonał dokumentację opisową i fotograficzną.

Akta parafii i kościoła Najświętszej Marii Panny Nieustającej Pomocy na Błoniach można znaleźć w Archiwum Rzymskokatolickiej Metropolii Przemyskiej, ale odnoszą się one głównie do działalności parafii, a nie jego architektury. W 2014 roku ukazało się opracowanie książkowe dotyczące tej świątyni autorstwa Marka Gosztyły, Lecha Lichołai i Stanisława Ożoga (Gosztyła, Lichołai, Ożóg 2014), ale chociaż wg spisu treści książka obejmuje problematykę architektury obiektu, to nie możemy tam znaleźć opisów analizujących przynajmniej podstawowe wątki budowlano-architektoniczne – autorzy koncentrują się na zagadnieniach dotyczących parafii i wątkach obrzędowo-religijnych. Wcześniej kościół był przedmiotem omówienia M. Gosztyły (2010), który przedstawił głównie wątki historyczne i konserwatorskie, ale podał także krótki opis architektoniczny, a ostatnio świątynia została uwzględniona w analizie porównawczej planów grupy świątyń zaprojektowanych przez S. Majerskiego (Gosztyła, Lichołai 2018), jednak w obu publikacjach autorzy nie ustrzegli się nieścisłości przy interpretacji układu przestrzennego, do czego jeszcze wrócimy. O kościele krótko wspomina *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 2004, s. 78–79) poświęcony zespołom sakralnym Przemysła. Spisy zabytków (Spis 1984; Zabytki 1998) podają informacje dotyczące chronologii i projektanta, zaś biogram S. Majerskiego (Majerski 2008) wymienia tylko obiekt jako realizację tego twórcy. Najpełniejsze informacje o świątyni i jej wyposażeniu zbiera I. Zajac (2000) w białej karcie (choć i tu typologia planu jest dyskusyjna), zaś pełną dokumentację opisowo-analityczną i fotograficzną wykonał autor tej publikacji.

Przy opisie zespołu klasztornego Karmelitanek Bosych trzeba wymienić dwa opracowania, których wydanie dzieli stulecie. *Karmel przemyski* (Karmel 1900) poświęcono okresowi tuż po realizacji założenia, zaś Bronisław Tarka (1999) omawia działalność konwentu przemyskiego w XX wieku. Obiekt posiada białą kartę, dość dokładnie został też omówiony w *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 2004, s. 80–86). Jest ponadto wzmiankowany w pracy Jacka Żabickiego (2013, s. 332), która przedstawia wybrane zabytkowe obiekty świeckie i sakralne z terenów Lubelszczyzny i Podkarpacia. Spisy zabytków (Spis 1984; Zabytki 1998) podają podstawowe dane dotyczące chronologii i projektanta. Krótkie informacje o genezie i dziejach obiektu przedstawił Władysław Trojanowski w notce dotyczącej karmelitanek w opracowaniu *Diecezja przemyska w latach 1939–1945. Zakony* (Trojanowski 1990). Biogram S. Majerskiego (Majerski 2008) wymienia kościół jako jego realiza-

cję (przy czym autor miał raczej na myśli realizację prac budowlanych, nie projekt), o jego nadzorze nad pracami budowlanymi wspomina też B. Podubny (2016). Historię oraz elementy wystroju i wyposażenia świątyni omówił też autor niniejszej książki (Gosztyła, Proksa 2000).

Literatura dotycząca zgromadzenia salezjańskiego w Przemyśle też nie jest zbyt obszerna. O architekturze kościoła informacje przyczynkarskie podaje sprawozdanie wydane w Mikołowie w 1923 roku (25-lecie 1923) oraz publikacja A. Rachfała pomieszczona w opracowaniu *Diecezja przemyska w latach 1939–1945. Zakony* (Rachfał 1990). W archiwum kościoła św. Józefa w Przemyśle zachował się inwentarz parafii – maszynopis z 1955 roku (Inwentarz 1955), który odnosi się do niektórych wątków architektury obiektu. Informacje o świątyni sumuje biała karta (Sowa 2006), podaje je też *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 2004, s. 48–53) i J. Żabicki (2013, s. 333). Ogólne dane znajdziemy również w *Roczniku Archidiecezji Przemyskiej* (Rocznik 1997, s. 340). Spisy zabytków (Spis 1984, Zabytki 1998) wymieniają nazwisko projektanta – Marino z Turynu, chociaż może to być zniekształcenie nazwiska pochodzącego z Turynu Mario Ceradiniego. Marco Spesso w monografii dotyczącej kościoła Santa Maria Liberatrice w Rzymie (2002) przedstawia też inne realizacje Ceradiniego dla salezjanów na terenie Europy, w tym kościół przemyski, publikując jego projekt przygotowany przez Ceradiniego (nie całkiem zrealizowany, o czym będzie jeszcze mowa). Serię notek historycznych dotyczących dziejów kościoła i oratorium opublikował Artur Świeży w lokalnej prasie (Świeży 2006a, 2006b, 2006c), na uwagę zasługuje jednak inna, zawierająca dość szczegółowe omówienie problematyki odkrycia, konserwacji i częściowego odtworzenia pierwotnych polichromii Ceradiniego ukrytych pod późniejszą warstwą (Boba-Dyga 2007). Autor niniejszej publikacji w opracowaniu dotyczącym klasztorów archidiecezji przemyskiej (Gosztyła, Proksa 2000) przedstawił głównie historię zgromadzenia i kościoła.

Niewątpliwie olbrzymią wartość badawczą i poznawczą w przypadku dwóch ostatnich obiektów mają ich plany, zachowane w przemyskich urzędach kościelnych karmelitanek i salezjanów, publikowane (po raz pierwszy) w tej pracy. Pozwalają one na odtworzenie pewnych przemian koncepcyjnych oraz wnioski dotyczące autorstwa projektów tych świątyń.

Trzeba wreszcie wspomnieć o stronach internetowych parafii, które z różną szczegółowością podają informacje dotyczące historii świątyń i ich podstawowych wątków architektonicznych.

1.3. Cel i zakres opracowania

Jak już zaakcentowaliśmy w przedstawionym wyżej przeglądzie literatury, w Przemyślu można wyróżnić siedem obiektów sakralnych o cechach architektury neogotyckiej. Jest to sześć kościołów i jedna kaplica cmentarna. Cztery kościoły (Przemyśl–Pikulice, Przemyśl–Błonie, filialne kościoły w dzielnicach Kruhel Mały i Kruhel Wielki) są administrowane przez duchowieństwo diecezjalne, dwa kolejne należą do zgromadzeń zakonnych (karmelitanki bose i salezjanie), ale są też podległe metropolii przemyskiej. Siódmy obiekt, kaplicę cmentarną, jako centralną, usytuowano na Cmentarzu Głównym przy ulicy Słowackiego (dawniej Dobromilska).

Każdy z tych obiektów ma skromną indywidualną literaturę, scharakteryzowaną wyżej, nie były one jednak dotąd omawiane na szerszym tle – ani jako grupa, ani w porównaniu do realizacji z innych terenów.

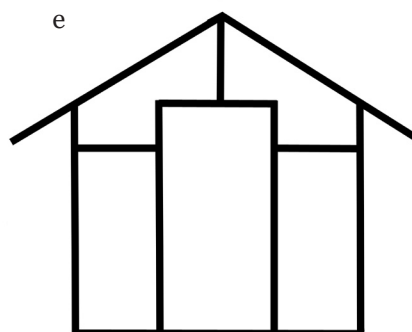
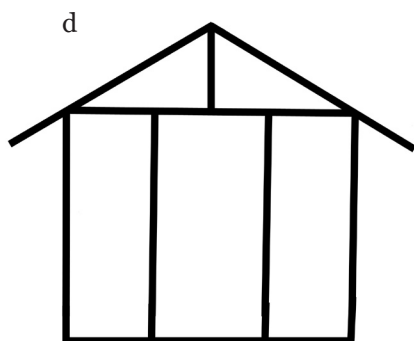
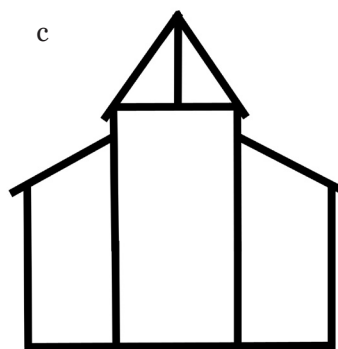
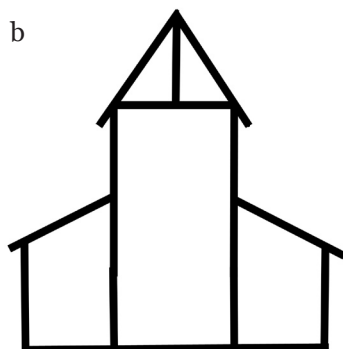
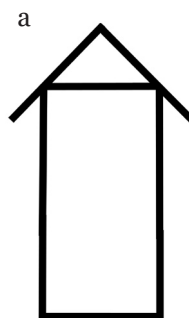
Celem przedstawionej w tym opracowaniu analizy architektonicznej siedmiu wymienionych obiektów jest zarówno ich charakterystyka (indywidualna oraz jako grupy kościołów neogotyckich z terenu Przemyśla), jak i zebranie w jednym miejscu informacji, które w toku dalszych badań posłużą do kolejnych analiz porównawczych. Dokonanie szerszych analiz i porównań wymaga zebrania obszernego materiału badawczego.

Analizę przeprowadzimy przyjmując jako kryterium podziału typ korpusu nawowego, przypomnijmy zatem krótko typologię brył obiektów sakralnych. Zagadnienia te były już sygnalizowane (m.in. Proksa, Zub 2017b; Proksa, Zub 2018), ale wobec pojawiających się w literaturze przedmiotu błędnych interpretacji dla porządku je tutaj przypomnimy.

Przełom XIX i XX wieku wykorzystywał w architekturze sakralnej kilka modeli świątyń (rys. 3). Najprostszym jest jednonawowa sala, z prezbiterium równym bądź niższym od korpusu, zamkniętym najczęściej trójbocznie, rzadziej pięciobocznie, a w obiektach o przeważających cechach neoromańskich lub neobarokowych absydialnie. Kolejną formą są kościoły bazylikowe o starych tradycjach. Wyróżniamy tu dwie formy. Klasyczną bazylikę kryją dwa rodzaje dachów. Nad nawą główną, zawsze wyższą od naw bocznych, zakłada się dach dwuspadowy (siodłowy), a nad bocznymi dachy pulpitowe. Jej cechą wyróżniającą są przeprucia okienne w długich ścianach nawy głównej ulokowane nad pulpitowymi dachami naw bocznych, które doświetlają tę najważniejszą część świątyni – nawę główną prowadzącą do prezbiterium, gdzie umieszczone jest tabernakulum z Ciałem Chrystusa; świątynię dodatkowo doświetlają otwory okienne w elewacjach naw bocznych i prezbiterium. Pre-

Rys. 3. Schematy przekrojów poprzecznych kościołów (oprac. własne):

- a – sala
- b – bazylika
- c – pseudobazylika
- d – hala
- e – pseudohala

zbiterium ukształtowano jak przy kościołach salowych, wysokością dostosowując je do wysokości kalenicy nawy głównej, bądź też obniżając w stosunku do korpusu tę część budowli; zamknięcie prezbiterium jest analogiczne jak przy salach, zaś jego szerokość równa się szerokości nawy głównej, rzadziej jest węższe lub szersze o grubość muru. Pseudobazylikę ukształtowano w sposób podobny, ale jej cechą wyróżniającą jest niska ściana nawy głównej nad dachami naw bocznych, uniemożliwiająca założenie przepruć okiennych doświetlających od góry nawę główną; bryła jest doświetlana w tym wypadku jedynie przez otwory okienne w elewacjach naw bocznych i przepruciach prezbiterium.

Kolejnym rozwiązaniem były budowle halowe. Świątynie te, o trzech (najczęściej) nawach, nakrywano wspólnym dachem dwuspadowym, zaś prezbiterium rozwiązywano podobnie jak przy salach i kościołach bazylikowych. Takie ukształtowanie bryły hal powoduje, że wewnątrz świątyni jest doświetlane przez otwory okienne w nawach bocznych (są one jaśniejsze od wnętrza nawy głównej) i prezbiterium. Biorąc pod uwagę ten element trzeba podkreślić podobne doświetlenie kościołów pseudobazylikowych i halowych. W tych ostatnich wyróżniamy dwa warianty: kościół halowy posiada nawy o równej wysokości, zaś pseudohala ma niższe nawy boczne w stosunku do głównej, ale w obu przypadkach bryły są nakryte jednym dachem dwuspadowym (siodłowym) obejmującym trzy nawy.

Analiza brył obiektów przemyskich będących przedmiotem tej publikacji pozwala wyróżnić kilka ich form, a korpusy możemy podzielić na kościoły jednonawowe – sale (kaplica cmentarna, Pikulice, Błonie, karmelitanek bose, Kruhel Mały i Kruhel Wielki) oraz wyróżnić jeden korpus bazylikowy (salezianie). Wśród obiektów salowych możemy jeszcze dodatkowo wyróżnić sale z kaplicami transeptowymi – są to kościół p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy na Błoniach i kościół p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej należący do zgromadzenia sióstr karmelitanek bosych. W tym miejscu musimy zaakcentować kolejny rodzaj nieścisłości pojawiających się w literaturze przedmiotu, a dotyczących klasyfikacji brył – mylenie kaplic transeptowych z nawą poprzeczną (transeptem) lub z pseudotranseptem, który jest zaakcentowany tylko w bryle, a w planie obiektu jest niewidoczny.

W przypadku obiektów omawianych w tej pracy zasygnalizowany wyżej problem dotyczy kościoła parafialnego Przemyśl–Błonie oraz klasztornej karmelitanek. Świątynie te nie posiadają transeptów (co mogą sugerować ich plany), ale wyposażone zostały w kaplice transeptowe, wyodrębnione w planie, niższe od korpusu, u karmelitanek bardzo płytkie, w kościele na Bło-

niach nieco głębsze, chociaż też niewielkie. W opracowaniach dotyczących tych obiektów znajdujemy jednak zarówno opisywanie kaplic jako transeptu – na Błoniach (Gosztyła, Lichołai 2018; Zając 1993) i u karmelitanek (Rynkiewicz-Domino 1983), jak i pseudotranseptu – również w przypadku obydwu świątyń (Katalog 2004, s. 78, 81–82). Obydwie interpretacje musimy uznać za błędne, trzeba jednak dodać, że takie nieścisłości i błędy, podobnie jak błędne klasyfikowanie brył korpusów (zwłaszcza gdy chodzi o rozróżnienie pseudohali i pseudobazyliki), są w literaturze przedmiotu zjawiskiem dość powszechnym.

Analizę architektoniczną przeprowadzimy na dwóch poziomach (tabelarycznym i opisowym). Zebrany materiał badawczy został w pierwszej kolejności pogrupowany w tabelach, które pomogły nam go usystematyzować, są one zamieszczone w końcowej części książki. Jest to dziewięć zestawów tabelarycznych, których schemat został opracowany z chwilą podjęcia decyzji o studiach nad architekturą sakralną przełomu XIX i XX wieku w Galicji, tej jej części, która leży w obecnych granicach Państwa Polskiego. Ten schemat został już wykorzystany w publikacji dotyczącej neoromańskich świątyń z terenu archidiecezji przemyskiej (Proksa, Zub, 2017b). Zdajemy sobie sprawę, że zakres informacji podanych w tabelach nie jest wyczerpujący, zapewne w toku badań nad kolejnymi grupami obiektów będzie on rozszerzany lub zmieniany, jednak na obecnym etapie badań nad architekturą kościołów neogotyckich wykorzystano zestaw zaproponowany tutaj. W tabeli 1 umieszczono podstawowe informacje administracyjne i chronologiczne o analizowanych obiektach; mieści się tu również zestawienie podstawowej literatury, przy czym wykazy źródeł informacji (publikowanych oraz niepublikowanych) zawartych w tabelach znajdują się tylko tutaj – w kolejnych tabelach zamieściliśmy wyłącznie odwołania do źródeł i opracowań, z których zacierpnęliśmy informacje faktograficzne (cyfry w nawiasach kwadratowych wskazują źródła podane w ostatniej kolumnie tabeli 1). Tabela 2 zawiera informacje o autorze projektu, czasie budowy, obecności starszych kościołów, a także opis remontów, rozbudów i prac konserwatorskich. Tabela 3 zbiera ogólne dane o korpusie budowli i jego usytuowaniu geograficznym. Pozostałe tabele (4, 5, 6), podzielone na części, pozwalają zanalizować poszczególne części budowli. W tabeli 4 (4.1, 4.2) umieszczono informacje związane z korpusem nawowym. Są one dość szczegółowe, a dotyczą elementów ogólnobudowlanych i konstrukcyjnych, ale też dekoracji elewacji i wnętrza. Akcentuje się w nich także przeprucia okienne i ich wypełnienia (witraże, barwne szyby, zwykłe szkło, gomółki, itp.) oraz komunikację między częściami budowli.

Tabela 5 (5.1, 5.2) pozwala przedstawić informacje dotyczące prezbiterium; w poszczególnych kolumnach ujęto podobne wątki, jakie wymieniliśmy przy analizie nawy. I wreszcie tabela 6 (6.1, 6.2) ułatwia nam analogicznie analizę transeptu/kaplic transeptowych. W przypadku braku w obiekcie tego elementu podana jest informacja: „nie dotyczy”. W tej części analizy tabelarycznej (6.1) przewidziano rubrykę pozwalającą opisać sygnaturkę. Wprawdzie ten element nie łączy się bezpośrednio z analizą transeptu, ale jest często umieszczany w kalenicy w krzyżu budowli (przecięcie nawy i transeptu). Wśród zestawień tabelarycznych nie ma tabeli dotyczącej fasady budowli, gdyż z uwagi na dużą liczbę i zróżnicowanie informacji raczej nie dałoby się ich zestawić w kolumnach, nawet przy większej liczbie tabel szczegółowych; ten element kościoła omawiamy przy opisie architektury kościoła.

Opisowa charakterystyka obiektów, przedstawiona w rozdziale drugim, wzbogacona została fotografiami poszczególnych elementów architektonicznych oraz planami większości budowli. Należy przy tym podkreślić, że z uwagi na małą szczegółowość dostępnych opracowań analiza architektoniczna obiektów została przeprowadzona przede wszystkim na podstawie własnych badań terenowych i wykonanej przy tej okazji dokumentacji fotograficznej, która w pewnym wyborze została tu zaprezentowana. Inne źródła – jeżeli były wykorzystane – zostały wskazane w przypisach. Do innych źródeł (w tym kart ewidencyjnych zabytków) odwołujemy się tylko w przypadku jednostkowych danych, których nie weryfikowaliśmy samodzielnie (np. informacje dotyczące więźby dachowej), również plany obiektów podajemy za kartami ewidencyjnymi (niezależnie od oryginalnych planów, które także publikujemy).

Kolejność omawianych budowli jest taka sama w tabelach i tekście zasadniczym. Ponieważ wszystkie są z tej samej miejscowości, układ alfabetyczny nie znajduje tu zastosowania, jako podstawę ich kolejności przyjęto zatem typ bryły. Analizowana grupa nie jest duża, więc nie będzie to powodowało trudności z poruszaniem się po zestawieniach tabelarycznych.

Analiza pozwoliła następnie na wnioski dotyczące całej grupy oraz pewne wstępne porównania do innych obiektów z terenu Galicji, które i w tym przypadku zostały przeprowadzone na podstawie własnych obserwacji autora i zebranego już (ale jeszcze niepublikowanego) materiału źródłowego.

2. KOŚCIOŁY NEOGOTYCKIE PRZEMYŚLA. ANALIZA ARCHITEKTONICZNO-PRZESTRZENNA

2.1. Kościoły salowe beztranseptowe

Grupa kościołów salowych bez transeptu jest – jak już wyżej powiedzieliśmy – najliczniejszą wśród neogotyckich kościołów Przemyśla i od niej zaczniemy analizę. Do grupy tej zaliczymy kaplicę cmentarną na Cmentarzu Głównym, kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Przemyślu–Pikulicach oraz kościoły filialne w dzielnicach Kruhel Mały i Kruhel Wielki (obydwa należą do parafii w podprzemyskich Prałkowcach, administrowanej przez księży michalitów).

Kaplica na Cmentarzu Głównym w Przemyślu jest najstarszą neogotycką realizacją w tym mieście – została ufundowana w 1859 roku przez małżeństwo Małkowskich (Franciszka i Teresę), a dla uczczenia tego faktu wmurowano w jej wnętrzu tablicę upamiętniającą z napisem „Ta kaplica zbudowana kosztem Franciszka i Teresy Małkowskich w 1859 roku” (Zajac 1993, s. 2, Cmentarze 1981, s. 7). O fundatorach tej kaplicy nie mamy pełnych (i pewnych) informacji. Wiemy jedynie, że Teresa przeżyła 70 lat i 5 kwietnia 1892 roku pod kaplicą znalazła miejsce wiecznego spoczynku (Cmentarze 1981, s. 8). Z chwilą fundacji kaplicy cmentarz należał do wyznawców obrządku łacińskiego, przekształcony został z cmentarza cholerycznego, a akt ten został dokonany około 1855 roku (Zajac 1993, s. 2). Prośba akatolików (ewangelików?) do Starostwa dotycząca wydzielenia części cmentarza wyznaniowego dla innych kościołów chrześcijańskich zapewne została zaakceptowana (Cmentarze 1981, s. 8). Kaplicę usytuowano w zabytkowej, najstarszej części cmentarza, na wzniesieniu dostępnym od wschodu, aleją główną, od ulicy Słowackiego (dawna Dobromilska), prowadzi do niej kilkanaście stopni (fot. 1). W bryle widzimy elementy charakterystyczne dla różnych stylów, a cechą gotycką są jedynie ostro zamknięte okna i może też zaostzona kolebka sklepiająca nawę. Jest to cecha chyba najbardziej charakterystyczna dla „stylu gotyckiego” (neogotyku także), choć należy pamiętać, że definicja gotyku zaczyna się od żebra krzyżowego, łuku oporowego, szkarpu i wreszcie lu-

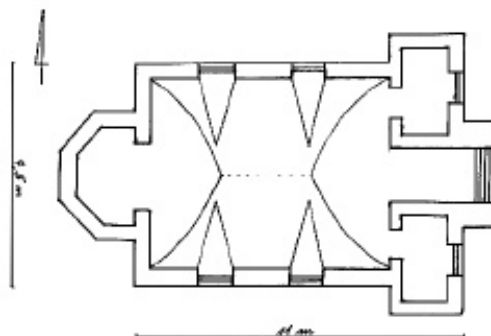

Fot. 1. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym.
Widok ogólny

Fot. 2. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Korpus budowli

ku ostrego. Tych trzech pierwszych elementów nie widzimy w bryle, jednak ogólna obserwacja korpusu pozwala ją uznać za neogotycką (fot. 2). Zresztą budowla ta mogłaby być prekursorem neogotyku w Galicji (może Wschodniej), choć chyba pierwszeństwo należy się sali transeptowej w Krzeszowicach autorstwa Karla Friedricha Schinkla z lat 1832, 1840–1844 (Baraniewski 1982). Kaplicę zbudowano z cegły na planie prostokąta i otynkowano, prezbiterium o tej samej wysokości co korpus, ale zdecydowanie węższe, usytuowano od zachodu i trójbocznie zamknięto (rys. 4). Nawie dano dwa przęsła i przeskle-

Rys. 4. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Plan (oprac. I. Zajęc)

Fot. 3. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Pokrycie dachu

Fot. 4. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Górna strefa elewacji

Fot. 5. Przemyśl. Kaplica
na Cmentarzu Głównym. Okno nawy

Fot. 6. Przemyśl. Kaplica
na Cmentarzu Głównym. Prezbiterium

piono kolebką o zastrzonym łuku (Zajac 1993, s. 3). Nakrywa ją dwuspadowy dach założony na drewnianej krokwiowo-płatwiowej więźbie dachowej, pokryty blachą ocynkowaną (fot. 3). Elewacje zdobi płaski fryz i szeroki profilowany gzyms wieńczący (fot. 4) oraz pilastry o płytkowych głowicach, które dzielą elewacje na prostokątne płyciny. Wnętrze nie posiada pierwotnego wyposażenia, ściany do połowy wysokości wyłożono drewnianą boazerią, górne partie i sklepienie pobiałkowano, a w nawie umieszczono drugą tablicę nekrologową (pierwsza poświęcona Małkowskim) upamiętniającą Stefana Stopczyńskiego, długoletniego i zasłużonego zarządcę cmentarza. Wnętrze doświetlają podwójne drewniane okna konstrukcji krosnowej ze stałym naświetlem o ostrym zamknięciu ze szprosami, w naświetlu podzielone dodatkowo geometrycznymi elementami, ujęte czarną ramą; osadzono w nie delikatnie barwione szybki (fot. 5). Węższe prezbiterium o trójkątnym zamknięciu i pozbawione przepruć okiennych przesklepiono pięciopółowo i nakryto pięciopółowaciowym dachem o konstrukcji drewnianej krytym blachą ocynkowaną (fot. 6). Wyraźnie ryzalitowanej części fasadowej towarzyszą po bokach dwie prostokątne lokalności mieszczące kruchty ujęte w narożach pila-

Fot. 7. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Ryzalit północny

Fot. 8. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Ryzalit południowy

Fot. 9. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Ryzalit wschodni

strami o płytkowych kapitelach. W ich wschodnich ścianach przeproto otwory doświetlające, które wypełniono analogicznymi, jak w nawie, oknami (fot. 7–8). W ryzalicy na osi umieszczono w profilowanej wnęce portal o ostrym zamknięciu z dwuskrzydłowymi drzwiami drewnianymi. Zwieńczono go osobnym trójkątnym szczytem zdobionym szerokim profilowanym gzymsem koronującym, na wysokości kapiteli pilastrów założono przerwany prosty gzymś, a w szczycie ostrołukowe okno (fot. 9). Komunikację krucht z nawą zapewniają jednoskrzydłowe drewniane drzwi płycinowe. Na wertykalizm kaplicy wpływa wieżyczka

Fot. 10. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Szczyt fasady z wieżą

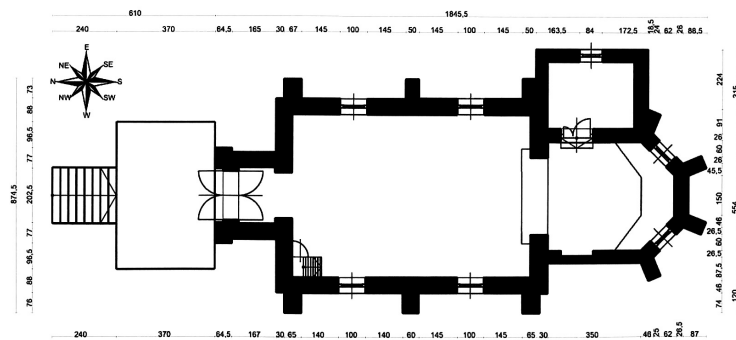
ulokowana w zachodniej części lokalności wejściowej, lekko zryzalitowana ze szczytowymi ścianami krucht zdobionymi ostrosłupowymi blendami wykonanymi w tynku. Nakryto ją ośmiopłaciowym dachem wieżowym krytym blachą, zwieńczonym kulą i krzyżem. Wieżyczka została podzielona poziomo wąskim prostym gzymsem z umieszczonym pod nim fryzem imitującym skośnie ułożone cegielki wykonanym w tynku, z wyciętymi narożami tworzącymi wnęki, od frontu ozdobiona jest blendą prostokątną i umieszczoną w niej ostrołuczną, w której przepruto ostry otwór okienny. Górną kondygnację wieżyczki od krępego hełmu iglicowego oddziela szeroki, mocno profilowany gzyms, wyraźnie wysunięty na zewnątrz (fot. 10).

Fot. 11. Przemysł–Kruhel Mały. Kościół. Widok ogólny

Kolejnymi obiektami tej grupy są filialne kościoły parafii Prałkowce w Kruhelu Małym i Kruhelu Wielkim.

Kościół p.w. św. Wojciecha w dzielnicy **Kruhel Mały** jest filią parafii Prałkowce wydzielonej w 1970 roku decyzją biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka z parafii katedralnej w Przemysłu; przed 1970 rokiem był filią parafii Przemysł–Katedra. Zbudowano go przed 1895 rokiem (wtedy dokonano aktu

Rys. 5. Przemysł–Kruhel Mały. Kościół. Plan (oprac. M. Schmidt)

Fot. 12. Przemysł–Kruhel Mały. Kościół. Widok od wschodu

poświęcenia) i ulokowano na wydatnym wzniesieniu (fot. 11), dziś od zachodu otacza go cmentarz z zabytkową małą architekturą sepulkralną pochodzącą z końca XIX i 1. połowy XX stulecia. Kierownikiem był mistrz murarski Michał Hnatkiewicz, a nadzór powierzono wikariuszowi parafii katedralnej księdzu Józefowi Wiejowskiemu (Katalog 2004, s. 121). Po II wojnie światowej kościół był kilkakrotnie remontowany i rozbudowywany, m.in. w 1978 roku dostawiono od frontu taras, w 1980 roku przemurowano wschodni mur magistralny nawy, który runął z powodu podtopienia, a w latach 1998–1999 zrekonstruowano drugą kondygnację wieży zniszczoną w 1980 roku (Katalog 2004, s. 121); do dnia dzisiejszego trwają bieżące naprawy, remonty i prace konserwatorskie. Obiekt nie jest orientowany, zbudowano go z cegły na kamiennym cokole i otynkowano, a jednoprzęsłowe prezbiterium, niższe od korpusu, zamknięte trójbocznie, ulokowano od południa (rys. 5). Przy prezbiterium dobudowano od wschodu prostokątną zakrynię, którą *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 2004, s. 121) błędnie lokuje od zachodu. Prostokątnemu korpusowi stojącemu na kamiennym cokole projektant (może Michał Hnatkiewicz?) dał dwa przęsła, a bryłę wzmocnił dwuuskokowymi przyporami z pulpityowymi kapnikami krytymi dachówką (fot. 12),

Fot. 13. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Oskarpowanie prezbiterium

Fot. 14. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Przekrycie prezbiterium i zakrystii

Fot. 15. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Dekoracja elewacji korpusu

Fot. 16. Przemyśl–Kruhel Mały.
Kościół. Okno nawy

Fot. 17. Przemyśl–Kruhel Mały.
Kościół. Okno prezbiterium

podobne szkarpy wzmocniają mury prezbiterium (fot. 13). Szczyt trójkątny od strony prezbiterium został wymodelowany przez dwuspadowy dach kryty blachą, zaś nad zakrystią założono, również kryty blachą, dach pulpitowy. Trójpołaciowy dach w zamknięciu prezbiterium kryje malowana cynkowa blacha, mocno dziś zniszczona (fot. 14). Otynkowaną elewację bryły kościoła nieznacznie dekoruje cokół kamienny, mocno profilowany gzyms koronujący oraz ostrołukowe nadokienniki (fot. 15). Wnętrze doświetlają ostrołukowe okna ze szprosami, z witrażami z postaciami świętych, rozglifione na zewnątrz i do środka, z płaskimi parapetami zewnętrznymi i pulpitowymi skierowanymi do wnętrza (fot. 16). Nad oknami znajdują się wąskie, mocno wymodelowane nadokienniki, które obok szerokiego, mocno profilowanego gzymsu koronującego, stanowią wyraźny element dekoracyjny elewacji kościoła. W ścianie szczytowej prezbiterium założono ślepe okno (zob. fot. 13), zaś w zakrystii okno pozbawiono nadokiennika. Oprawy okienne prezbiterium ozdobiono od wewnątrz koronkowym ornamentem (fot. 17).

W fasadzie stoi dwukondygnacyjna wieża nakryta wysokim graniastym hełmem krytym blachą. Czworoboczna, tynkowana, usytuowana w środkowej części korpusu od północy i wysunięta na zewnątrz, posiada szerokie prze-

Fot. 18. Przemysł-Kruhel Mały. Kościół. Fasada

prucie drzwiowe o ostrym łuku, w którym osadzono dębowe masywne drzwi stolarskiej roboty. Współcześnie nad wejściem usytuowano daszek z płyty plastikowej na żelaznych kątownikach, a wyżej przeparto wąskie, wysokie okno z metalowymi szprosami umieszczone w dużej blendzie ozdobionej masywnym tynkowym nadokiennikiem. Dolną kondygnację wieży wieńczy szeroki, profilowany gzyms koronujący, zaś górną stanowi węższy element będący jej częścią dzwonną z ostrołukowymi oknami w każdej ścianie, zasłoniętymi drewnianymi żaluzjami. Ostrosłupowy dach pokryty malowaną blachą wieńczy zdobiony żelazny krzyż kowalskiej roboty. Po obu stronach wieży na północnej ścianie nawy świątyni dano ślepe okna w tynkowej blendzie, ozdobiono je mocno wymodelowanymi w tynku nadokiennikami, a między nimi a okienną blendą dodatkowo osadzono trójkątne tynkowe klince skierowane ostrzem w dół. Fasadę flankują w obu narożnikach czworoboczne dwuczłonowe pilastry nakryte czterospadowymi blaszanymi daszkami zwieńczonymi krzyżami, pod daszkami dano wystający, mocno profilowany gzyms, podobny szerszy założono na poziomie koronującego gzymsu korpusu (fot. 18).

Przejdźmy teraz do opisu wnętrza świątyni (fot. 19). Nawę przekryto sklepieniem kolebkowym, być może decydowała o tym łatwość wykonania, bo chyba nie chciano tu nawiązać do elementów romańskich. Kolebką przekryto

Fot. 19. Przemysł–Kruhel Mały. Kościół. Wnętrze nawy i łuk tęczyowy

Fot. 20. Przemysław-Kruhel Mały. Kościół. Dekoracja prezbiterium i arkada tęczowa

Fot. 21. Przemysław-Kruhel Mały. Kościół. Komunikacja z zakrystią

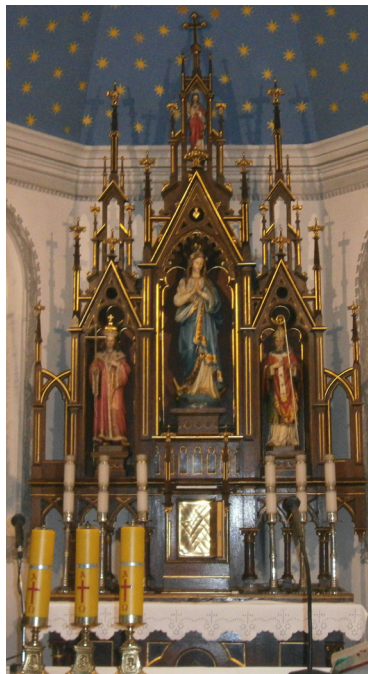

Fot. 22. Przemysław-Kruhel Mały. Kościół. Chór muzyczny

Fot. 23. Przemyśl–Kruhel Mały.
Kościół. Ołtarz główny

również prezbiterium, rozwijając ją w zamknięciu w trójpolowe sklepienie. Ściany i sklepienie korpusu kryje biały tynk, a jedyną dekoracją jest szeroki, mocno profilowany gzyms koronujący. Podobny gzyms założono w prezbiterium, ale niebiesko polichromowane sklepienie uzupełniono złotymi gwiazdkami, będącymi alegorią nieboskłonu. Duża ostrołuczna arkada tęczowa, wyraźnie oddzielająca nawę od prezbiterium, została obustronnie sfazowana i udekorowana barwnym ornamentem geometrycznym (fot. 20), a komunikację z zakrystią zapewnia ostrołukowy portal z prostym obramieniem, zdobiony ornamentyką roślinną, w którego przeprucie wsadzono prostokątne drzwi. Portal wieńczy ślepy tympanon zdobiony malowidłami roślinnymi (fot. 21). Te dwa wyżej opisane elementy (łuk tęczowy i portal do zakrystii) z nałożoną polichromią wyraźnie akcentują dekorację wnętrza świątyni. Nad wejściem do kościoła umieszczono drewniany chór muzyczny z wybrzuszonym pośrodku parapetem, dźwigany przez dwa drewniane słupy (fot. 22), a z wyposażenia świątyni musimy wymienić trójosiowy ołtarz główny z ażurową nastawą, zwieńczony sterczynami z rzeźbami o wyraźnych cechach neogotyckich, wykonany około 1900 roku w Tyrolu (fot. 23).

Filialny kościół p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski parafii Prałkowce w **Kruhelu Wielkim** został zbudowany w 1914 roku, jak informuje data na fasadzie kościoła (fot. 24), a poświęcono go

Fot. 24. Przemyśl–Kruhel Wielki.
Kościół. Szczyt fasady

Fot. 25. Przemysł-Kruhel Wielki. Kościół. Usytuowanie budowli

Fot. 26. Przemysł-Kruhel Wielki.
Kościół. Korpus świątyni

Fot. 27. Przemysł-Kruhel Wielki.
Kościół. Oskarpowanie

Fot. 28. Przemysł–Kruhel Wielki. Kościół. Lokalizacja zakrystii

rok później (Rocznik 1997, s. 322). Ulokowano go wśród zabudowy mieszkalnej na płaskim szczycie wzniesienia opadającego na południe, a w bezpośrednim sąsiedztwie założono cmentarz (fot. 25).

Orientowaną, dwuprzęsłową budowlę zmurowano z cegły, wydzielając w bryle kościoła prezbiterium przy wschodniej ścianie (kościół bezprezbiterialny – fot. 26). Kościół wzmacniają dwuuskokowe przypory o pulpityowych kapnikach nakryte płytami piaskowcowymi, umieszczone również w narożnikach bryły (fot. 27). Budowlę nakrywa dwuspadowy dach kryty blachą, podobny dach założono na dobudowanej w latach 80. XX stulecia zakrystii zasłaniającej wschodnią ścianę kościoła, z dostępem również z zewnątrz (fot. 28). Wertykalizm budowli wzmacnia ustawiona w kalenicy czworoboczna sygnaturka (fot. 29) wykonana z blachy, stojąca na czworobocznej podstawie, z przeźrocami, zamknięta gzymsem, a nad każdym przeźro-

Fot. 29. Przemysł–Kruhel Wielki. Kościół. Sygnaturka

Fot. 30. Przemysł–Kruhel Wielki.
Kościół. Gzyms koronujący

Fot. 31. Przemysł–Kruhel Wielki.
Kościół. Okno korpusu nawowego

czem założono dwuspadowy daszek o profilowanych krawędziach, zwieńczony kulą i krzyżem.

Elewację zdobi gzyms na poziomie gruntu pokazujący spadek terenu w kierunku wschodnim (zob. fot. 26), w górnej części elewacji profilowany gzyms koronujący, pod nim dano wąski otynkowany pas (fot. 30). Estetykę elewacji wzmacniają również opracowania przepruć okiennych w formie ceglanej obwódki jodełkowej i wysunięte parapety wykonane z cegieł ustawionych na sztorc (fot. 31). Zachodnia fasada kościoła jest bezwieżowa o trójkątnym obrysie zwieńczonym schodkową sterczyną z piaskowcowym krzyżem, po bokach znajdują się podstawy, w innych kreacjach używane do ustawienia fial. Na osi budowli przepruto ostrołuczny portal ze ślepym otynkowanym tympanonem umieszczonym w blendzie o schodkowym zamknięciu z masywnym krzyżem rzymskim. Pod schodkową sterczyną przepruto okulus, ozdobiając go ceglana ramą (fot. 32).

Wnętrze przekrywa płaski strop, lekko zaokrąglony przy wzdłużnych ścianach, pokryty boazerią z listewek, zapewne sosnowych (fot. 33). Ściany po-

Fot. 32. Przemysł-Kruhel Wielki. Kościół.
Fasada zachodnia

Fot. 33. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Strop nawy i części prezbiterialnej

Fot. 34. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Dekoracja ścian

Fot. 35. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół.
Wewnętrzna komunikacja z zakrystią

Fot. 36. Przemyśl–Kruhel Wielki.
Kościół. Okno korpusu nawowego

białkowano na różowo, rozczłonkowano płytkimi lizenami oraz zamknięto płytkim profilowanym gzymsem koronującym (fot. 34). Komunikację z zakrystią wewnątrz kościoła zapewnia prostokątne wejście drzwiowe umieszczone po lewej stronie ołtarza (fot. 35), a salę świątyni doświetlają przeprocznia okienne o ostrym zamknięciu, rozglifione do środka i na zewnątrz, w których osadzono barwne szybki (fot. 36).

Ostatnim sakralnym salowym obiektem neogotyckim w Przemyślu o bryle beztranseptowej jest kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w **Przemyślu–Pikulicach**. Parafia wyodrębniona została w 1912 roku z parafii katedralnej, a kościół budowano w latach 1911–1912 z funduszy Lubomirskich, parafian i Kapituły Katedralnej. Nie znamy autora projektu, natomiast po zakończeniu inwestycji w 1912 roku został poświęcony (Rocznik 1997, s. 321). Usytuowano go na płaskim terenie przy drodze prowadzącej z Przemyśla do Rybotycz i opasano żelaznym kutym ogrodzeniem (fot. 37). W latach 30. XX wieku w niewielkiej odległości (10–12 m) na północ od fasady kościoła zbudowano wieżę nakrytą czterospadowym dachem, która pełni funkcję dzwonnicy i magazynu (Księga [b.d.]). Zmurowana z dobrze wypalanej ce-

Fot. 37. Przemyśl-Pikulice. Kościół. Widok ogólny

Fot. 38. Przemyśl-Pikulice. Dzwonnica kościelna – widok od północy

Fot. 39. Przemyśl-Pikulice. Dzwonnica kościelna – widok od południa

gły posiada trzy kondygnacje dochodząc do 20 m wysokości, zwężając się ku górze. Kondygnacje oddzielają wyraźne proste gzymsy zdobione na granicy dwóch dolnych poziomów dodatkowo płaskimi podwójnymi fryzami ułożonymi z cegiel w układzie wozówkowym i główkowym, poniżej zaś fryzem arkadkowym o prostokątnych zamknięciach. W elewacji wschodniej przyziemia o wymiarach 4,5 x 4,5 m (Księga [b.d.]) przepruto ostrołukowy otwór wejściowy o profilowanych ościeżach w bardzo dekoracyjnej oprawie jodełkowej i z ceglana rustyką, w którym osadzono podwójne drzwi drewniane zdobione jodełką wykonaną z listewek, a ostre naświetle podzielono szprosami na cztery pola. Najdłuższa kondygnacja środkowa została ozdobiona blendą ceglana zajmującą całą jej wysokość, przepruta wysokimi, wąskimi otworami z drewnianymi żaluzjami zwiększającymi akustykę dzwonów oraz dołem czterema szczelinami zapewniającymi zapewne wentylację. Górną kondygnację oddziela wyraźny, profilowany gzyms bez fryzów, zaś najwyższy poziom wieży zdobi bogaty, prostokątny, ceglany wążek architektoniczny i trójkątne przeprucia okienne na każdej elewacji. Tę kondygnację wieńczy podobny gzyms, a na dachu ustawiono żelazny kuty krzyż (fot. 38–39).

Kościół zbudowano z cegły na betonowym cokole oddzielonym nieznacznym gzymsem. Jest budowlą nieorientowaną z niższym i węższym prezbiterium ulokowanym od południa. Pierwotnie był budowlą dwuprzęsłową o wymiarach 10 x 7 m (Księga [b.d.]), oszkarpowaną masywnymi dwuuskokowymi przyporami z kamiennymi pulpitowymi daszkami (fot. 40). Doświetlały ją wysokie wielopolowe okna o ostrym zamknięciu z jodełkową oprawą ceglana nad naświetlem, wypełnione barwnymi szybkami. Pod bardzo wąskimi ukośnymi parapetami założono równie wąskie piaskowcowe podokienni-

Fot. 40. Przemyśl–Pikulice.
Kościół. Pierwotny korpus nawowy

Fot. 41. Przemyśl–Pikulice. Kościół.
Okno nawy i gzyms koronujący

ki (fot. 41). Nakrywał ją dwuspadowy dach kryty wymalowaną blachą cynkową. Elewacje wieńczy szeroki, mocno profilowany gzyms koronujący. Jak już mówiliśmy, od południa zbudowano jednoprzęsłowe, trójbocznie zamknięte prezbiterium o długości 5,56 m i szerokości 4,5 m (Księga [b.d.]) doświetlone dwoma oknami umieszczonymi w jego bocznych elewacjach, o podobnym wykroju i estetyce jak w nawie (ściana czołowa jest ślepa). Mury wzmocniono masywnymi dwuuskokowymi przyporami z pulpitowy-

Fot. 42. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Prezbiterium – widok ogólny

mi kamiennymi daszkami. Nakrywa je pięciopółaciowy dach kryty wymalowaną blachą ocynkowaną, a elewacje wieńczy profilowany gzyms kamienny z umieszczonym pod nim płaskim, również kamiennym fryzem. Prezbiterium flankują bliźniacze prostokątne zakrystie o wymiarach 2,8 x 4,5 m nakryte pulpitowymi dachami, krytymi malowaną blachą ocynkowaną. Elewacje wieńczą szerokie, kamienne profilowane gzymsy, a na ścianach południowych i północnych dodatkowo założone kamienne fryzy z ostrołucznych arkadek. Komunikację z wnętrzem zapewniają prostokątne przeprucia w północnych ścianach z jednoskrzydłowymi drzwiami, a światło dochodzi przez okna umieszczone w ścianach zachodniej i wschodniej o formie i estetyce jak w nawie i prezbiterium, ale trochę krótsze. Czołową południową elewację korpusu od strony prezbiterium tworzy trójkątny szczyt dekorowany profilowanym gzymsiem koronującym i arkadkowym fryzem (fot. 42–45). W latach 90. XX stulecia nastąpiła rozbudowa północnej części kościoła. Podawane są szczegółowe daty: 1995–1998 (Księga [b.d.]) i 1996 przez inżyniera E. Makowieckiego z Jarosławia (Rocznik 1997, s. 321). Część dobudo-

Fot. 43. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Prezbiterium – widok od południa

Fot. 44. Przemyśl–Pikulice. Kościół.
Zakrystia wschodnia

Fot. 45. Przemyśl–Pikulice. Kościół.
Dekoracja elewacji prezbiterium
i ściany szczytowej korpusu

wana (dł. 7 m, szer. 11 m) zajmowana jest przez przedsionek, przechodzący w nawę. Ograniczają ją od południa i północy szczyty schodkowe nakryte dwuspadowymi daszkami krytymi dachówką, ściana południowa przybudówki nie jest dekorowana (fot. 46). W fasadzie na osi zwróconej ku północy usytuowano szeroką wnękę o ostrym zamknięciu w oprawie piaskowcowej, flankowaną piaskowcowymi kolumnkami o prostych czworobocznych kapitelach. Przepruto w niej prostokątny główny otwór wejściowy i osadzono w nim dwuskrzydłowe drzwi dębowe z okuciami kowalskiej roboty z prostokątnymi filunkami o ostrych zamknięciach, bogato zdobionych. Dostęp do wejścia poprzedzono kilkoma schodami. Nad wnęką wejściową umieszczono kamienną blendę o trójkątnym zamknięciu, z profilowaną archiwoltą, wspartą dwiema profilowanymi kolumnkami. Po bokach, w podobnych mniejszych wnękach umieszczono herby Kapituły Katedralnej i Lubomirskich. Na osi wejścia nad środkową blendą wykonano głęboką ostrołuczną wnękę, w której ustawiono rzeźbę Matki Boskiej, po jej bokach przepruto okna o ostrych zamknięciach z nasświetlami w ceglanej oprawie, z barwny-

Fot. 46. Przemyśl–Pikulice. Kościół.
Część dobudowana w latach 90. XX w.

Fot. 47. Przemyśl–Pikulice. Kościół.
Dekoracja elewacji z lat 90. XX w.

mi szybko, zaś na krawędziach dolnych szczytów występują ceglane ślepe blendy. Podobne ślepe blendy dano na wyższych ścianach szczytów schodkowych (fot. 47, zob. też fot. 37). Kończąc zewnętrzny opis kościoła w Pikulicach musimy omówić jeszcze sygnaturkę, którą ulokowano w kalenicy przęsła przyprzebiterialnego (zob. fot. 45). Jest ona oktogonalna, blaszana, z ażurową latarnią z arkadkami o ostrych zamknięciach, oddzielona mocno profilowanym, szerokim gzymsem od wysokiego ostrosłupowego hełmu krytego blachą i zwieńczonego kulą i krzyżem.

Wreszcie przejdźmy do omówienia wnętrza świątyni. Wspominaliśmy wyżej, że nawa dostała dwa przęsła, nad nią założono drewniane przekrycie o formie kolebki. Ściany pobiałkowano, dołem dano drewnianą boazerię, zaś kolebkowe sklepienie pomalowano ciemnobrązową farbą (fot. 48). Jednoprzęsłowe prezbiterium o trójbocznym zamknięciu przekryto sklepieniem wielopolowym, a od nawy oddziela go ostrołukowa arkada (fot. 49). Sklepienie pobiałkowano, zaś ściany pokryto polichromowanymi elementami geometrycznymi w formie brązowo-żółtych prostokątów. W górnej części ściany

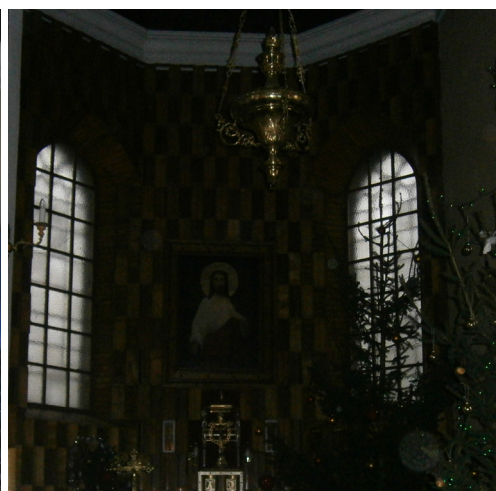
wykonano profilowany gzyms wieńczący, oddzielający ją od sklepienia (fot. 50). Wewnętrzną komunikację zapewniają prostokątne otwory drzwiowe prowadzące z prezbiterium do dwóch zakrystii.

Fot. 48. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Wnętrze nawy

Fot. 49. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Arkada między nawą a prezbiterium

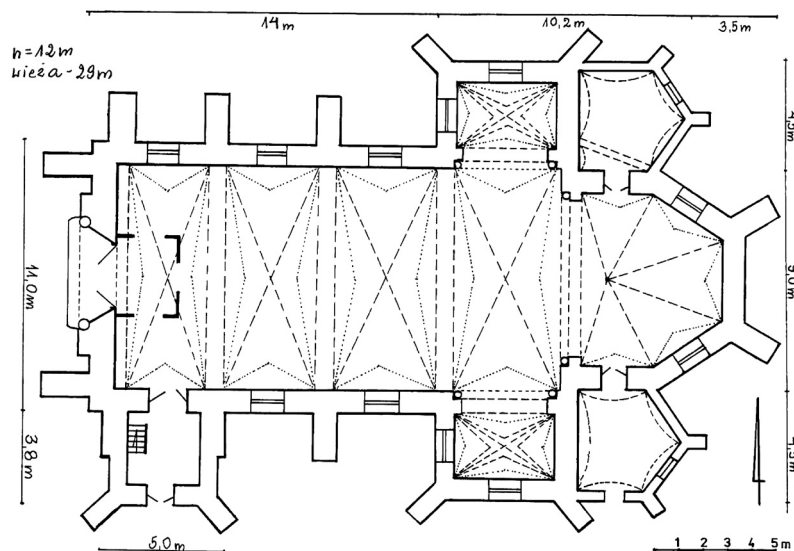
Fot. 50. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Wnętrze prezbiterium

2.2. Kościoły salowe z kaplicami transeptowymi

W tej grupie pomieścimy dwa obiekty: **kościół p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Przemyślu na Błoniach** oraz świątynię p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej należącą do zgromadzenia siostr karmelitanek bosych. Pierwszy z nich jest administrowany przez duchowieństwo diecezjalne i od niego rozpoczniemy analizę. Budowę kościoła realizowano w latach 1908–1911 wg projektu Stanisława Majerskiego (początkowo miał być węższy o 2 m, ale w trakcie realizacji zdecydowano się na jego poszerzenie). Kierownikiem budowy był Jan Wołyniec, który także przekazał parcelę pod inwestycję (Zając 2000, s. 2). Prace wykonano chyba dość starannie, gdyż pierwsze roboty naprawcze przeprowadzono dopiero po II wojnie światowej (Zając 2000, s. 3). Ale trzeba też wspomnieć, że w czasie realizacji w 1911 roku zawaliło się sklepienie, które budował Władysław Kmiecński z Leżajska i to jego obwiniono o złe wykonanie (Zając 2000, s. 2). W latach 1998–1999 odwodniono fundamenty i wyremontowano dach (Katalog 2004, s. 78). Do dnia dzisiejszego trwają bieżące naprawy, remonty i prace konserwatorskie. Usytuowano go na rogatkach miasta (fot. 51), przy trakcie w kierunku Medyki, na płaskim terenie opasanym ogrodzeniem z żelaznych sztachet ustawionych między

Fot. 51. Przemyśl–Błonie. Kościół. Widok ogólny

Rys. 6. Przemysł-Błonie. Kościół. Plan (oprac. I. Zając)

ceglanymi słupkami nakrytymi czterosпадowymi niskimi piaskowcowymi daszkami. W północno-wschodnim narożu ogrodzonego placu kościelnego postawiono niewielki budynek gospodarczy, głównie o funkcjach magazynowych. Kościół zmurowano z czerwonej, starannie wypalanej cegły, na niskim cokole kamiennym. Orientowanemu korpusowi nadano program jednonałowy (sala) z parą kaplic transeptowych, przylegających do przęsła przy prezbiterium (rys. 6). Fasadę zachodnią zamyka przylegająca od południa do frontowego przęsła wysoka wieża. Od wschodu do bocznych ścian prezbiterium dobudowano pięcioboczne lokalności pełniące funkcje zakrystii i składowi, przylegają one jednocześnie do kaplic, jednak nie są z nimi skomunikowane. Bryłę o czterech przęsłach, zamkniętą od wschodu niższym od korpusu prezbiterium, wzmacniają masywne dwuuskokowe przypory nakryte pulpitowymi dachówkowymi daszkami. Nakryto ją dwuspadowym (siodłowym) dachem krytym blachą miedzianą, założonym na drewnianej więźbie dachowej. Elewacje świątyni bogato udekorowano. Na wysokości naświetli okien i górnych uskoków szkarp założono płaski, piaskowcowy gzyms, zaś ściany wieńczy profilowany gzyms koronujący z umieszczonym pod nim fryzem w postaci ostrołukowych blend w piaskowcowych opaskach (fot. 52–54). Do tego koniecznie trzeba dodać kontrastujący z czerwoną ceglana elewacją białoszary piaskowcowy cokół.

Fot. 52. Przemyśl-Błonie. Kościół. Bryła korpusu

Fot. 53. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Oszkarpowanie korpusu

Fot. 54. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Dekoracja elewacji

Fot. 55. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Prezbiterium – widok od południa

Fot. 56. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Prezbiterium – widok od wschodu

Jednoprzęsłowe prezbiterium ulokowane od wschodu jest niższe od korpusu i nieco węższe od nawy (fot. 55). Zamknięto je trójbocznie i nakryto dachem dwuspadowym, w zamknięciu trójpołaciowym, krytym blachą ocynkowaną. Oszkarpowane w załomach masywnymi dwuuskokowymi przyporami zostało ozdobione niskim cokołem piaskowcowym, na wysokości górnego uskołu szkarpi i naświetli okien założono płaski piaskowcowy fryz, zaś elewacje wieńczy mocno profilowany gzyms koronujący z umieszczonym pod nim fryzem z ostrołukowymi arkadkowymi blendami w piaskowcowych opaskach (fot. 56).

Kaplice nakryto dwuspadowymi daszkami krytymi blachą miedzianą (fot. 57), a ich ściany szczytowe o prostych zamknięciach wieńczą schodkowe prostokątne krenelaże o zębach nakrytych daszkami pulpitowymi krytymi da-

Fot. 57. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Pokrycia dachowe świątyni

Fot. 58. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Ściana szczytowa kaplicy północnej

chówką. Ząb centralny na osi nakryto daszkiem dwuspadowym i zwieńczono kutym żelaznym krzyżem kowalskiej roboty. Ściany szczytowe kaplic są ozdobione kamiennymi pasami gładkiego fryzu (fot. 58), boczne natomiast (zob. fot. 53–54) szerokim, mocno profilowanym gzymsem i fryzem arkadkowym.

Projektant doświetlił wnętrze kościoła przepruciami okiennymi o różnych wielkościach. W nawie dał wysokie, dzielone w poziomie na pola okna o zamknięciu ostrołucznym, ujęte jodełkową oprawą w części naświetla, o bocznych ościeżach piaskowcowych, schodkowo rozglifionych. Wąski pulpitowy parapet nakryto dachówką, pod nim umieszczono profilowany piaskowcowy podokiennik. Prezbiterium doświetlają podobne, ale krótsze okna usytuowane w jego przęśle, natomiast ściany trójbocznego zamknięcia pozostają ślepe. Analogiczne okna jak w nawie dano w czołowej i zachodnich ścianach kaplic, dodatkowo ich strychy są doświetlone przez wąskie ostrołuczne przeparcia o szerokiej oprawie piaskowcowej naświetla. We wszystkich oknach założono witraże o motywach figuralnych wykonane w latach 1999–2000 w pracowni Macieja Kauczyńskiego w Krakowie.

Fot. 59. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Sklepienie nawy

Fot. 60. Przemyśl-Błonie. Kościół.
Sklepienie kaplicy transeptowej

Fot. 61. Przemyśl-Błonie. Kościół. Sklepienie prezbiterium

Fot. 62. Przemyśl–Błonie. Kościół. Chór muzyczny i fragmenty polichromii

Nakrycia dachowe były już omówione, ale w tym miejscu jeszcze dodajmy, że zakrystię i składzik nakryto wielopołaciowymi dachami krytymi blachą. Obecnie przejdziemy do analizy przekryć wnętrza świątyni. W nawie założono sklepienia krzyżowo-żebrowe na gurtach spływających na wsporniki, w prezbiterium projektant zaproponował sklepienie parasolowe z żebrami, zaś kaplice są przekryte sklepieniami kryształowymi (fot. 59–61); w pozostałych pomieszczeniach występują stropy.

Polichromię wnętrza wykonał w latach 1965–1966 Witold Skulicz (Katalog 2004, s. 79; Zajac 2000, zał. 1). Na ściany naniósł głównie motywy figuralne (fot. 62), a na sklepieniu gwiazdziste niebo. Również gwiazdy na błękitny nieboskłon naniósł artysta na sklepienia kaplic transeptowych, ale ściany pozostawił jedynie pobiałkowane.

Wróćmy jeszcze na chwilę do elementów konstrukcyjnych i powiedzmy, że łuk tęczy został zamknięty ostrą arkadą zdobioną barwną polichromią o motywach geometrycznych i figuralnych (fot. 63), wykonaną pewnie przez Witolda Skulicza w latach 60. XX stulecia (Zajac 2000, zał. 1). Również ostrołukowe profilowane arkady otwierają się z nawy na kaplice transeptowe i kruchtę.

Fot. 63. Przemysław-Błonie.
Kościół. Łuk tęczyowy

Najbardziej wyeksponowaną częścią każdej budowli jest fasada (fot. 64). W orientowanej świątyni p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Przemysławu na Błoniach tworzy ją zachodnia elewacja. Składa się z dwóch elementów: zachodniej ściany korpusu świątyni flankowanej przez dwie masywne dwuuskokowe przypory i zachodniej elewacji wieży. Dominującym elementem wieży jest domek portalowy

zamknięty półkolistą arkadą dźwiganą przez kolumnienki, ujęty w dekoracyjną oprawę piaskowcową. Schodkowe przypory obejmujące domek portalowy zostały nakryte pulpityowymi daszkami, a centralny szczyt sterczynowy zwieńczono krzyżem piaskowcowym. Nad nim przepruto okno o formie i estetyce typowej dla tego obiektu. Ta część fasady została zwieńczona sterczynami o zębach nakrytych pulpityowo, skierowanych na zachód, centralną sterczynę nakryto daszkiem dwuspadowym i zwieńczono piaskowcowym krzyżem. W jej trójkątnym szczycie przepruto na osi ostrołuczne okno, ujęto je w oprawę piaskowcową, a boki tego okna flankowano schodkowymi blendami o formie przepruć okiennych, również w wyraźnej oprawie piaskowcowej. Wieża tworząca południową część fasady ma cztery kondygnacje. I. Zajac (2000) opisuje wieżę jako pięciokondygnacyjną, ale zapewne Autorka dodała tu iglicowy ostrosłupowy hełm, nakryty blachą, zwieńczony kulą i krzyżem. Od górnej kondygnacji oddziela go mocno profilowany gzyms koronujący, a dwie ostatnie kondygnacje posiadają ostrołukowe przeprucia dzwonowe w oprawie piaskowcowej. Ich narożniki zostały ścięte, między trzecią i czwartą kondygnacją umieszczono szczytiki sterczynowe. Niższe kondygnacje od wschodu i zachodu zaopatrzone w prostokątne otwory okienne w szerokiej oprawie piaskowcowej, a portal wejściowy umieszczono w elewacji południowej. Ma kształt ostrołukowej arkady o piaskowcowych profilowanych ościeżach, z ceglana oprawą jodełkową naświetla, z piaskowcowym kliniecem, a drzwi osadzone w przepruciu są bogato zdobione i pochodzą z czasów bu-

Fot. 64. Przemyśl-Błonie. Kościół. Fasada budowli

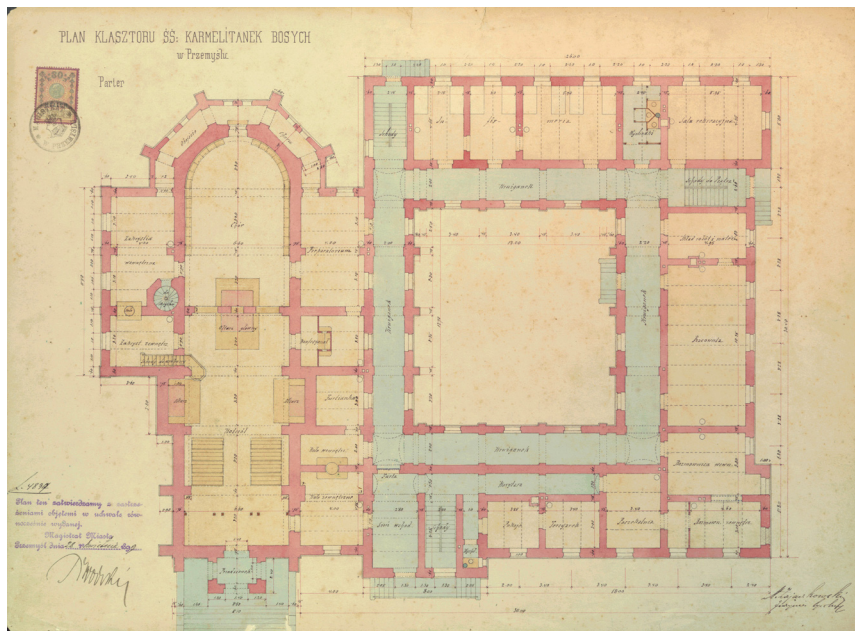
dowy. Z tego samego okresu pochodzi też wyposażenie świątyni, na które składają się ołtarze, konfesjonały, chór muzyczny i ośmioboczna chrzcielnica o kapitelowym trzonie i ze stożkową pokrywą zwieńczoną kwiatonem.

W Przemyślu krótką listę neogotyckich sal z kaplicami transeptowymi zamyka **kościół Karmelitanek Bosych p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej**. Siostry przybyły do miasta z Krakowa w 1884 roku za zgodą biskupa przemyskiego Łukasza Soleckiego. Zakupiły parcelę od rodziny Męcińskich, a w transakcji pomagał Leon Ziemiański (Żabicki 2013, s. 332; Katalog 2004, s. 80). Na początku rezydowały w prywatnym domu, poświęconym na tę okazję. Konwent budowano w latach 1899–1900 wg projektu miejskiego architekta Przemyśla Michała Zajączkowskiego, od roku 1900 nadzór nad budową sprawował Stanisław Majerski (Katalog 2004, s. 80), niektórzy historycy uważają, że jego rola była istotna w przygotowaniu koncepcji zespołu, a inni traktują go nawet jako współautora. Pewne wnioski dotyczące autorstwa projektu można wyciągnąć analizując dokumentację projektową zachowaną w archiwum klasztoru Karmelitanek Bosych w Przemyślu (rys. 7–14). Z analizy wynika, że pierwotny projekt, opracowany przez M. Zajączkowskiego, nie przewidywał wieży w fasadzie oraz prowadzących do niej dwubiegowych schodów, autor zaprojektował tylko niewielki narteks z kilkoma prostymi schodkami. Elementy zrealizowane i funkcjonujące do dziś, tj. wieża i wysokie schody prowadzące od głównego wejścia w dwóch kierunkach znalazły się natomiast na planach określonych jako dodatkowe. Niektóre z tych dokumentów nie odnotowują autora, ale na części z nich znajdują się podpisy S. Majerskiego, a wydaje się, że pochodzą one spod tej samej ręki.

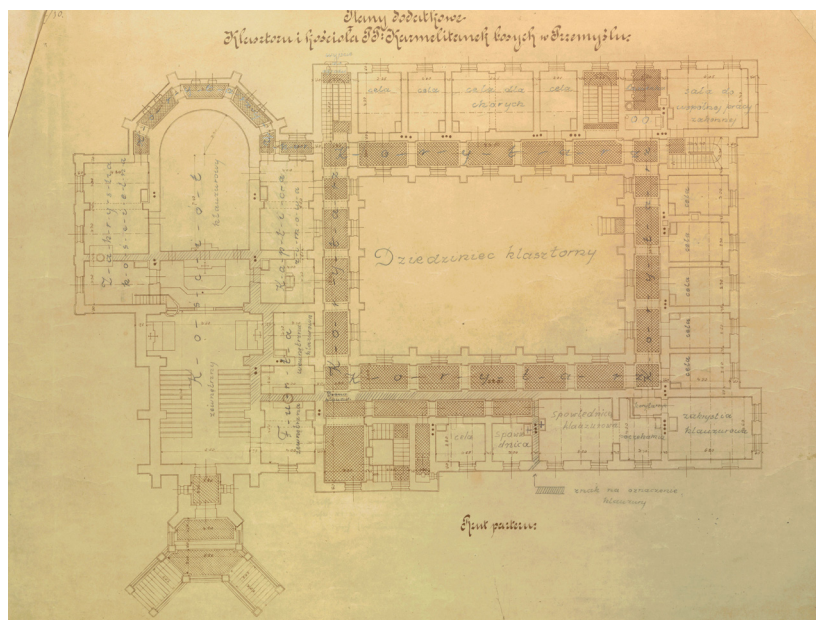
Z dat zatwierdzenia projektów (M. Zajączkowski – 1899, S. Majerski – 1900) wynika, że zmiana koncepcji fasady mogła nastąpić w trakcie budowy obiektu, ale jednak dość szybko. Za takim wnioskiem przemawiają inne zmiany: brak na planach (i w obiekcie) zaprojektowanej przez Zajączkowskiego dodatkowej okrągłej klatki schodowej prowadzącej z zakrystii do piwnicy, a także podniesienie przyziemia nieco wyżej niż pierwotnie zaplanowano.

Pewne zmiany funkcjonalne są też widoczne w części klasztornej, ale ponieważ klasztor nie jest przedmiotem prowadzonej tutaj analizy, w tym miejscu je pominiemy.

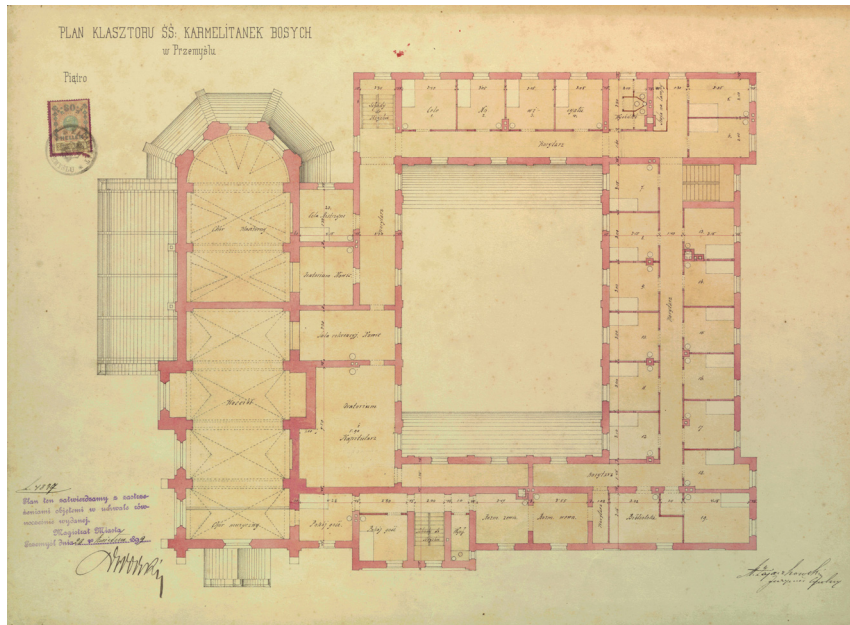
Przedstawione wyżej uwagi nie przesądzają o charakterze udziału (współautorstwo/rozbudowa) S. Majerskiego w projekcie świątyni, a indywidualne opinie zapewne będą różne, dlatego w tym miejscu poprzestaniemy na przedstawionym wyżej zaakcentowaniu różnic między projektami i odniesieniu ich do stanu faktycznego.

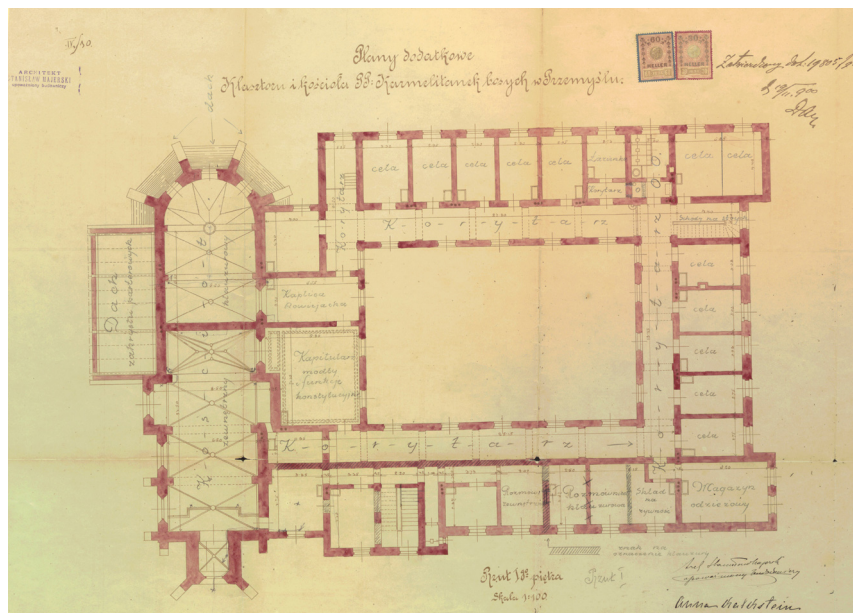
Rys. 7. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan parteru – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

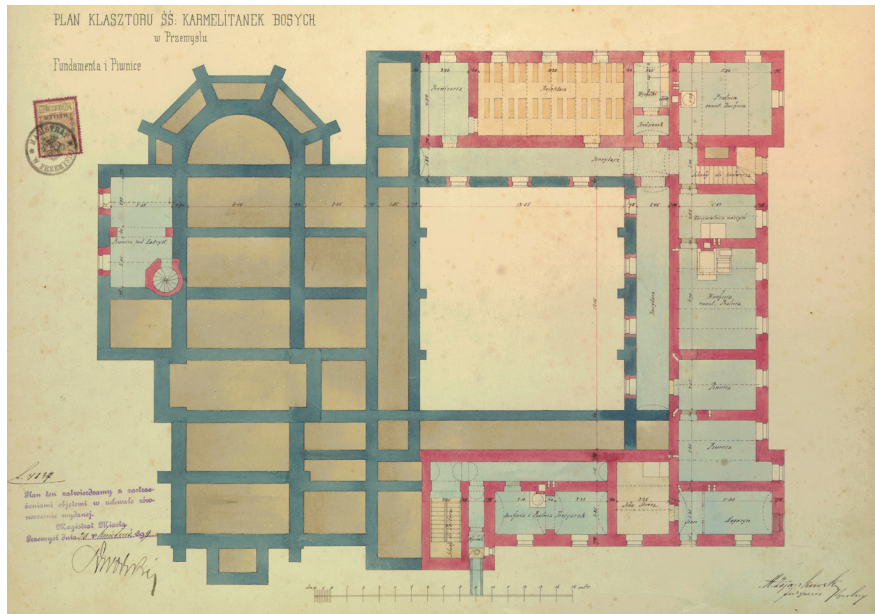
Rys. 8. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan parteru – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

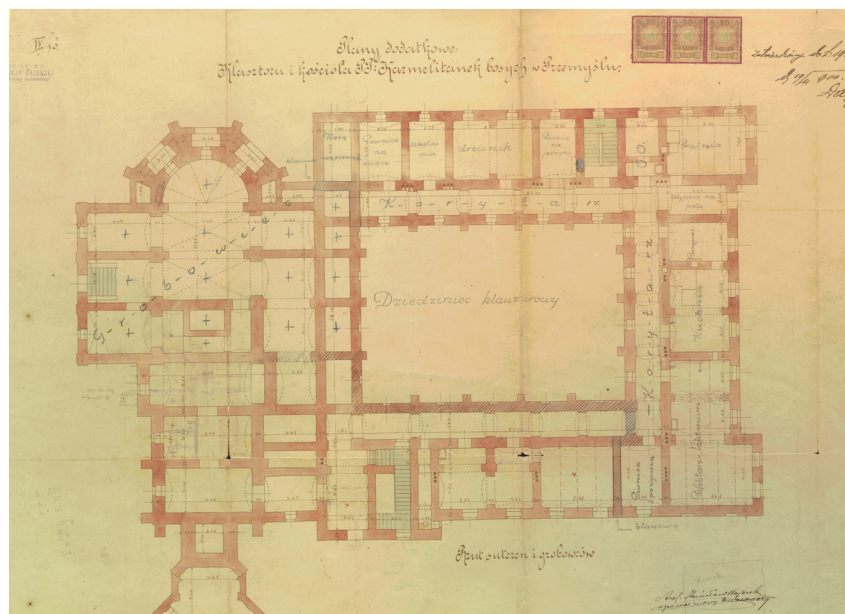
Rys. 9. Przemyśl – karmelitanki bosc. Kościół i klasztor. Plan piętra – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 10. Przemyśl – karmelitanki bosc. Kościół i klasztor. Plan piętra – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 11. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan fundamentów i piwnic – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 12. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan fundamentów i piwnic – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

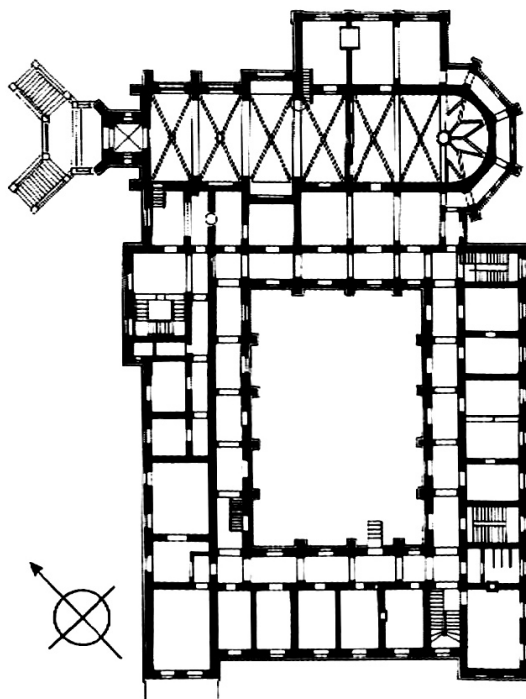
Rys. 13. Przemyśl – karmelitanki bosc. Kościół i klasztor. Widok fasady – projekt J. Zajczkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 14. Przemyśl – karmelitanki bosc. Kościół i klasztor. Widok fasady – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Kościół poświęcił w 1900 roku Józef Sebastian Pelczar, a jego konsekracji dokonał w 1926 roku biskup Anatol Nowak. Znamy głównych twórców prac prowadzonych przy zespole. Nadzór teologiczny wziął na siebie kanclerz kurii przemyskiej ksiądz Józef Wielowiejski, pracami budowlanymi kierowali Ludwik i Maksymilian Jabłońscy z Sieniawy, kowalskimi Jan Zytek z Przemyśla, a wewnątrz świątyni urządził w latach 1902–1927 ojciec Stanisława, Ferdynand Majerski (Katalog 2004, s. 80). Z wyposażenia trzeba wymienić ołtarze o mensach wspartych na kolumnkach, boczne ołtarze we wnękach kaplicowych w formie tryptyku z arkadą o łuku w ośli grzbiet, ambonę z ośmiobocznym koszem dźwigany przez wiązkę kolumniek, konfesjonał i balustradę wydzielającą przęsło korpusu mieszczące ołtarz w części dostępnej dla wiernych, a w prezbiterium zaakcentować elementy neoromańskie. Dodać jeszcze trzeba, że w 1910 roku organmistrz ze Lwowa, Rudolf Haase, wykonał organy dla kościoła.

Kościół zbudowano z cegły, a elementy konstrukcyjne z żelbetu. Ze względu na topografię terenu i układ dróg, obiekt nie jest orientowany (rys. 15), z pre-

Rys. 15. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor.
Plan założenia – stan z początku XXI wieku (oprac. P. Krasny, J. Sito)

Fot. 65. Przemyśl – karmelitanki bose.
Kościół. Schody przed głównym
wejściem

Fot. 66. Przemyśl – karmelitanki bose.
Kościół. Kaplica wschodnia i fragment
korpusu nawowego

zbiterium skierowanym na południowy wschód, a od południowego zachodu przylegają do niego budynki klasztorne. Do wnętrza prowadzą kamienne schody o dwóch ukośnych biegach z balustradą o betonowych tralkach dochodzące przed wejście na podest (fot. 65). Przy prezbiterium znajdują się czworoboczne aneksy: od wschodu dwudzielna zakrystia składająca się z dwuprzęsłowej części klauzurowej i jednoprzęsłowej dla duchownego przygotowującego się do złożenia Ofiary, od zachodu pomieszczenia wchodzące w skład budynku klasztornego: na parterze preparatorium z przedsionkiem, na piętrze sala rekreacyjna, kaplica nowicjacka i kapitułarz. Przy trzecim przęsle korpusu znajdują się płytkie kaplice transeptowe (fot. 66), czwarte pełni funkcję prezbiterium podczas nabożeństw z udziałem wiernych. Dwuprzęsłowe prezbiterium właściwe, znajdujące się w części objętej klauzurą, oddzielone od korpusu prostą ścianą z dwoma przejściami zamknięto trójbocznie, wewnątrz półkuliście, a wokół niego twórcy założyli ambit komunikujący się z zakrystią klauzurową i pomieszczeniami klasztoru (zob. rys. 7–8).

Fot. 67. Przemyśl – karmelitanki bosc. Kościół. Widok ogólny, widoczne różne przekrycia dachowe

Pod kościołem znajdują się krypty sklepione kolebką na gurtach: pod prezbiterium i aneksami umieszczono komory grzebalne otwarte półkolistymi arkadami filarowymi (Katalog 2004, s. 81), a pod nawą trzy kwadratowe krypty, dziś pełniące funkcje magazynowe (zob. rys. 12). Elewacje bryły (korpus nawowy i obejście prezbiterium) wzmacniają jednouskokowe szkarpy nakryte pulpitowymi daszkami krytymi dachówką. Korpus kościoła nakryto dachem dwuspadowym krytym dachówką, podobnie nakrycie otrzymały niższe od głównej kalenicy dachy nad wnękami kaplicowymi (również dwuspadowe), jednak ich zewnętrzne szczyty kryje blacha. Blachą nakryto również dwuspadowy (w zamknięciu trójpołaciowy) dach nad prezbiterium oraz pulpitowy nad zakrystią (fot. 67, zob. też fot. 66).

Elewacje zdobi wątek ceglany dekorowany klinkierówką, wysunięty na zewnątrz ceglany gzyms koronujący, pod nim umieszczony ostrołuczny fryz arkadkowy, na poziomie wejścia do kościoła prosty, wąski gzyms ceglany, a dołem betonowy cokół z prostym fartuchem. Kaplice transeptowe zamknięto prostą ścianą, zwieńczono je trójkątnymi, górą ogzymsowanymi szczytami z kamiennymi, masywnymi krzyżami na wierzchołku trójkąta. Elementy

Fot. 68. Przemysł – karmelitanki bosc. Kościół. Dekoracja elewacji

dekoracyjne są dość ubogie, możemy jedynie wspomnieć o ceglany wążku murów, kamieniarskiej oprawie gzymsu koronującego i o szerokim, płaskim ceglany pasie powielającym kamienną oprawę dekoracji kamiennej (fot. 68). Opisując bryłę musimy jeszcze wspomnieć o przepruciach okiennych. Ukształtowane je dość różnie. W nawie zaproponowano ostrołukowe okna z kamiennymi maswerkami, obustronnie rozglifione, w zamknięciu prezbiterium i w zakrystii półkolistie zamknięte, od strony klasztoru wykonano blendy (fot. 69). Trochę inaczej wyglądają otwory doświetlające w czwartym przęśle korpusu, przylegającym do prezbiterium – są to ostrołukowe przeźrocza. W czołowej ścianie kaplicy transeptowej otwór okienny założono w półkolistej blendzie. Duże ostrołukowe okno w ceglany jodełkowej oprawie z poziomym podziałem zajmuje większą, centralną część blendy, nad nim umieszczono okulus w głębokiej wnęcie z podziałem o wążku czteroliścia (fot. 70).

Przejdźmy obecnie do przesklepień wnętrza świątyni. Nawę przekrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe na gurtach (fot. 71), podobne dano w przęsłach prezbiterium, zaś w zamknięciu prezbiterium sieciowe. W płytkich kapli-

Fot. 69. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Blenda w korpusie nawowym

Fot. 70. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Okno kaplicy transeptowej

Fot. 71. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Fragment sklepienia nawy

Fot. 72. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Dekoracje wnętrz

cach transeptowych rolę sklepienia pełnią szerokie gurty o zastrzonym łuku. W pozostałych pomieszczeniach występują stropy płaskie Kleina (zakrystia i preparatorium), w kapitularni strop ozdobiono faseta z neogotycką dekoracją sztukatorską o motywie laskowania i rozet (Katalog 2004, s. 82). Ściany i sklepienia w 1902 roku pokrył polichromią Tadeusz Popiel (Żabicki 2013, s. 332). Znajdziemy tu motywy roślinne (kwiaty lilii, ostów, maków, goździków, chabrów) i geometryczne (fot. 72), a we wnękach kaplicowych również motywy figuralne (zob. fot. 69).

Ściany są rozczłonkowane przez półfilary z głowicami ozdobionymi kwiatami. Nad północnym przęsłem nawy założono na czterech krokostynach zryzalitowany chór muzyczny z arkadową balustradą. Komunikację zapewniają kamienne portale o różnych kształtach: ostrołukowy uskokowy z kruchty do nawy, o prostym zamknięciu do klasztoru i zamknięte w ośli grzbiet, w drewnianej oprawie, w prezbiterium.

Jako ostatni element opisujemy północną fasadę (i wieżę) kościoła. Wspomnieliśmy wyżej, że do wnętrza prowadzą kamienne schody z balustradami o betonowych tralkach o dwóch ukośnych biegach dochodzące do podestu. Na osi fasady ustawiono na wysokim cokole kwadratową trójkondygnacyjną wieżę, rozdzieloną profilowanymi gzymsami. W dolnej kondygnacji przeprosto ostrołukowy profilowany portal w obramieniu piaskowcowym, w którym osadzono metalowe zaszkłone drzwi z kratownicowym podziałem kowalskiej roboty. Prowadzą one przez kruchtę z kryształowym sklepieniem do nawy. Drugą kondygnację wieńczy wysunięty na zewnątrz profilowany kamienno-ceglany gzyms, wzbogacony na ścianach bocznych o arkadkowy

Fot. 73. Przemyśl – karmelitanki bose.
Kościół. Fasada – widok od północy

Fot. 74. Przemyśl – karmelitanki bose.
Kościół. Fasada – widok od zachodu

piaskowcowy fryz. Prawie całą czołową ścianę wieży w drugiej kondygnacji zajmuje blenda utworzona z kamiennej prostej oprawy z klinцем, w której umieszczono duże rozglifione ostrołukowe okno z poziomym podziałem o metalowych ramach, analogiczne jak w czołowej ścianie transeptu, nad nim okulus w głębokiej wnęcie piaskowcowej z metalowym podziałem o motywie czteroliścia. Podobne okulusy na tym samym poziomie przepruto w bocznych ścianach wieży. Trzecią kondygnację oddziela od wysokiego hełmu z latarnią, z parą obelisków po bokach, pokrytego blachą, profilowany, wydatny gzyms. Została ona przepruta ostrołukowymi arkadami w formie triforium w oprawie piaskowcowej i ujęta trójkątnymi szczycikami z kwiatonami; hełm wieńczy krzyż z kulą (fot. 73–74).

2.3. Kościoły bazylikowe

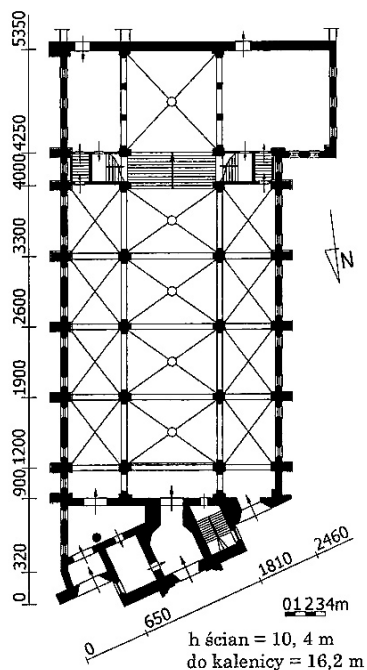
W tej grupie pomieścimy tylko kościół Salezjanów p.w. św. Józefa usytuowany przy ulicy św. Jana. Zespół salezjański składa się z kościoła i przylegającego do niego dwupiętrowego prostokątnego gmachu zakładu dla chłopców. Za budynkami znajduje się ogród zgromadzenia, a przed fasadą kościoła poprzedzony schodami taras, po bokach ujęty kamienną tralkową balustradą (fot. 75).

Salезjanie zostali sprowadzeni do Przemyśla w 1907 roku z inicjatywy biskupa Józefa Sebastiana Pelczara (Katalog 2004, s. 48; Rocznik 1997, s. 340; Sowa 2006, s. 4) i zamieszkali w budynku przy ulicy św. Jana, który został w 1911 roku rozbudowany (Żabicki 2013, s. 333). Dyrektorem zakładu dla chłopców został August Hlond, ale kościół wraz z rozbudowanym zakładem powstał dopiero za czasów kolejnego dyrektora Walentego Kozaka. Zlecił on wykonanie projektu Mario Ceradiniemu z Turynu (Katalog 2004, s. 48), zaś pierwszym kierownikiem budowy był Józef Wojtyga. Inwestycję prowadzono w latach 1912–1914 – wtedy kierował nią inż. Müller z Krakowa (Katalog 2004, s. 48) i 1922–1925 (Żabicki 2013, s. 333), choć jej zakończenie przesuwa się czasem na 1927 rok (Sowa 2006, s. 2). Najpierw zbudowano prezbiterium i mury obwodowe kościoła, a po I wojnie światowej obiekt przeklepono, dodano wieżę i dokończono prace przy fasadzie. Świątynia została poświęcona w 1923 roku przez biskupa Józefa Sebastiana Pelczara i konsekrowana w 1927 roku przez biskupa Anatola Nowaka. W międzywojniu wykonano polichromię wnętrza wg projektu Mario Ceradiniego, a inwestycję finansowała zapewne kuria przemyska (Józef Sebastian Pelczar) i parafianie. Parafię utworzono w 1932 roku wyłączając ją z parafii katedralnej, ale wcześniej (od 1927) istniała tu stacja duszpasterska (Katalog 2004, s. 48; Rocznik 1997, s. 340; Sowa 2006, s. 2; Żabicki 2013, s. 333).

Kościół zbudowano z cegły na kamiennym cokole z betonowymi elementami konstrukcyjnymi. Ciosów kamiennych użyto też w korpusie wieżowym, a piaskowiec wykorzystano jeszcze w detalu architektonicznym. Ze względów topograficznych i układu traktów komunikacyjnych świątynia nie jest orientowana, a prezbiterium równe wysokością nawie głównej skierowano na północny zachód (biała karta błędnie wskazuje kierunek południowy – rys. 16). Korpus nawowy otrzymał program bazyliki beztranseptowej. Projektant zrezygnował z aneksów przynawowych, ale po bokach prosto zamkniętego prezbiterium umieścił dwukondygnacyjne lokalności. Południowa mieści zakrytą stację i składzik, północna kaplicę św. Jana Bosco i bibliotekę, ale dodatkowo

Fot. 75. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Widok ogólny

Rys. 16. Przemyśl – salezianie.
Kościół – plan obiektu (oprac. A. Sowa)

zaprojektował między wyżej wymienionymi przyprezbiterialnymi aneksami niewielkie przestrzenności, które pełnią rozmaite funkcje, m.in. umieszczono tu schody do nawy bocznej i przejście na ambonę oraz spowiednicę dla słabo słyszących (Katalog 2004, s. 48). Pod kościołem znajdują się pomieszczenia kryte stropami, a przestrzeń pod prezbiterium i sąsiednimi lokalnościami zajmuje krypta rozdzielona kolumnami o kostkowych kapitelach (Żabicki 2013, s. 333; Sowa 2006, s. 2;). Bryłę oszarpowano masywnymi ceglanyymi przyporami o jednym uskoku (oddziel-

Fot. 76. Przemyśl – salezianie. Kościół. Oszarpowanie korpusu

Fot. 77. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Dachy nad nawami

nie dla nawy głównej i bocznych) nakrytymi piaskowcowymi daszkami pulpityowymi (fot. 76). Nakryto ją dwoma rodzajami dachów charakterystycznych dla bazylik: dwuspadowym nad nawą główną i pulpityowymi nad nawami bocznymi (fot. 77) założonymi na drewnianej więźbie płatwiowo-krokwiowej, krytymi blachą miedzianą. Również aneksy przy prezbiterium (zakrystia, składzik i kaplica św. Jana Bosco) zostały nakryte dwuspadowymi dachami krytymi blachą miedzianą, prostopadłymi do kalenicy głównej. Pięcioprzęsłowy (przęsło chórowe zdecydowanie węższe) korpus doświetlają okna o różnych kształtach (fot. 78). W nawach bocznych zamknięto je ostro-

Fot. 78. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Okna korpusu nawowego

Fot. 79. Przemyśl – salezjanie.
Kościół. Sklepienie nawy głównej

Fot. 80. Przemyśl – salezjanie.
Kościół. Sklepienie nawy bocznej

Fot. 81. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Arkady międzynawowe

Fot. 82. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Pionowe podziały ścian naw

łucznie wypełniając kamiennymi maswerkami oraz matowymi i barwnymi szybami i osadzono w obustronnie rozglifionych przepruciach, zaś w nawie głównej – w trójkątnie zamkniętej blendzie z szeroką oprawą piaskowcową; poziom przyziemia doświetlają zwykle prostokątne okna. Na estetykę elewacji wpływa regularny wątek ceglany, kamienne gzymsy wieńczące, gzyms z kamienia ciosowego na poziomie przyziemia nad podpiwniczeniem oraz oprawy przepruć okiennych. We wnętrzu kościoła założono skle-

pienia krzyżowo-żebrowe na gurtach (fot. 79–80), a przeszło chórowe przesklepiono zaostroszą kolebką. Komunikację z nawami bocznymi zapewniają ostrołukowe arkady założone między kolistymi filarami z liściastymi kapitelami o archiwoltach wspartych na półkolumnach o liściastych głowicach (fot. 81), zaś z krucht do naw prowadzą arkady zamknięte wieloliściem w profilowanych obramieniach. Ściany nawy głównej rozczłonkują półkolumny na wysokich czworobocznych bazach z liściastymi kapitelami, w części górnej występują profilowane dźwigające służki podtrzymujące gurdy, a w nawach bocznych pilastry na profilowanych bazach z głowicami o motywach korynckich (fot. 82). Ściany polichromował w latach 1961–1962 Stanisław Jakubczyk z Krakowa. Ta dekoracja zastąpiła malowidła ściennie z czasów międzywojnia wykonane wg projektu Ceradiniego (Katalog 2004, s. 48).

W roku 2007, w trakcie prac konserwatorskich odkryto zachowane w dużych partiach (mimo zniszczeń dokonanych później przez S. Jakubczyka) oryginalne polichromie M. Ceradiniego i zdecydowano się na ich rekonstrukcję (Boba-Dyga 2007). Odtworzono zastosowane przez projektanta motywy figuralne i geometryczne na ścianach oraz błękitne niebo ze srebrnymi gwiazdami na sklepieniu (fot. 83).

Fot. 83. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Dekoracje sklepień

Fot. 84. Przemyśl – salezjanie. Kościół.
Prezbiterium – widok ogólny

Fot. 85. Przemyśl – salezjanie. Kościół.
Prezbiterium – dekoracje ścian

Architektura prezbiterium została już ogólnie opisana. Tu dodajmy, że ten dwuprzęsłowy element kościoła ma taką samą szerokość jak nawa główna. Od północy i południa dano po trzy arkady prowadzące do sąsiednich aneksów założone na dwóch kondygnacjach, przeszklone z drewnianą imitacją maswerków, z archiwoltami dźwiganymi przez prostokątne filary. Doświetlają je dwie pary okulusów umieszczone nad wyższymi arkadami (fot. 84–85), a od nawy oddziela je wysoka ostrosłupowa arkada tęczowa zdobiona polichromią o motywach geometrycznych, wsparta na półkolumnach. Przesła prezbiterium przesklepiono krzyżowo-żebrowo i zaostrzoną kolebką. Jako ostatni element przeanalizujmy fasadę kościoła (fot. 86–87). Składa się ona z ukośnie ustawionego masywu wieżowego z kwadratową wieżą na osi. W jej przyziemiu ulokowano pięcioboczną kruchtę flankowaną czworobocznymi aneksami. Wieża posiada trzy kondygnacje, a najwyższa oktogonalna wzorowana jest na Hejnalicy kościoła Mariackiego w Krakowie. Została nakryta hełmem iglicowym, otoczona wieżyczkami, a wieńczy ją kula i krzyż. Ośmioboczna kondygnacja wieży została przepruta ostrołukowymi

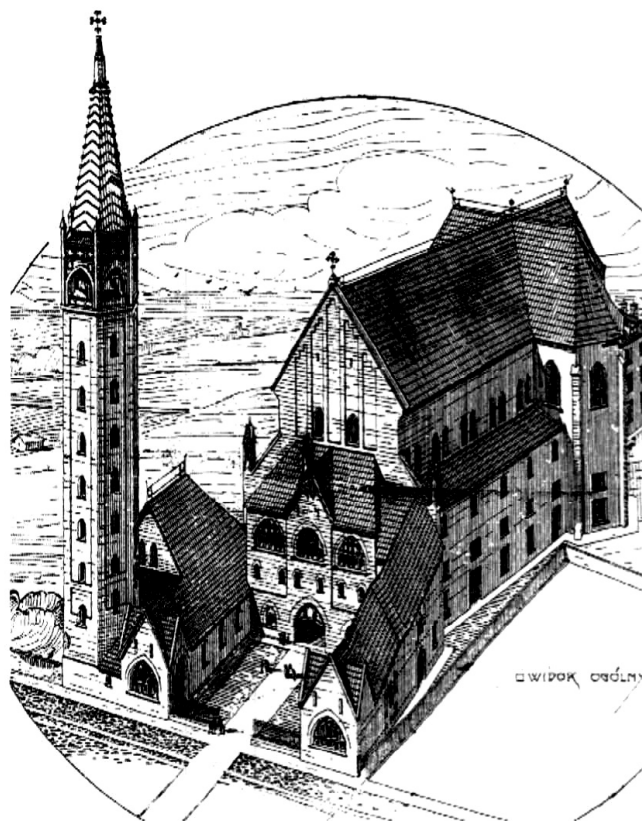

Fot. 86. Przemyśl – salezjanie.
Fasada świątyni

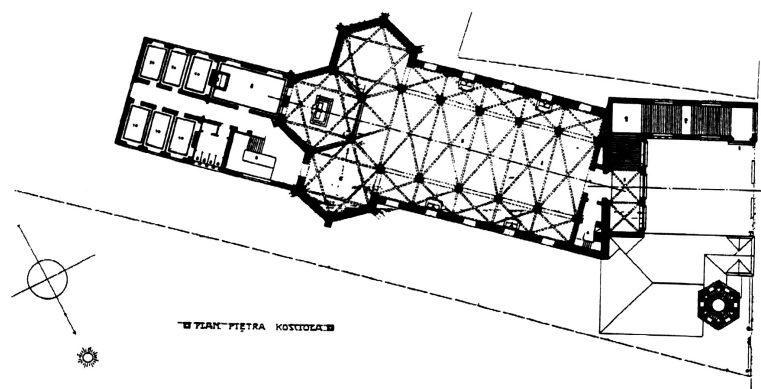
Fot. 87. Przemyśl – salezjanie.
Kościół. Górne partie wieży

wnękami okiennymi, których naświetla ujęto w profilowane ramy piaskowcowe, a ich wnętrza zdobią kamienne maswerki. Kondygnacje dzielą mocno wysunięte profilowane gzymsy kamienne. W części przyziemia na osi ulokowano trójkątnie zamknięty domek portalowy, na jego szczycie ustawiono ośmioboczną kapliczkę baldachimową z rzeźbą św. Józefa z Dzieciątkiem, zwieńczoną wimpergą. W szczycie domku portalowego dano sześcioramienną rozetę, a niżej ostrołukową wnękę o rzeźbionych uskokowych archiwoltach. Wnękę przepruto otworem drzwiowym zamkniętym łukiem dwuramiennym, nad nim umieszczono przeźrocza. W aneksach flankujących wieżę również umieszczono węższe domki portalowe, zamknięte trójkątnie, z podobnie wymodelowanymi archiwoltami. Ściany czołowe aneksów zdobią ustawione schodkowo wysokie ceglane wnęki, a ich wnętrza doświetlają prostokątne sześciokwaterowe okna.

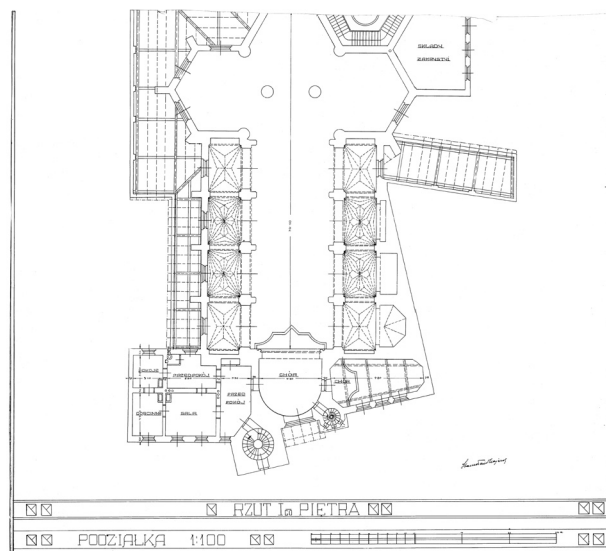

Rys. 17. Przemyśl – salezianie. Bryła kościoła – projekt M. Ceradiniego

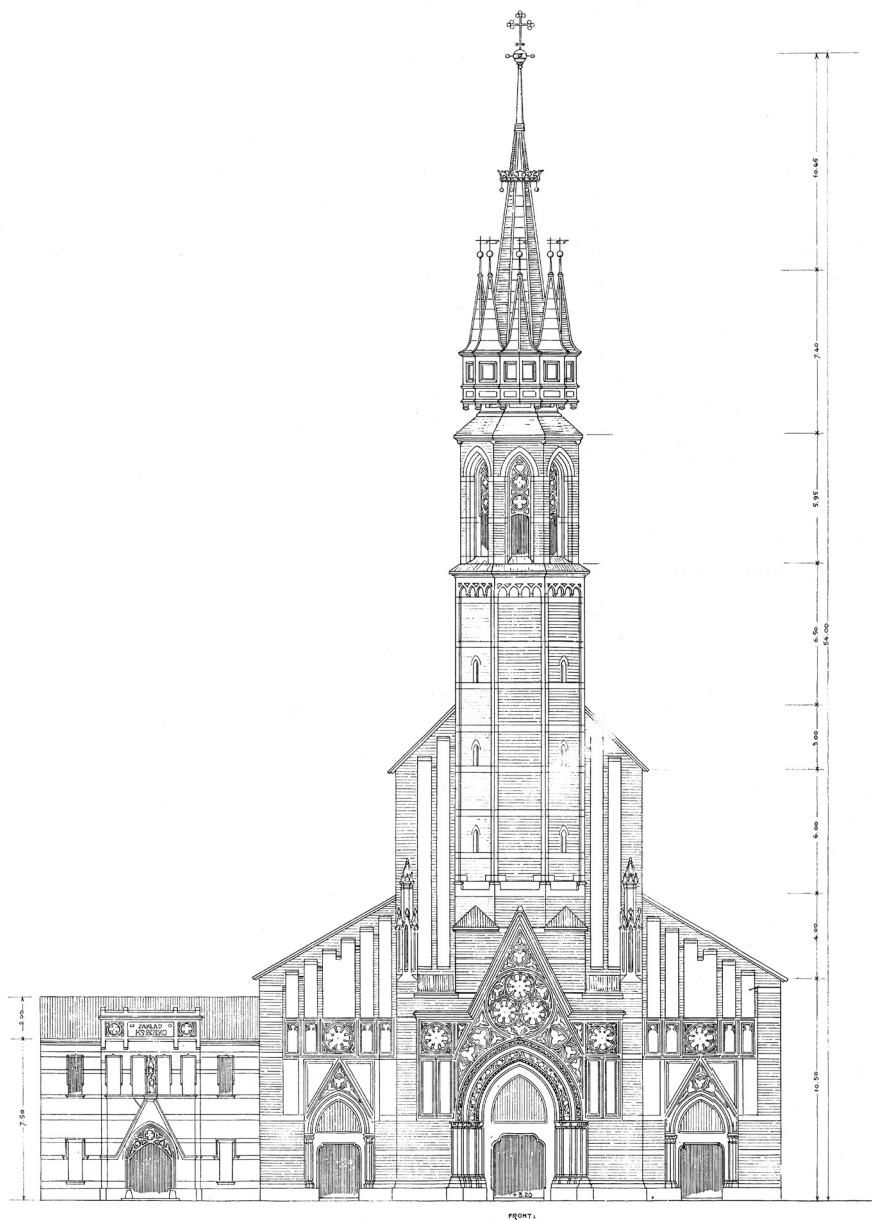
Plany przygotowane przez Ceradiniego (rys. 17–18) nie zostały w pełni zrealizowane. Różnice widoczne są w fasadzie: pierwotny projekt przewidywał wysuniętą wieżę i zryzalitowane aneksy wyprowadzone w kierunku ulicy. Również część prezbiterialna została ostatecznie inaczej rozwiązana. Przeprojektowania dokonał zapewne Stanisław Majerski (wnioskując z adnotacji na planach zachowanych w archiwum parafialnym (rys. 19–20), chociaż on też proponował różne wersje).

Rys. 18. Przemyśl – salezjanie. Plan kościoła – projekt M. Ceradiniego

Rys. 19. Przemyśl – salezjanie. Projekt planu kościoła po zmianach S. Majerskiego (oryg. w archiwum księży salezjanów w Przemyślu)

Rys. 20. Przemyśl – salezianie.
Projekt fasady kościoła po zmianach S. Majerskiego
(oryg. w archiwum księży salezjanów w Przemyślu)

3. NEOGOTYK SAKRALNY W PRZEMYŚLU – NAJWAŻNIEJSZE CECHY

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, neogotyckie kościoły przemyskie są zróżnicowane zarówno pod względem wielkości, jak i planów oraz brył – od niewielkich beztranseptowych kościołów salowych przez większe sale z kaplicami transeptowymi po rozbudowaną bazylikę. Należy jednak zauważyć, że te najmniejsze, czyli kościoły w Pikulicach, Kruhelu Małym oraz Kruhelu Wielkim były budowane poza granicami miasta i dopiero później znalazły się w jego granicach (ostatni z wymienionych dopiero w roku 2010). Kościoły wzniesione w granicach miasta to – poza kaplicą cmentarną, która z racji lokalizacji i funkcji musiała być obiektem niewielkim – obiekty o większej skali: klasztorne świątynie karmelitanek i salezjanów oraz parafialny kościół Przemysł–Błonie.

Najstarszym z omawianych obiektów jest kaplica cmentarna, zbudowana w połowie XIX stulecia (1859). XIX-wieczną genezę ma także kościół w Kruhelu Małym, a kościół karmelitanek datowany jest na przełom wieków (1899–1900). Pozostałe były wznoszone niemal jednocześnie, na przełomie pierwszego i drugiego dziesięciolecia XX wieku, najdłużej mogła trwać budowa największego z nich – kościoła salezjańskiego, która wg niektórych źródeł została zakończona dopiero w 1927 roku, chociaż częściej pojawia się rok 1914. W odniesieniu do najmniejszych obiektów brak jest ich projektów, nie są także znane nazwiska projektantów, jest bardzo prawdopodobne, że zostały zbudowane „systemem gospodarczym”. Była to chyba dość powszechna praktyka, nie tylko w Galicji, niewielkie świątynie wznoszono w wielu wsiach i małych miasteczkach – chyba przede wszystkim w zależności od kondycji finansowej parafii i fundatorów; w krajobrazie wsi pojawiały się przecież także monumentalne „wiejskie katedry”, jednak w podprzemyskich (wówczas, dziś w Przemysłu) miejscowościach takich przykładów nie ma. Większe budowle z interesującej nas grupy zrealizowano w granicach ówczesnego miasta i tu znamy już nazwiska projektantów (przy wszystkich trzech pracował

a – kaplica cmentarna

b – Kruhel Mały

c – Kruhel Wielki

d – Pikulice

Fot. 88. Przemyśl – kościoły salowe beztranseptowe. Fasady

lub współpracował Stanisław Majerski, a oprócz niego byli to Michał Zajczkowski i Mario Ceradini).

Wszystkie kościoły zbudowano z cegły (cokoły z kamienia), salezjański z wykorzystaniem kamienia jako istotnego elementu zdobniczego.

Analizując poszczególne elementy architektury świątyni można w zasadzie podzielić je na dwie spójne grupy – cztery mniejsze (kaplica cmentarna, Pikulice, Kruhel Mały i Kruhel Wielki) i trzy większe (salezjanie, karmelitanki bose, Błonie) i w obrębie tych grup wskazać cechy wspólne.

Świątynie zaliczone do pierwszej grupy to beztranseptowe, dwuprzęsłowe sale z jednoprzęsłowymi prezbiteriami, wyjątkiem (nie tylko w skali Przemysła, ale całej Galicji) jest tu bezprezbiterialny kościół w Kruhelu Wielkim. Sklepienia są proste, kolebkowe (w kaplicy cmentarnej o zaostrzonym łuku) lub płaskie. Kościoły te mają bardzo skromne dekoracje wnętrz – zazwyczaj są to tylko malowane na jednolity kolor ściany i sklepienia, w dwóch przypadkach w dolnej części pokryte drewnianą boazerią. Jedynie w Kruhelu Wielkim pojawia się płytki profilowany wewnętrzny gzyms wieńczący, a boazerię położono również na sklepieniu. W ostrołukowych oknach wstawione są barwne szybki (witraże z postaciami świętych tylko w Kruhelu Małym). Z zewnątrz otwory okienne posiadają proste oprawy ze skromnymi zdobieniami, a elementem zdobniczym elewacji jest we wszystkich przypadkach gzyms wieńczący. Jako element konstrukcyjny występują dwuuskokowe przypory z pulpityowymi kapnikami (tylko kaplica na cmentarzu nie jest oszkarpowana). Kościoły te (z wyjątkiem kaplicy na Cmentarzu Głównym) posiadają późniejsze dobudówki, najmniej zmieniła się bryła świątyni w Kruhelu Małym (tylko zewnętrzny taras przed głównym wejściem), Kruhel Wielki otrzymał dużą zakrytą od wschodu, a Pikulice – duży przedsionek przechodzący w nawę. Kruhel Wielki jako jedyny w tej grupie (fot. 88) nie posiada wieży (ani w bryle obiektu, ani wolnostojącej).

Zajmijmy się obecnie analizą większych neogotyckich realizacji przemyskich, zaliczając do nich świątynię salezjańską, karmelitanek bosych i zbudowany na Błoni kościół Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Pod względem formy reprezentują dwa typy obiektów: salę z kaplicami transeptowymi (karmelitanki bose, kościół na Błoniu) i beztranseptową bazylikę (salezjanie). Przy kościołach salowych prezbiteria są niższe od nawy i towarzyszą im dobudowane aneksy, przy bazylice salezjańskiej prezbiterium jest równe wysokością nawie głównej i tu także sąsiaduje z dwukondygnacyjnymi aneksami. Inaczej rozkładają się w tych świątyniach szerokości prezbiteriów. W dwóch obiektach są one równe szerokości naw głównych, jedynie w kościele na Błoniach

jest ono węższe. Nawy w kościołach salowych mają po cztery przęsła, zaś bazylika salezjańska pięć, z węższym przęsłem chórowym. Różne są oszkarpowania bryły. W kościele na Błoniach korpusy są opięte przez przypory dwuskokowe, w dwóch pozostałych – jednuskokowe, umieszczone na osi filarów wnętrza lub granicy przęseł. Wnętrza kościołów przekryto sklepieniami krzyżowo-żebrowymi na gurtach, jedynie przęsło chórowe u salezjanów dostało zaostrzoną kolebkę. Ściany kościołów są bogato dekorowane motywami figuralnymi (Błonie), roślinnymi i geometrycznymi (karmelitanki bose) oraz figuralnymi i geometrycznymi (salezjanie). Na sklepieniach pojawia się gwiazdziste niebo (salezjanie i Błonie) lub elementy roślinne i geometryczne (karmelitanki bose). Różnie zdobiono elewacje kościołów, ale zawsze są one imponujące. Wykorzystuje się płaskie piaskowcowe gzymsy, profilowane gzymsy koronujące z fryzem w formie ostrołukowych blend w piaskowcowych opaskach (Błonie), zdobienie fryzami i gzymsami wykonanymi z cegły (karmelitanki bose) i gzymsy z kamienia ciosowego (salezjanie).

Oprawy okienne zamknięte łukiem ostrym są wysokie, czasem obustronnie rozglifione z kamiennymi maswerkami (karmelitanki bose) lub zamknięte półkoliście, np. w chórze i zakrystii u karmelitanek bosych lub blendy od strony klasztoru, również u karmelitanek, zdarzają się okna z maswerkami ujęte szerokimi oprawami z białego kamienia. Niektóre z nich posiadają witraże o motywach figuralnych (Błonie), u karmelitanek bosych nie dano witraży, zaś w bazylice salezjańskiej w okna wsadzono barwne i matowe szyby.

Wszystkie budowle zaliczone do tej grupy mają jednowieżowe fasady, przy czym w kościele na Błoniu wieża jest usytuowana z boku, a w pozostałych obiektach – centralnie (fot. 89–90).

Kończąc to krótkie porównanie cech stylistycznych neogotyckich realizacji przemyskich dodajmy, że między II połową XIX a pierwszą XX wieku oprócz budowli omówionych tutaj powstały w Przemyślu jeszcze trzy sakralne obiekty obrzadku łacińskiego: kaplica na Cmentarzu Wojennym z okresu I wojny światowej na Zasaniu (obecnie kaplica cmentarna dla cmentarza komunalnego) oraz dwie kaplice szpitalne: w zespole szpitala powszechnego na Zasaniu przy ul. Rogozińskiego i garnizonowa w zespole szpitala wojskowego przy ul. Słowackiego. Najstarsza z nich – kaplica garnizonowa – pochodzi z 1887 roku (Jurjewicz 1998, s. 2) i jest obiektem bezstylowym. Zbudowana w latach 1904–1906 kaplica szpitalna na Zasaniu (Szuwarowski 1998, s. 1) ma dominujące cechy neoromańskie, a najmłodsza z nich, kaplica cmentarna na Zasaniu z roku 1916 (Zajac 2002, s. 2) może być uznana za obiekt neo-

a – Błonie

b – karmelitanki bosc

Fot. 89. Przemysł – kościoły salowe z kaplicami transeptowymi. Fasady

Fot. 90. Przemysł – salezjanie. Górna strefa fasady kościoła

barokowy (obiekty te nie mieszczą się w zakresie niniejszego opracowania i zostaną omówione w innym miejscu). Można zatem stwierdzić, że spośród wszystkich elementów historyzmu cechy neogotyckie zyskały w Przemyślu największą popularność i ten kierunek jest zbieżny z obserwowanym na terenie Galicji i całej Polski.

4. NEOGOTYK PRZEMYSKI NA TLE INNYCH REALIZACJI W GALICJI

Najstarsza z budowli przemyskich noszących cechy neogotyckie – kaplica cmentarna – mogłaby zostać zaliczona do grupy prekursorów neogotyku w Galicji (może Wschodniej), ustępując pod względem chronologii chyba tylko sali transeptowej w Krzeszowicach autorstwa Karla Friedricha Schinkla z lat 1832, 1840–1844 (Baraniewski 1982), chociaż gdyby przyjąć rok rozpoczęcia budowy, obiektów o wcześniejszej genezie byłoby więcej. Jednocześnie ma ona najmniej cech gotyckich – tylko łuki ostre.

Jak kilkakrotnie akcentowano w tej pracy, nazwiska projektantów znamy tylko w odniesieniu do większych obiektów z terenu Przemyśla. Wśród twórców budowli neogotyckich w Przemyślu można wymienić trzech projektantów: Stanisława Majerskiego, Mario Ceradiniego oraz Michała Zajączkowskiego, przemyskiego architekta miejskiego, którego niektórzy historycy uważają za głównego autora zespołu siostr karmelitanek bosych, akcentując jednak duży udział Stanisława Majerskiego w tym przedsięwzięciu (ten wątek został już przedstawiony przy okazji analizy kościoła w rozdziale drugim). Spróbujemy ogólnie omówić dzieła Stanisława Majerskiego, który pochodził ze znanego rodu rzeźbiarzy, sztukatorów, budowniczych i architektów. Nie będziemy analizować tutaj całego jego dorobku, odniesiemy się jedynie do kilku realizacji. Majerski był twórcą różnych form kościołów. W tej publikacji przeanalizowaliśmy dokładnie zbudowany wg jego projektu kościół Matki Boskiej Nieustającej Pomocy na Błoniach w Przemyślu, zaakcentowaliśmy też jego udział w budowie przemyskiego zespołu karmelitanek bosych oraz w modyfikacjach projektu kościoła przemyskich salezjanów. Teraz odniesiemy się do jego kilku innych realizacji, przedstawiając krótkie charakterystyki przygotowane na podstawie własnej dokumentacji fotograficznej i opisowej zebranej podczas badań terenowych (wyjątkiem jest tu kościół w Husowie, który kilkanaście lat temu został rozebrany). Z kościołów salowych wymienimy kościół w Kołaczycach (z transeptem) i Lutowiskach (z kaplicami transeptowymi), z pseudobazylik Markową, Pantalowice i Przeczycę, z kracji halowych Husów, Szerzyny i Wysoką k. Łańcuta, ale chyba najwybitniejszym dziełem

tego projektanta jest kościół p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Korczynie. Włożył w niego cały swój talent i umiejętności, może przyczyną tego był fakt, że tu urodził się 17 stycznia 1842 roku Józef Sebastian Pelczar, biskup przemyski, dziś Święty Kościoła Rzymskokatolickiego (Rocznik 1997, s. 206).

Analizę budowli sakralnych Stanisława Majerskiego rozpoczniemy od sal. Kościół p.w. św. Anny w Kołaczycach (fot. 91) budowano w latach 1903–1906 (Schematyzm 2010, s. 198) na miejscu starszych kościołów. Jest to obiekt orientowany (w białej karcie (Bosak 2002) błędnie podano informację o skierowaniu prezbiterium na zachód) o rozbudowanym masywie fasadowym z bogato zdobioną wieżą flankowaną wieżyczkami o funkcjach klatek schodowych. Szerokiemu trójprzęsłowemu transeptowi o prosto zamkniętych ramionach przekrytych wieloramiennymi sklepieniami gwiazdzistymi, bogato zdobionymi i wzmocnionymi żebrami, oddzielonych gurtami dźwiganymi przez ozdobne wsporniki towarzyszą aneksy pełniące funkcje kaplicy i dwu-

dzielnej zakrystii. Jedna część zakrystii ma plan pięcioboku, chyba ulubionego przez Majerskiego rzutu. Czteroramienna gwiazda z żebrami w pręśle trójbocznie zamkniętego prezbiterium i ośmioramienna w absydzie wsparte są na dekoracyjnych słupkach.

Drugim kościołem jednonawowym jest świątynia p.w. św. Stanisława Biskupa w Lutowiskach (fot. 92) budowana w latach 1911–1913 (Rocznik 1997, s. 268), a rozbudowana w 1923 roku. Ten obiekt jest również orientowany (z lekkim odchyleniem w kierunku północnym), ma podobnie uformo-

Fot. 91. Kołaczycy.
Fasada kościoła

Fot. 92. Lutowiska. Kościół. Widok od strony prezbiterium

waną fasadę jak kołaczycki, flankowaną wieżyczkami o kolistych klatkach schodowych. Tu twórca wykorzystał typowe dla siebie plany wieloboków i nadał je zakryściom ulokowanym przy trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Pięcioboczne narisy dał również oszkarpowanym kaplicom transeptowym, sklepiając je wielopolowo.

Chyba najstarszą pseudobazyliką Stanisława Majerskiego jest kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Pantalowicach budowany w latach 1900–1902 (Rocznik 1997, s. 181). Projektant nie zastosował tu wielobocznych zakrystii, prezbiterium od wschodu zamknął trójbocznie, a przy bezwieżowej fasadzie zaprojektował dwa niskie boczne narteksy.

Wczesną pseudobazyliką jest kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Przeczycy (Rocznik 1972, s. 392–393) o jednowieżowej północno-zachodniej fasadzie, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, z pseudotranseptem w środkowym przęśle korpusu i dwiema kruchtami przy ramionach (fot. 93). Stanisław Majerski również i w tym przypadku nie zastosował pięciobocznych zakrystii.

Fot. 93. Przeczyca. Kościół. Widok ogólny

Fot. 94. Markowa. Kościół. Widok ogólny

Fot. 95. Wysoka k. Łańcuta. Kościół. Widok ogólny

Trzecią pseudobazyliką projektowaną przez Stanisława Majerskiego jest kościół św. Doroty w Markowej. Tym razem autor rozszerzył jej plan o bardzo płytkie kaplice (wnęki?) transeptowe, a przy trójbocznie zamkniętym prezbiterium umieścił czworoboczne przybudówki zakrystyjne (fot. 94).

Kolejną grupą kościołów są obiekty halowe, z których wymienimy trzy. Wybitną realizacją jest transeptowa hala p.w. św. Małgorzaty w Wysokiej k. Łańcuta (fot. 95) zbudowana na miejscu wcześniejszych świątyń, z których ostatnią drewnianą rozebrano w 1911 roku (Katalog 1994, s. 108). Budowana w latach 1911–1913 (Rocznik 1997, s. 285), wzmocniona masywnymi dwuskokowymi przyporami, została oflankowana przy trójbocznie zamkniętym prezbiterium pięciobocznymi aneksami nakrytymi sklepieniami gwiaździstymi, pełniącymi funkcje zakrystii i skarbczyka. Przy jednowieżowej, wysuniętej czterokondygnacyjnej fasadzie ulokowano kolejne aneksy, dołem czworoboczne, górą oktagonalne, mieszczące w kolistym wnętrzu klatki schodowe. Wydaje się, że pięcioboczne plany przybudówek i koliste klatki schodowe przy wieży należą do charakterystycznych elementów stosowanych przez Majerskiego.

Nieistniejący dziś kościół w Husowie p.w. św. Andrzeja Apostoła został zbudowany w latach 1912–1916 (Rocznik 1997, s. 277; Katalog 1994, s. 99–100]. Ze względu na wady konstrukcyjne był kilkakrotnie remontowany (1930, 1951, 1960), ostatecznie w 2007 roku rozebrany. Nie zdążono wykonać jego białej karty, a najpełniejsze informacje o nim podaje *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce* (Katalog 1994, s. 99–100). Przy jego realizacji pomagali budowniczo wie z Łańcuta: Stanisław Cetnarski (Cetner), Jan Pelc i Stanisław Uberman. Zbudowano go jako halę transeptową o jednowieżowej fasadzie zachodniej, czteroprzęsłowym korpusie i długim, trójprzęsłowym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Przy prezbiterium Stanisław Majerski dobudował symetrycznie zakrystię i skarbczyk, wewnątrz przekrył sklepieniami krzyżowo-żebrowymi, a obiekt wzmocnił jednouskokowymi przyporami. Komunikację między poszczególnymi częściami zapewniały ostrołukowe arkady wsparte na czworobocznych filarach. Wertykalność budowli akcentowała czterokondygnacyjna wieża z ostrosłupowym hełmem i wieżyczka na sygnaturkę na przecięciu naw. Bogate wyposażenie, głównie barokowe i rokokowe, ale też i eklektyczne z początku XX wieku, znalazło swoje miejsce, po demolacji kościoła neogotyckiego, w nowej świątyni budowanej w latach

1980–1987 wg architektonicznego projektu Tadeusza Karysia z obliczeniami konstrukcyjnymi wykonanymi przez Jana Rzeźnikiewicza (Rocznik 1997, s. 277). Kościół p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Szerzynie (fot. 96) jest kolejną świątynią halową realizowaną wg projektu Stanisława Majerskiego (Rocznik 1972, s. 88–89). Budowana w latach 1927–1928 była chyba jednym z ostatnich jego przedsięwzięć. Obiekt z elementami eklektycznymi, z transeptem o zamknięciu prostą ścianą i trój-

Fot. 96. Szerzynie.
Kościół. Widok ogólny

Fot. 97. Korczyna.
Kościół. Widok ogólny

bocznie zamkniętym prezbiterium, flankowany symetrycznymi przybudówkami, został oszarpowany trójuskokowymi przyporami z piaskowcowymi kapnikami. Wśród wątków stylowych dominują elementy neo-romańskie. Przy wieży o trzech kondygnacjach ulokowanej na osi korpusu, nakrytej wysokim ostrosłupowym hełmem zwieńczonym krzyżem i kulą, autor nie zaprojektował kolistej wieżyczkowej klatki schodowej, ale przy prezbiterium umieścił typowe dla swoich projektów wieloboczne aneksy zakrystyjne.

Wyżej już wzmiankowaliśmy, że chyba najwybitniejszym, również najbardziej monumentalnym dziełem Majerskiego był kościół pseudohalowy p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Korczynie (fot. 97), a teza, że powodem tego było miejsce urodzin biskupa Józefa Sebastiana Pelczara jest bardzo prawdopodobna. Była to budowla o bezwieżowej fasadzie wschodniej, a monumentalną wieżę dzwonnicą umieścił twórca na osi trzeciego przęsła przy północnej elewacji. Absydę prezbiterium otacza pięcioboczny ambit połączony z dwuprzęsłowymi zakrystiami, północną i południową. Nawę główną nakryto czteroramiennymi sklepieniami gwiazdzistymi, oddzielonymi gurtami, bogato dekorowanymi, podobne sklepienia zaproponował Majerski w nawie poprzecznej i prezbiterium. Bryła z zewnątrz została bogato ozdobiona, a kamienny krzyż na czołowej ścianie prezbiterium nawiązuje do cechy charakterystycznej, stosowanej w projektach Talowskiego i jest być może ukłonem w kierunku tego twórcy. W planie kościoła w Korczynie widzimy elementy typowe dla Majerskiego: pięcioboczne absydy przy ramionach transeptu i kolistą wieżyczkę z klatką schodową przy fasadzie.

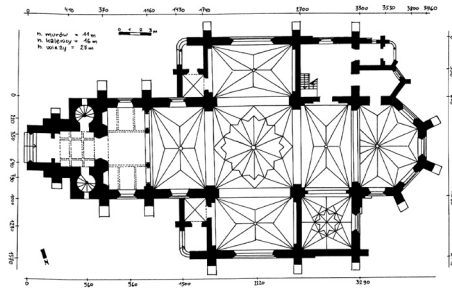

Fot. 98. Wysoka Strzyżowska.
Fasada kościoła

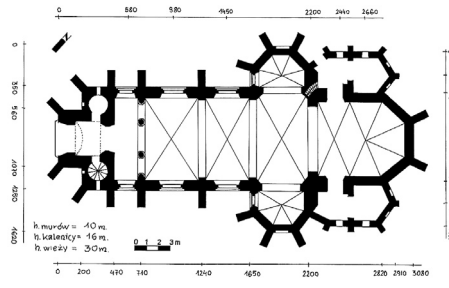
Dodajmy do tego jeszcze kościół p.w. św. Józefa w Wysokiej Strzyżowskiej (fot. 98), leżący dziś w granicach administracyjnych diecezji rzeszowskiej, budowany w latach 1908–1919. Jest to duża nieorientowana sala z prezbiterium od zachodu zamkniętym trójbocznie, wzmocniona przyporami, zmurowana z cegły o równej wysokości dachu. Przy prezbiterium Majerski dał przybudówki zakrystyjne, a całość nakrył dwuspadowym dachem krytym blachą. Trzy przeszła korpusu, z węższym wschodnim z emporą chórową, nakrył sklepie-

niem krzyżowym na gurtach, a ściany wewnętrzne rozczłonkował szerokimi lizenami przechodzącymi w gurtę sklepienne. Ściany zdobi współczesna polichromia o motywach roślinnych i ornamentalnych, pojawiają się symbole religijne, zaś sklepienie akcentuje malarska imitacja żeber ze zwornikami, a pola sklepienne z drobnymi gwiazdami symbolizują nieboskłon. Wnętrze rozświetlają wysokie ostre przeprucia okienne uskokowo rozglifione, w które współcześnie wsadzono figuralne witraże z postaciami świętych i błogosławionych.

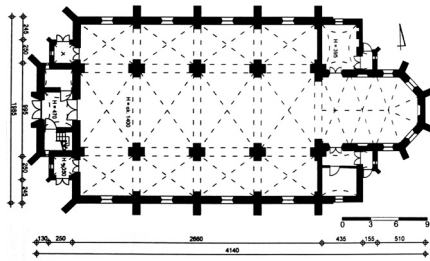
Przedstawione tu syntetyczne omówienie kościołów projektowanych przez S. Majerskiego pokazuje różnorodność stosowanych przez niego rozwiązań artystycznych. Nie jest celem tej publikacji dokładne analizowanie jego twórczości, chcemy tylko poszukać ewentualnych analogii wśród kościołów przemyskich jego autorstwa i chyba najbardziej widoczną cechą wspólną są jednowieżowe fasady – w Przemyślu zaprojektował taką w kościele parafialnym na Błoniu i „doprojektował” w obu kościołach zgromadzeń zakonnych (przypomnijmy, że Michał Zajączkowski nie przewidział wieży u karmelitanek, a Mario Ceradini proponował wieżę wysuniętą przed świątynię i połą-

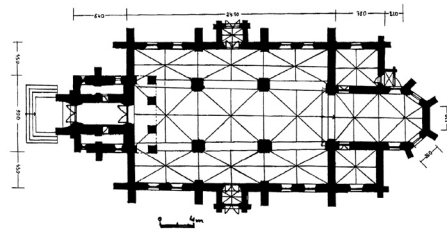
a – Kołaczyce (oprac. B. Bosak)

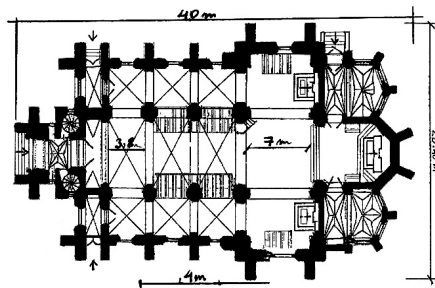
b – Lutowiska (oprac. B. i A. Bosak)

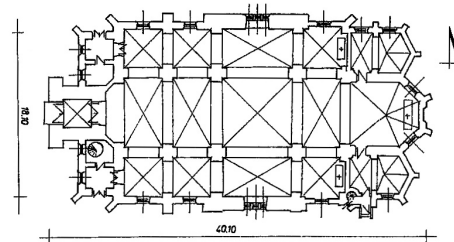
c – Pantalowice (oprac. B. Podubny)

d – Przeczyca (oprac. V. Błotko)

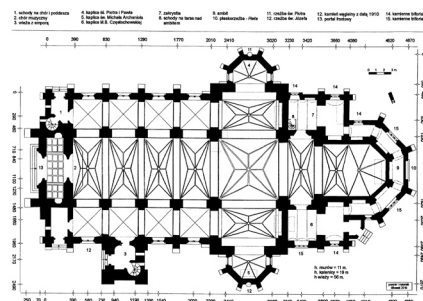

e – Wysoka k. Łańcuta (oprac. A. Nikiel)

f – Szerzyny (oprac. M.H. Grabski)

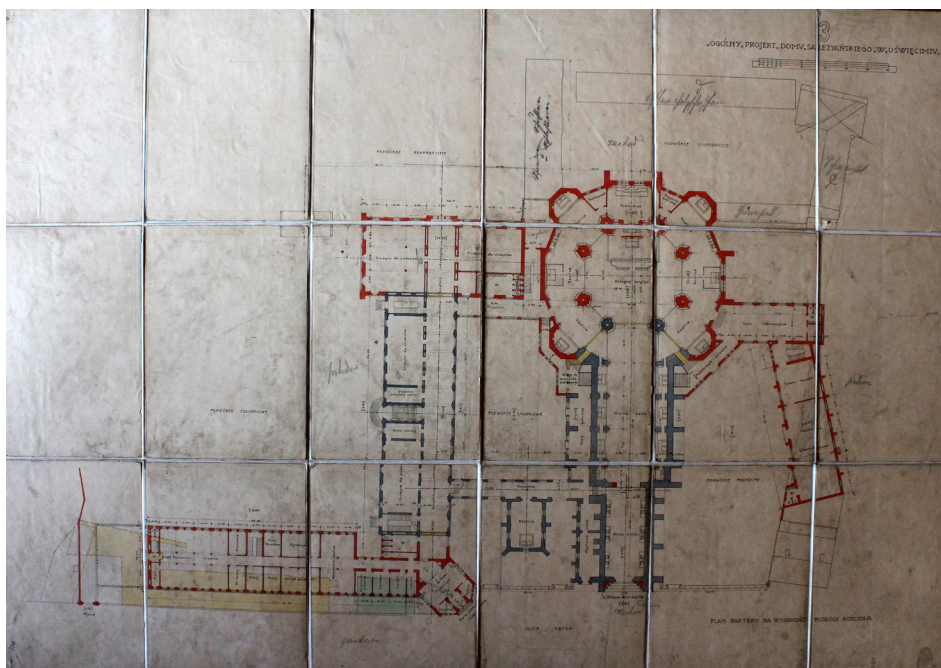
Rys. 21. Kościoły zaprojektowane przez S. Majerskiego – wybór planów (wg białych kart, błędnie oznaczony kierunek kościoła w Kołaczycach)

g – Korczyna (oprac. B. Bosak)

czoną z nią tylko zryzalitowanym niskim aneksem). Wieże Majerski lokował na osi lub z boku, w Przemyślu w dwóch przypadkach (Błonie, salezjanie) wybrał tę drugą możliwość, a w kościele Karmelitanek wieża zastąpiła pierwotnie projektowany przez Zajączkowskiego narteks na osi fasady. Elementem często stosowanym przez tego artystę były również kaplice transeptowe i to rozwiązanie widzimy w przemyskim kościele na Błoniu (jedyne w całości zaprojektowany przez Majerskiego), podobnie jak plan pięcioboku, wykorzystany tu w przybudówkach zakrystyjnnych (ale w kaplicach transeptowych już nie). Nie ma natomiast kolistych wieżyczek – przywieżowych klatek schodowych.

Drugim projektantem realizującym kreacje neogotyckie w Przemyślu był Mario Ceradini, profesor Accademia Albertina w Turynie. Żadne opracowania nie wymieniają innych jego projektów na terenie Polski (w jej dzisiejszych granicach) i wydaje się, że tutaj istotnie było to jego jedyne przedsięwzięcie. Warto jednak przyrzeć się jego realizacjom na terenie innych państw – jako architekt pracujący dla salezjanów projektował świątynie dla tego zgroma-

Rys. 22. Oświęcim – salezjanie. Projekt rozbudowy kościoła i klasztoru autorstwa M. Ceradiniego (oryg. w archiwum księży salezjanów w Oświęcimiu)

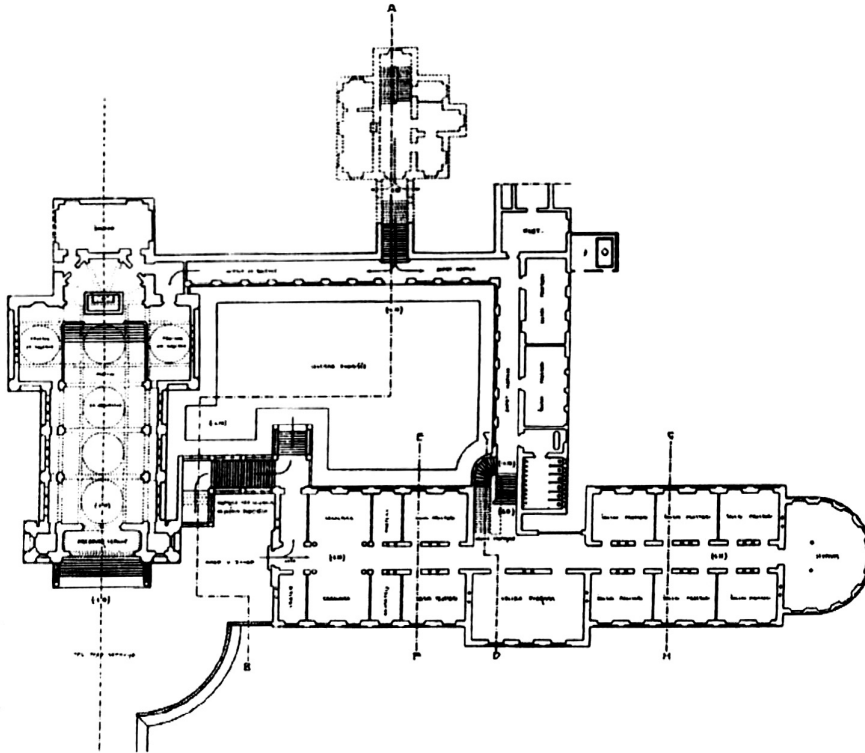

Fot. 99. Oświęcim – salezianie.
Południowa elewacja kościoła, widoczny fragment niskiego szesnastoboku

dzenia w kilku krajach. Wcześniej jednak zaakcentujmy jeszcze jeden projekt Ceradiniego dla salezjanów z terenu Polski – rozbudowę poddominikańskiego kościoła w Oświęcimiu, który jest w posiadaniu salezjanów od końca XIX wieku. Projekt zakładał dobudowę do korpusu nawowego obszernego szesnastobocznego prezbiterium z obejściem, przekrytego kopułą, z dwiema niewielkimi kaplicami, nad którymi miały znajdować się strzeliste wieże (rys. 22). Nie został zrealizowany, rozpoczętą budowę szybko przerwano. Projekt ponownie wykorzystano w latach 70-tych XX wieku, realizując tylko niższe partie budowli (fot. 99).

Spośród zrealizowanych (poza granicami Polski) projektów Mario Ceradiniego można wymienić kościoły salezjańskie w Trieście, Anconie, Lublanie (Rakovnik), Rzymie (Santa Maria Liberatrice a Monte Testaccio).

W planach kościołów Ceradiniego dość trudno wskazać cechy wspólne, może wykorzystywanie regularnych wieloboków o parzystej liczbie ścian (niezrealizowany sześciobok w Przemyślu, częściowo zrealizowany szesnastobok

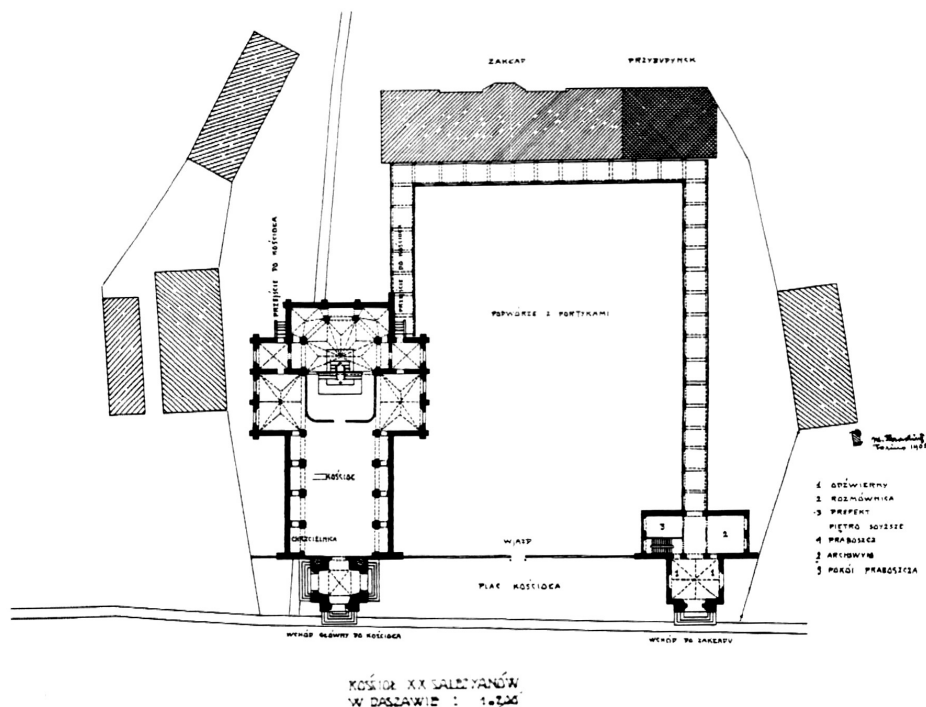

Rys. 23. Rakovnik – salezianie. Plan kościoła i klasztoru – projekt M. Ceradiniego

w Oświęcimiu) lub ich fragmentów (Rakovnik – rys. 23, Daszawa – rys. 24). Charakterystyczny jest natomiast wątek zdobniczy, w Przemyślu wykorzystany w fasadzie: cegła przedzielona poziomymi pasami z białego kamienia (tak zdobione fasady mają wszystkie wymienione wyżej kościoły Ceradiniego).

W grupie małych kościołów salowych rozwiązaniem oryginalnym jest bezprezbiterialna sala w Kruhelu Wielkim (w zebranych dotychczas materiale dotyczącym ponad setki neogotyckich kościołów w Galicji nie potrafimy wskazać analogii). Pozostałe rozwiązania są typowe: jedno- lub dwuoskolkowe przypory, ostrołukowe okna, skromne dekoracje elewacji (najczęściej gzymsy koronujące), proste okna, najczęściej bez witraży, skromne dekoracje malarskie wewnątrz.

Okoliczności budowy neogotyku sakralnego w Przemyślu nie są znane, choć wyraźnie akcentujemy przyznanie starszeństwa kaplicy cmentarnej, co po-

Rys. 24. Daszawa – salezianie. Plan kościoła i klasztoru – projekt M. Ceradiniego

twierdza też tablica wmurowana w jej wnętrzu z datą 1859. W bryle widzimy różne elementy stylowe, a wyznacznikiem są tylko ostro zamknięte okna i zaokrąglona kolebka sklepiająca nawę. Kaplica jest o ćwierćwiecze młodsza od sali transeptowej Karla Friedricha Schinkla w Krzeszowicach. Do końca XIX wieku (1895) nie spotykamy się z neogotyckimi sakralnymi budowlami w Przemyślu, choć w Galicji buduje się je w 3. ćwierci XIX wieku (i starsze), np. Brzyska k. Jasła z lat 1867–1879 nieznanego autorstwa, Dobrzechów wg T. Talowskiego z lat 1887–1888, Kryłów w diecezji lubaczowsko-zamojskiej z lat 1859–1860 z dodatkami innych elementów stylowych, świątynia misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Krakowie (1876–1877), bazylika w Chocholowie wedle F. Książarskiego (1853–1866), Odrzykoń z dominacją elementów neogotyckich z wyraźnymi wpływami z terenów Słowacji (architekt słowacki – Jan Kvolszek), Rzepiennik Biskupi Antoniego Stacherskiego z lat 1856–1864 (nie wiadomo czy projektant, czy tylko wykonawca) i inne. Rozwój sakralnego budownictwa neogotyckiego w Przemyślu przypada na pierwsze dwa dziesięciolecia XX stulecia, co pokrywa się też z dominacją

podobnych realizacji na sąsiednich obszarach i tu budowle w mieście mieszczą się w ogólnych tendencjach „mody” i czasu powstania. W tej części narracji musimy jeszcze raz zaakcentować stosowanie w opracowaniach nie tylko błędnych określeń brył, np. pseudohale są opisywane jako klasyczne hale lub czasem jako pseudobazyliki (!), co w rozdziale omawiającym zagadnienia wprowadzające mocno podkreślaliśmy, ale też spotyka się błędną klasyfikację cech architektonicznych, a za przykład może służyć nazywanie sklepień krzyżowych krzyżowo-żebrowymi lub krzyżowo-kolebkowymi (ten problem sygnalizowaliśmy we wcześniejszych publikacjach, m.in. Proksa, Zub 2017b). Te spostrzeżenia wskazują na potrzebę dalszych prac inwentaryzacyjnych i gabinetowych oraz pogłębionych studiów nad neogotykiem, a w zasadzie nad architekturą historyzmu, nie tylko w Galicji, ale na terenie całego kraju.

TABELE

Tabela 1. Ogólne informacje o parafii

LP.	OBIEKT	FUNDACJA PARAFII	FUNDATOR KOŚCIOŁA	WEZWANIE, KONSEKRACJA	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW	ŹRÓDŁO
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	fundacja kaplicy 1859 [1, 3]	Franciszek i Teresa Małkowscy [1, 3]	kaplica centralna	A-417 z 7.IX.1993	Niepublikowane: [1] Zajac 1993 [2] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [3] Cmentarze 1981, s. 25-26
2.	Kruhel Mały	1970 z parafii Przemysł Katedra [5]; początkowo był filią parafii katedralnej, od 1970 roku filią parafii w Pralkowcach [4]		św. Wojciecha, poświęcony 1895 [4, 5]	A-1364 z 19.II.2015	Niepublikowane: [1] Gminny program 2012 [2] Schmidt 2011 [3] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [4] Katalog 2004, s. 121-122 [5] Rocznik 1997, s. 322
3.	Kruhel Wielki	od 1970 roku jest filią parafii Pralkowce [2]		Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski, poświęcony w 1915 roku [2]		Niepublikowane: [1] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [2] Rocznik 1997, s. 322

Tabela 1. Ogólne informacje o parafii – cd.

LP. OBIEKT	FUNDACJA PARAFII	FUNDATOR KOŚCIOŁA	WEZWANIE, KONSEKRACJA	WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW	ŹRÓDŁO
4. Pikulice	1912 [1, 3], wcześniej parafia Przemysła Katedra [3]	Kapituła Katedralna, Lubomirscy, parafianie [3]	Najświętszego Serca Pana Jezusa, poświęcony 1912 [1, 3]		Niepublikowane: [1] Księga [b.d.] [2] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [3] Rocznik 1997, s. 320–321
5. Błonie	1917 [1, 3, 4]	parafianie pod przewodnictwem kanonika Karola Kremontowskiego [1]	Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, poświęcony w 1911 roku, konsekracja w 1966 roku [1, 3, 4]	A-566 z 6.06.1983	Niepublikowane: [1] Zając 2000 [2] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [3] Katalog 2004, s. 78–79 [4] Rocznik 1997, s. 351
6. Karmelitanki bosc	zgrupowanie przybyło do Przemysła w 1884 roku [3, 5]	parafianie, fundusze zbierano w trakcie kwesty [3]	Matki Boskiej Szkaplerznej [3, 5], 1900 biskup Józef Sebastian Pelczar, 1926 biskup Anatol Nowak [3]	A-467 z 25.02.1986	Niepublikowane: [1] Rynkiewicz-Domino 1983 [2] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [3] Katalog 2004 s. 80–86 [4] Rocznik 1997, s. 327 [5] Zabicki 2013, s. 332

Tabela 1. Ogólne informacje o parafii – cd.

LP. OBIEKT	FUNDACJA PARAFII	FUNDATOR KOŚCIOŁA	WEZWANIE, KONSEKRACJA	WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW	ŹRÓDŁO
7. Salezjanie	w 1927 roku z parafii Katedra stacja duszpasterstwa [2, 3, 4]; salezjanie sprowadzeni do Przemysła w 1907 roku przez Józefa Sebastiana Pelczara [1, 4, 5]; samodzielna parafia 1932 z parafii katedralnej [4, 6]	biskup Józef Sebastian Pelczar i parafianie [4]	św. Józefa [1, 3, 5], 1923 biskup Józef Sebastian Pelczar 1927 biskup Anatol Nowak [1, 4, 5, 6]	A-565 z 6.06.1983	Niepublikowane: [1] Sowa 2006 [2] własna dokumentacja opisowa i fotograficzna Publikowane: [3] Boba-Dyga 2007 [4] Katalog 2004, s. 48–53 [5] Rocznik 1997, s. 340 [6] Zabicki 2013, s. 333

Tabela 2. Ogólne informacje o obiekcie

LP.	OBIEKT	PROJEKTANT	CZAS BUDOWY	OTOCZENIE KOŚCIOŁA	OBECNOŚĆ STARSZYCH KOŚCIOŁÓW	INNE ELEMENTY ARCHITEKTONICZNE	PÓŹNIEJSZE PRZEKSZTAŁCENIA, ROZBUDOWY I REMONTY	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	brak informacji [1, 3]	1859 [1, 3]	usytuowana w zabrytkowej, najstarszej części cmentarza na wznie-sieniu dostępnym od wschodu ale-ją główną od uli-cy Słowackiego (d. Dobromilska), po-przedza ją kilka-naście stopni [2]	na miejscu dawnego cmentarza cholerycznego, dziś Cmentarz Główny [1]	elementy neoromańskie i neo-barokowe [2]	prace remontowe i konserwatorskie, bieżące naprawy	
2.	Kruhel Mały	brak informacji [2, 4, 5]	przed 1895 [2]	przy obecnej zachodniej granicy miasta na szczy-cie wzniesienia, otoczony cmenta-rzem [4]	brak [2]	elementy neoromańskie – sklepienie ko-lebkowe [3]	w 1978 roku dostawiony taras od frontu [4]; 1980 odbudowa wschodniej ścianawy nawy po runięciu z powodu podtopienia [4], wg [2] zniszczenie nastąpiło w 1975 r.; 1998–1999 rekonstrukcja drugej kondygnacji wieży [4]; bieżące remonty, naprawy i prace konserwatorskie	budową kierował ksiądz Józef Wiejowski, wikariusz parafii katedralnej [4, 5] przy pomocy mistrza murarskiego Michała Hnatkiewicza [4]

Tabela 2. Ogólne informacje o obiekcie – cd.

LP.	OBIEKT	PROJEKTANT	CZAS BUDOWY	OTOCZENIE KOŚCIOŁA	OBECNOŚĆ STARSZYCH KOŚCIOŁÓW	INNE ELEMENTY ARCHITEKTONICZNE	PÓŹNIEJSZE PRZEKSZTAŁCENIA, ROZBUDOWY I REMONTY	UWAGI
3.	Kruhel Wielki	brak informacji [2]	1914, data na fasadzie kościoła [1]	na płaskim szczytowie wzniesienia opadającym ku południowi, wśród zabudowy mieszkalnej, otoczony cmentarzem [1]	brak [2]	brak [1]	w latach 80. XX wieku dobudowano zakrystię (informacja o licznych mieszkańcach) z dostępem również od zewnątrz [1]	
4.	Pikulice	brak informacji [1, 3]	1911–1912 [1, 3]; wieża z lat 30. XX wieku [1]	przy drodze prowadzącej z Przemysła do Fredro-pola, na płaskim terenie opasanym żelaznym kutym ogrodzeniem [2]	brak [1, 3]	elementy wspólcześnie [2]	rozbudowa świątyni od północy w latach 1995–1998 [1]; bieżące remonty i naprawy	świątynia rozbudowana w 1996 roku wg projektu E. Makowieckiego z Jarosławia [3]
5.	Błonie	Stanisław Majerski [1, 3, 4]	1908–1911 [1, 3, 4]	ogrodzenie z ceglanych filarków nakrytych czterospadowymi daszkami, żelazne sztachety; w narożu NS placu kościelnego stoi niewielki budynek gospodarczy [2]	brak [1, 3, 4]	brak [2]	bieżące prace remontowe, naprawcze i konserwatorskie prowadzące dopiero po II wojnie światowej [1]; w latach 1998–1999 odnowienie fundamentów i remont dachów [3]	grunt pod budowę przekazał Jan Wołyniec, który był też kierownikiem budowy [1]

Tabela 2. Ogólne informacje o obiekcie – cd.

LP. OBIEKT	PROJEKTANT	CZAS BUDOWY	OTOCZENIE KOŚCIOŁA	OBECNOŚĆ STARSZYCH KOŚCIOŁÓW	INNE ELEMENTY ARCHITEKTONICZNE	PÓŹNIEJSZE PRZEKSZTAŁCENIA, ROZBUDOWY I REMONTY	UWAGI
6. Karmelitanki bosc	Michał Zajączkowski, od 1900 roku budową kierował Stanisław Majerski [3]; wg [5] projektantami byli Michał Zajączkowski i Stanisław Majerski	1899–1900 [5]	zespół kościelno-klasztorny Karmelitanek Bosych z budynkami klasztornymi przylegającymi do kościoła od zachodu [2]	brak [1]	elementy neoromańskie [2]	prace remontowe i konserwatorskie, bieżące naprawy	
7. Salezjanie	Mario Ceradini [5, 6]; Stanisław Majerski [2]	1912–1914, 1922–1925 [6], budynek zakładu dla chłopców w 1911 roku [6]; A. Sowa [1] podaje rok 1927 jako zakończenie inwestycji	od zachodu dwupiętrowy gmach zakładu dla chłopców na planie prostokąta przylegający do kościoła [6]; za budynkami od zachodu ogród; przed fasadą obszerny taras [2]	brak [1]	elementy neoromańskie [2]	prace remontowe i konserwatorskie (m.in. nowa polichromia wykonana przez Stanisława Jakubczyka z Krakowa w latach 1961–1962) [1, 4], bieżące naprawy; rekonstrukcja pierwotnej polichromii w 2007 roku [3]	pierwszym kierownikiem budowy był Józef Wojtyga, później inż. Müller z Krakowa [4]

Tabela 3. Podstawowe elementy planu i bryły

LP.	OBIEKT	MATERIAŁ	ORIENTOWANY	KORPUS NAWOWY	ANEKSY PRZY KORPUSIE NAWOWYM	TRANSEPT	PREZBI-TERIUM	ANEKSY PRZY PREZBITERIUM	FASADA	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	cegła, otynkowana	nie, prezbiterium od zachodu [2]	sala [2]	brak [2]	brak [2]	o tej samej wysokości co korpus [2]	brak [2]	jednowieżowa [2]	
2.	Kruhel Mały	cegła, na kamien- nym cokole, otynkowane [4]	nie, prezbiterium od południa [3]	sala [3]	brak [3]	brak [3]	nizsze od korpusu [3]	od wschodu prostokątna zakryta [3], Katedra [4] bieżnie podaje jej lokalizację od zachodu;	jednowieżowa [3]	
3.	Kruhel Wielki	cegła [1]	tak [1]	sala [1]	brak [1]	brak [1]	o wysokości równej z korpusem [1]	od wschodu późniejsza zakryta [1]	bezwieżowa [1]	
4.	Pikulice	cegła, betonowy cokół oddzielony nieznacznie od gzymsu [2]	nie, prezbiterium od południa [2]	sala [2]	brak [2]	brak [2]	nizsze od korpusu [2]	od wschodu i zachodu bliźniacze zakryte [2]	bezwieżowa [2]	

Tabela 3. Podstawowe elementy planu i bryły – cd.

LP. OBIEKT	MATERIAŁ	ORIENTOWANY	KORPUS NAWOWY	ANEKSY PRZY KORPUSIE NAWOWYM	TRANSEPT	PREZBITERIUM	ANEKSY PRZY PREZBITERIUM	FASADA	UWAGI
5. Blonie	cegła; cokol kamienny [2]	tak [2]	sala [2]	brak [2]	kaplice transeptowe [2]	nizsze od korpusu [2]	pięcioboczne, oszkarpowane pomieszczenia [2]	jednowieżowa przylegająca od południa do frontowego przęsła [2]	
6. Karmelitanki bosc	cegła [2]; elementy konstrukcyjne żelbetowe [3]	nie; prezbiterium od południa [2]	sala [2]	od wschodu dwudzielna zakryta składająca się z dwuprzęsłowej części kłauzuruwej (przy prezbiterium) i jednoprzęsłowej dla duchownego, od zachodu lokalności wchodzące w skład budynku klasztornego: na parterze preparatorium z przedsionkiem, na piętrze sala rekreacyjna, kaplica nowicjaska i kapitułarz [3]	kaplice transeptowe [2]	nieznacznie niższe od nawy [2]	od wschodu dwudzielna zakryta składająca się z dwuprzęsłowej części kłauzuruwej i jednoprzęsłowej dla duchownego (przy korpusie nawowym); od zachodu pomieszczenia wchodzące w skład budynku klasztornego [3]	jednowieżowa [2]	pod kolumnami kruchty sklepienne kolumny na gurtach [3]

Tabela 3. Podstawowe elementy planu i bryły – cd.

LP. OBIEKT	MATERIAŁ	ORIENTOWANY	KORPUS NAWOWY	ANEKSY PRZY KORPUSIE NAWOWYM	TRANSEPT	PREZBI-TERIUM	ANEKSY PRZY PREZBITERIUM	FASADA	UWAGI
7. Salezjanie	cegła i beton [4, 6]; cokół (miski) kamienny; elementy konstrukcyjne betonowe [1, 6]	nie; prezbiterium od południa [2]	bazylika [2]	brak [2]	brak [2]	równe wysokości nawowej [2]	po bokach dwukondygnacyjne aneksy: od południa zakrycia i składowy dziko, od północy kaplica św. Jana Bosco i biblioteka; między aneksami i nawami bocznymi niewielkie lokalności o różnych funkcjach [1, 2]	jednowa dzielna [2]	

Tabela 4.1. Korpus nawowy – charakterystyka elementów zewnętrznych

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	SZCZYT	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA NAWY GŁÓWNEJ	OKNA NAW BOCZNYCH	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY GŁÓWNEJ	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAW BOCZNYCH	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	dwa [2]	brak [2]	brak [2]	profilowany gzyms wieńczący, gładki fryz i pilastry o płytkowych głowicach [2]	okna konstrukcji krosnowej ze stałym naswietlem o ostrym zamknięciu ze szprosami, w naswietlu podzielone dodatkowo geometrycznymi elementami, w czarnej drewnianej ramie [2]	nie dotyczy [2]	wieżba drewniana krokwio-płatwiowa, dach dwuspadowy kryty blachą ocynkowaną [2]	nie dotyczy [2]	
2.	Kruhel Mały	dwa [3]	dwuoskolkowe przypory o pulpitowych kapnikach krytych dachówką [3]	trójkątny [3]	cokół kamienny, oprawa okien (nadokienniki), mocno profilowany gzyms wieńczący [3]	okna ostrołukowe ze szprosami, rozglifowane na zewnętrznej i do środka, z ukośnymi parapetami wewnętrznej, na zewnętrznej parape-ty płaskie, nadoknami ostrołukowe nadokienniki [3]	nie dotyczy [3]	dach dwuspadowy kryty blachą [3]	nie dotyczy [3]	

Tabela 4.1. Korpus nawowy – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	SZCZYT	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA NAWY GŁÓWNEJ	OKNA NAWY BOCZNYCH	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY GŁÓWNEJ	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY BOCZNYCH	UWAGI
3.	Kruhel Wielki	dwa [1]	dwuoskolkowe przypro-py o pul-pitowych kapnikach nakrytych płytami piaskow-cowymi [1]	brak [1]	gzyms na poziomie gruntu pokazujący spadek terenu w kierunku wschodnim, profilowany gzyms koronujący, pod nim wąski pas otynkowany [1]	o ostrym zamknięciu, lekko rozglifione na zewnątrz i do środka, na zewnątrz zamknięte w ceglanej oprawie, jodełkowej, z wysuniętym parapetem wykonanym z cegieł na sztorc [1]	nie dotyczy [1]	dach dwuspadowy kryty blachą [1]	nie dotyczy [1]	
4.	Pikulice	dwa [2]	dwuoskolkowe szkarpy nakryte pulpitowymi daszkami kamiennymi [2]	trójkątny, pod gzymsem wieńczącym fryz arkadkowy kamienny o ostrych łukach [2]	szeroki, mocno profilowany gzyms wieńczący, wążek ceglany, oprawa okien w naswietlu [2]	wysokie okna wielokwaterowe o ostrych łukach zdobione ceglana oprawą nad naswietlem [2]	nie dotyczy [2]	dach dwuspadowy kryty blachą [2]	nie dotyczy [2]	

Tabela 4.1. Korpus nawowy – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	SZCZYT	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA NAWY GŁÓWNEJ	OKNA NAWY BOCZNYCH	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY GŁÓWNEJ	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY BOCZNYCH	UWAGI
5.	Blonie	cztery [2]	elewacje opięte dwuoskawkowymi szkarpaami [2]	trójkątny [2]	na wysokości naswietli okien i przypórplaski piaskowcowy gzyms; proflowany gzyms wieńczącyz fryzem w formie ostrołukowych blend w piaskowcowych opaskach [2]	wysokie okna zamknięte lukiem ostrym [2]	nie dotyczy [2]	dach dwuspadowy kryty blachą miedzianą o kalenicy przecinającej się z kalenicą transepcą, więźba dachowa drewniana [2]	nie dotyczy [2]	w pozostałych pomieszczeniach stropy [2]
6.	Karmelitanki bosc	cztery [2]	elewacje jednouskawkowymi szkarpaami nakrytymi daszkami pulpitowymi krytymi dachówką [2]	trójkątny [2]	wątek ceglany, ceglany gzyms koronujący, pod nim ostrołuczny fryz arkadowy, na poziomie wejścia do kościoła prosty wąski gzyms z cegły, dołem betonowy cokół z prostym far- tuchem [2]	ostrołukowe z kamiennymi maswerkami, obustronnie rozglifione, od strony klasztoru blendy, w prześle przy- prezbiterialnym okratowane ostrołukowe przeźrocza [2]	nie dotyczy [2]	dachy dwuspadowe kryte dachówką [2]	nie dotyczy [2]	

Tabela 4.1. Korpus nawowy – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	SZCZYT	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA NAWY GŁÓWNEJ	OKNA NAWY BOCZNYCH	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY GŁÓWNEJ	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU NAWY BOCZNYCH	UWAGI
7.	Salezjanie	pięć, z wyrażeniem węższym przęsłm chórówym [2]	przypro-ry jedno-uskokowe na osi filarów wewnętrzza [2]	trójkątny jako czołowa ścianą na przęzbiterium [2]	profilowane kamienne gzymsy wieńczące, gzyms z kamienia ciostowego na poziomie przyziemia nad podpiwniczeniem [2]	okna zamknięte trójkątne, obustronne z rozglifione z kamiennymi maswerkami, ujęte w naświetlu i w wyższych partiach szerokiemi oprawami z białego kamienia [2]	okna zamknięte ostrołukowe, obustronne z rozglifione z kamiennymi maswerkami, zaakcentowane wąskimi pasami z białego kamienia [2]	dach dwuspadowy; wieżba dachowa drewniana płatwiowokrokwiowa pokryta blachą miedzianą [1, 2]	dachy pulpitarowe; wieżba dachowa drewniana płatwiowokrokwiowa pokryta blachą miedzianą [1, 2]	nad aneksami przywieżypułpitowe dachy kryte blachą miedzianą [2]

Tabela 4.2. Korpus nawowy – charakterystyka elementów wewnętrznych

LP.	OBIEKT	KOMUNIKACJA MIĘDZYNAWOWA	KSZTAŁT FILARÓW MIĘDZYNAWOWYCH	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE NAWY GŁÓWNEJ	PRZEKRYCIE NAWY BOCZNYCH	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEŃ	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	brak [2]	sklepienia kolebką o zaostrowym łuku [2]	nie dotyczy [2]	delikatnie barwione szybki [2]	do połowy wysokości ścian drewniana boazeria, wyżej ściany pomalowane na biało [2]	sklepienie pomalowane na biało [2]	
2.	Kruhel Mały	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	brak [3]	sklepienie kolebkowe [3]	nie dotyczy [3]	postacie świętych [3]	ściany zwieńczone szerokim, mocno profilowanym gzymsiem [3]	biały tynk [3]	chór muzyczny drewniany, z wybrzuszoną parapetem pośrodku, dźwigany przez dwa drewniane słupy [3]
3.	Kruhel Wielki	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	plytkie liżeny [1]	plaski strop zaokrąglony przy wzdłużnych ścianach, pokryty pełną boazerią z listewek, zapewne sosnowych [1]	nie dotyczy [1]	barwne szybki [1]	plytki profilowane gzymsami, zwieńczone otynkowane i zabiałkowane w barwie różu [1]	kryty boazerią sosnową [1]	po lewej stronie ołtarza głównego prostokątne wejście do zakrystii [1]

Tabela 4.2. Korpus nawowy – charakterystyka elementów wewnętrznych – cd.

LP.	OBIEKT	KOMUNIKACJA MIĘDZYNAWOWA	KSZTAŁT FILARÓW MIĘDZYNAWOWYCH	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE NAWY GŁÓWNEJ	PRZEKRYCIE BOCZNYCH	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEŃ	UWAGI
4.	Pikulice	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	brak [2]	drewniane przekrycie o formie kolebki [2]	nie dotyczy [2]	barwne szybki [2]	ściany pobiałkowane, dołem drewniana boazeria [2]	drewniane sklepienie malowane na ciemny brąz [2]	
5.	Błonie	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	w górnych partiach zdobione dzwiganne przez długie zdobione służki [2]	sklepienia krzyżowe-żebrowe na gurtach spływających na wsporniki [2]	nie dotyczy [2]	w wszystkich oknach witraże figuralne wykonane w latach 1999–2000 w pracowni Macieja Kauczyńskiego w Krakowie [1]	polichromia wykonana w latach 60. XX wieku (1965–1966) przez Witolda Skulicza: gwiaździste niebo [1, 3]	polichromia wykonana w latach 60. XX wieku (1965–1966) przez Witolda Skulicza: gwiaździste niebo [1, 3]	
6.	Karmelitanki bosc	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	ściany rozłożone z kolumnami z kaptelami ozdobionymi kwiatami [2]	krzyżowe-żebrowe na gurtach [2]	nie dotyczy [2]	brak [2]	w całym wnętrzu malowidła (1902 – Tadeusz Popiel [5]) z motywami roślinnymi (kwiaty lili, ostów, maków, goździków i chabrów) i wzorami geometrycznymi [2]	malowidła (1902 – Tadeusz Popiel [5]) z motywami roślinnymi (kwiaty lili, ostów, maków, goździków i chabrów) i wzorami geometrycznymi [2]	jednolite neogotyckie wyposażenie kościoła pochodzi z lat 1909–1927 [5]

Tabela 4.2. Korpus nawowy – charakterystyka elementów wewnętrznych – cd.

LP.	OBIEKT	KOMUNIKACJA MIĘDZYNAWOWA	KSZTAŁT FILARÓW MIĘDZYNAWOWYCH	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE NAWY GŁÓWNEJ	PRZEKRYCIE BOCZNYCH	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEŃ	UWAGI
7.	Salezjanie	ostrołukowe arkady filarowe z archiwoltami wspartymi na półkolumnach o liściastych kaptelach [2]	koliste filary z liściastymi głowicami [2]	w nawie głównej półkolumny na wysokich czworobocznych bazach z liściastymi kaptelami, w części górnej profilowane dźwigające służki podtrzymujące gurty [2]; w nawach bocznych pilastry na profilowanych bazach z głowicami o motywach rynkowych [2]	sklepienia krzyżowe na gurtach, przeszło chorowe nawy głównej – zastrzona kolebka [2]	sklepienia krzyżowe na gurtach [2]	barwne i matowe szybki [2]	oryginalna polichromia zastąpiona wykonaną w latach 60. XX wieku (1961–1962) przez Stanisława Jakubczyka z Krakowa [1]; pierwotna polichromia Mario Ceradiego zrekonstruowana w 2007 roku [3]	oryginalna polichromia zastąpiona wykonaną w latach 60. XX wieku (1961–1962) przez Stanisława Jakubczyka z Krakowa [1]; pierwotna polichromia Mario Ceradiego zrekonstruowana w 2007 roku [3]	wypośażenie jednolite neogotyckie [1, 2, 6]; przecie krycie kruchty w wieżygwiaździście [2]

Tabela 5.1. Prezbiterium – charakterystyka elementów zewnętrznych

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYT	SZEROKOŚĆ	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	jedno [2]	brak [2]	trój-boczne [2]	brak [2]	węższe od korpusu [2]	profilowany gzyms wieńczący, prosty fryz, listwy z czworobocznymi głowicami [2]	brak [2]	dach o konstrukcji drewnianej, pięciopółkciowy, nakryty blachą ocynkowaną [2]	
2.	Kruhel Mały	jedno [3]	dwuskokowe szkarpy z daszkami kapnikowymi krytymi czerwioną dachówką [3]	trój-boczne [3]	brak [3]	węższe od korpusu [3]	elewacje tynkowane, lekko profilowany gzyms koronujący [3]	okna ostrołukowe ze szprosami, rozglifowane na zewnątrz i do środka, z ukosnymi parapetami wewnątrz, na zewnętrz płaskie, nad oknami ostrołukowe nadokienniki, okno w ścianie szczytowej ślepe; oprawy okien wewnątrz zdobione koronkowym ornamentem [3]	dach dwuspadowy, w zamknięciu trójkąciowy kryty blachą cynkową malowaną zniszczoną [3]	ołtarz główny wykonany w Tyrolu około 1900 roku, trójosiowy z ażurową nastawą zwieńczoną sterczyńskimi [4]; dach nad zakrystią pulpitowy kryty blachą [3]

Tabela 5.1. Prezbiterium – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP. OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYT	SZEROKOŚĆ	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	UWAGI
3. Kruhel Wielki	bezbite-rialny [1]	narożniki ściany wschodniej oszkarpowane dwuoskokowymi przyporami z kamieniami daszkami pulpitowymi [1]	ściana prosta [1]	brak [1]	w korpusie budowli [1]	ściana południowa zasłonięta murem zakrytym [1]	brak [1]	dach dwuspadowy kryty blachą [1]	nad zakrytą dach dwuspadowy kryty blachą [1]
4. Pikulice	jedno [2]	w zamknięciu dwuoskokowe przyfony nakryte kamiennymi pulpitowymi daszkami [2]	trój-boczne [2]	brak [2]	węższe od korpusu [2]	profilowany, gzyms kamienny, wątek ceglany, oprawa okien wokół naswietla, betonowy cokół z prostym fartuchem [2]	wysokie okna wielokwaterowe o ostrych zamknięciach z ceglaną oprawą wokół naswietla, z płytkami kamiennymi skośnymi parapetami, w ścianie czotowej brak przeprucia okiennego [2]	dwuspadowy, w zamknięciu trójpołaciowy, kryty blachą [2]	zakrycie (2,8 x 4,5 m [1]) nakryte daszkami pulpitowymi krytymi blachą, zdobione mocno profilowanym gzymsiem, pod nim kamienny fryz arkadkowy o ostrych złotkach na ścianach południowych zakrytych [2]

Tabela 5.1. Prezbiterium – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP. OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYT	SZEROKOŚĆ	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	UWAGI
5. Blonie	jedno [2]	dwuuskokowe przypro- ry nakryte pulpitowy- mi daszka- mi [2]	trój- boczne [2]	brak [2]	niewię- ższe od sze- roko- ści nawy [2]	cokół piaskow- cowy, na wyso- kości górnego uskoku przypór- i naświetli okien płaski piaskowco- wy gzyms, elewa- cje wieńczy moc- no profilowany gzyms, pod nim fryz z ostrołuko- nymi blendami w piaskowcowych opaskach [2]	dwa okna zam- knięte lu- kiem ostrym, ściana czóło- wa prezbite- rium bez prze- prucia okien- nego [2]	dach trój- polaciowy kryty blachą ocynkowa- ną [2]	w pozosta- łych po- mieszcze- niach stro- py; dachy wielopola- ciowe nad prezbite- rium, zakry- stia i skła- dzikiem kryte blachą ocynkowa- ną [2]
6. Karmelitanki bosc	dwa [2]	jednousko- kowe szkar- py z kapni- kami na- krytymi daszkami krytymi da- chówką [2]	trój- bocz- ne, we- wnątrz półko- liste [2, 3]	brak [2]	równa nawie [2]	wątek ceglany, ce- glany gzyms ko- ronujący, pod nim ostrołuczny fryz arkadkowy, na poziomie wejścia do kościoła pro- sty wąski gzyms z cegły, dołem be- tonowy cokół z prostym fartu- chem [2]	zamknięte półkolistie [3]	dachy dwu- spadowe kryte bla- chą [2]	w zakry- stii okna zamknię- te półkoli- ście [3]

Tabela 5.1. Prezbiterium – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP. OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYT	SZEROKOŚĆ	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	UWAGI
7. Salezjanie	dwa [2]	brak [2]	prosta ściana [2]	trójkąt-ny [2]	o sze-rokości nawy głównej [2]	profilowany gzyms kamienny, ceglany watek elewacji, gładkie fryzyz białego kamienia [2]	brak [2]	dach dwuspadowy [2]; więźba dachowa drewniana płaszczyznowa krokwiowa pokryta blachą miedzianą [5]	dachy kryte blachą miedzianą: dwuspadowe nad biblioteką i aneksem południowym przy prezbiterium, a nad kaplicą św. Jana Bosco i aneksami przywieżycy pulpitu-owe [2]

Tabela 5.2. Prezbiterium – charakterystyka elementów wewnętrznych

LP.	OBIEKT	ŁUK TĘCZOWY	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEŃ	KOMUNIKACJA Z ANEKSAMI	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	arkada o ostrym łuku [2]	brak [2]	sklepienie pięciopolo- we [2]	nie doty- czy [2]	biało malowa- ne [2]	biało malowa- ne [2]	drzwi do krucht prostokątne [2]	
2.	Kruhel Mały	duża ostro- luczna arka- da obustron- nie sfazowa- na zdobiona barwnym ornamen- tem geome- trycznym, wyraźnie oddzielająca nawę od pre- zbiterium [3]	brak [3]	kolebka, w zamknię- ciu trójpola- we [3]	barwne witraże z postacia- mi świę- tych [3]	szeroki, moc- no profilowany gzyms wieńczą- cy, ściany tyn- kowane [3]	na niebieskim tle złote gwiazdki, alegoria niebo- skłonu [3]	do zakrycia ostro- łukowy portal z prostym obramie- niem zdobiony or- namentyką roślin- ną z prostokąt- nymi drzwiami, ślepy tympanon pokryty malowi- dłami roślinny- mi [3]	
3.	Kruhel Wielki	brak [1]	płytkie li- zenny [1]	strop płas- ki oszalowa- ny sosnowy- mi deszczka- mi [1]	nie doty- czy [1]	płytki profilo- wany gzyms wieńczący, ściany otyńko- wane i zabiał- kowane w bar- wie różu [1]	kryty boazerią sosnową [1]	do zakrycia drzwi w prostokątnym obramieniu [1]	

Tabela 5.2. Prezbiterium – charakterystyka elementów wewnętrznych – cd.

LP. OBIEKT	EUK TĘCZOWY	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEN	KOMUNIKACJA Z ANEKSAMI	UWAGI
4. Pikulice	arkada o ostrym zamknięciu [2]	brak [2]	wielopolewe [2]	barwne szybki [2]	elementy geometryczne w formie brązowo-żółtych prostokątów, profilowany gzyms wieńczący [2]	pobiałka [2]	z zakrytą z chodnikiem do prezbiterium, ze wschodniej na plac kościelny i do prezbiterium [2]	
5. Błonie	zamknięty ostrym iuknieniem zdobionym barwną polichromią o motywach geometrycznych i figuralnych [2] wykonaną zapewne przez Witolda Skuliczę w latach 60. XX wieku [1]	w górnych partiach zdobione gurtę przez długie zdobione słupki [2]	sklepienie parasolowe z żebrami [2]	wykonywane w latach 1999–2000 w pracowni Macieja Kauczyńskiego w Krakowie [1]	po bokach otarza główne go polichromia o wątkach figuralnych [2]	polichromia wykonana w latach 60. XX wieku przez Witolda Skuliczę: gwiazdziste niebo [1]	prostokątne otwory drzwiowe [2]	

Tabela 5.2. Prezbiterium – charakterystyka elementów wewnętrznych – cd.

LP. OBIEKT	ŁUK TĘCZOWY	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEN	KOMUNIKACJA Z ANEKSAM	UWAGI
6. Karmelitanki bose	brak [2]	ściany wewnętrzne rozczłonkowane półfilarami na kapi- telach ozdobionych kwiatonami [2]	krzyżowe- żebrowe na gurtach, w zamknięciu ścielowe [2]	brak [2]	malowidła (1902 – Tadeusz Popiel [5]) pokrywają całe wnę- trze ornamentyką o motywach roślinnych (kwi- atki lili, ostów, ma- maków, goździków i chabrów) i wzorach metrycznych [2]	malowidła (1902 – Tadeusz Popiel [5]) pokrywają całe wnę- trze ornamentyką o motywach roślinnych (kwi- atki lili, ostów, ma- maków, goździków i chabrów) i wzorach metrycznych [2]		
7. Salezianie	wysoka ostrołukowa zdobiona ar- kada wsparta na półko- lumnach [2]	między- arkadowe półkolum- ny w dol- nej i górnej kondygnacji o liści- stych kapi- telach [2]	sklepienie krzyżowe- żebrowe na gurtach w prześle za- chodnim i zaostrzo- na koleb- ka w prześle wschodnim [2]	nie doty- czy [2]	oryginalna po- lichromia za- skonana w la- tach 1961–1962 przez Stanisła- wa Jakubczyka [1, 4]; pierwot- na polichromia Mario Cerad- niego zrekon- struowana w 2007 roku [3]	oryginalna po- lichromia za- skonana w la- tach 1961–1962 przez Stanisława Ja- kubczyka [1, 4]; pierwotna poli- chromia Mario Ceradniego zre- konstruowana w 2007 roku [3]	po obu stronach prezbiterium trzy ostrołukowe arka- dy zapewniające komunikację z są- siednimi pomiesz- czeniami: zakry- stią i kaplicą św. Jana Bosco, prze- szklone z drewn- ianymi imitacja- mi maswerków [2]	

Tabela 6.1. Transept / kaplice transeptowe – charakterystyka elementów zewnętrznych

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYTY	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	SYGNATURA	UWAGI
1.	Kaplica na Cmentarzu Głównym	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	brak [2]	
2.	Kruhel Mały	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	brak [3]	
3.	Kruhel Wielki	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	w kalenicy czworoboczna sygnaturka wykonana z blachy na czworobocznej podstawie, z czterema arkadowymi przeżo- czkami zamkniętymi gzymsem – nad każdą z nich dwuspadowy daszek o profilowanych krawędziach; nakryta stożkowatym daszem zwińczo- nym kulą i krzyżem [1]	

Tabela 6.1. Transept / kaplice transeptowe – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP. OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYTY	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	SYGNATURA	UWAGI
4. Pikulice	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	oktogonalna blaszana sygnaturka, z azurową ławnią z arkadkami o ostrych zamknięciach, oddzielona mocno profilowanym, szerokim gzymsiem od wysokiego ostrosłupowego hełmu krytego blachą i zwieńczonego kulą i krzyżem [2]	
5. Blonie	wnęki kaplicowe [2]	dwuosłupowe przyprochy w narożach kaplic [2]	prosto [2]	schodkowe; ściany szczytowe z gładkim fryzem [2]	na wysokości nawięzi okien płaski gzyms [2]	w ścianach szczytowych i zachodnich wysokie okna zamknięte ostrym łukiem [2]	drewniana konstrukcja kryta blachą miedzianą [2]	brak [2]	

Tabela 6.1. Transept / kaplice transeptowe – charakterystyka elementów zewnętrznych – cd.

LP.	OBIEKT	LICZBA PRZESEŁ	OSZKARPOWANIE	ZAMKNIĘCIE	SZCZYTY	DEKORACJA ELEWACJI	OKNA	KONSTRUKCJA I POKRYCIE DACHU	SYGNATURA	UWAGI
6.	Karmelitanki bosc	wnęki kaplicowe [2]	brak [2]	prosto [2]	kaplice zwieńczone trójkątymi, górną ogzysmowanymi szczytami, nad nimi kamienne krzyże [2]	wątek ceglany, kamienna oprawa trójkątne-go zwieńczenia [2]	w elewacji wschodniej okno w wielkiej półkolistej, lekko zaostrojonej blendzie, w oprawie ceglanej w jodełkę o ostrym zamknięciu, o poziomych podziałach, nad nim okulus w głębokiej wnęce o podziale w wążku czterosłiscia [2]	nizsze od głównej kalenicy, dwuspadowe kryte dachówką [2]	brak [2]	
7.	Salezianie	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	brak [2]	

Tabela 6.2. Transept / kaplice transeptowe – charakterystyka elementów wewnętrznych

LP. OBIEKT	KOMUNIKACJA ZRAMIONAMI / KAPLICAMI	PIONOWE PODZIAŁY ŚCIAN	PRZEKRYCIE RAMION / KAPLIC	PRZEKRYCIE SKRZYŻOWANIA Z NAWĄ	WITRAŻE	DEKORACJA ŚCIAN	DEKORACJA SKLEPIEŃ	UWAGI
1. Kaplica na Cmentarzu Głównym	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	
2. Kruhel Mały	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	nie dotyczy [3]	
3. Kruhel Wielki	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	nie dotyczy [1]	
4. Pikulice	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	nie dotyczy [2]	
5. Błonie	wewnątrz ostrołukowe profilowane arkady otwierające kaplice do nawy [2]	brak [2]	sklepienia kryształowe [2]	nie dotyczy [2]	we wszystkich oknach witraże o motywach figuralnych wykonane w pracowni Maciejka Kauczyńskiego w Krakowie w latach 1999–2000 [1]	brak; jasne tło [2]	polichromia z lat 60. XX wieku autorstwa Witolda Skulicza; gwiazdy na błękitnym nieboskłonie [1]	

SPIS ILUSTRACJI

Rysunki

Rys. 1. Przemyśl. Próba rekonstrukcji zespołu rotunda–palatium na Wzgórzu Zamkowym (oprac. Z. Pianowski; źródło: Pianowski, Proksa 2008, s. 30, rys. 20)

Rys. 2. Przemyśl. Próba rekonstrukcji cerkwi Wołodara oraz zespołu rotunda–palatium na Wzgórzu Zamkowym (oprac. V. Petrik, I. Diba; źródło: Pianowski, Proksa 2008, s. 21, rys. 12)

Rys. 3. Schematy przekrojów poprzecznych kościołów (oprac. własne)

Rys. 4. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Plan (oprac. I. Zając; źródło: Zając 1993, s. 1)

Rys. 5. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Plan (oprac. M. Schmidt; źródło: Schmidt 2011, zał. 1)

Rys. 6. Przemyśl–Błonie. Kościół. Plan (oprac. I. Zając; źródło: Zając 2000, s. 1)

Rys. 7. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan parteru – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 8. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan parteru – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 9. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan piętra – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 10. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan piętra – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 11. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan fundamentów i piwnic – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 12. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan fundamentów i piwnic – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 13. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Widok fasady – projekt J. Zajączkowskiego (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 14. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Widok fasady – projekt dodatkowy (oryg. w archiwum ss. karmelitanek bosych w Przemyślu)

Rys. 15. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół i klasztor. Plan założenia – stan z początku XXI wieku (oprac. P. Krasny, J. Sito; źródło: Katalog 2004, s. 82)

Rys. 16. Przemyśl – salezjanie. Kościół – plan obiektu (oprac. A. Sowa; źródło: Sowa 2006, s. 1)

Rys. 17. Przemyśl – salezjanie. Bryła kościoła – projekt M. Ceradiniego (źródło: Spesso 2002, s. 111)

Rys. 18. Przemyśl – salezjanie. Plan kościoła – projekt M. Ceradiniego (źródło: Spesso 2002, s. 111)

Rys. 19. Przemyśl – salezjanie. Projekt planu kościoła po zmianach S. Majerskiego (oryg. w archiwum księży salezjanów w Przemyślu)

Rys. 20. Przemyśl – salezjanie. Projekt fasady kościoła po zmianach S. Majerskiego (oryg. w archiwum księży salezjanów w Przemyślu)

Rys. 21. Kościoły zaprojektowane przez S. Majerskiego – wybór planów (wg białych kart, błędnie oznaczony kierunek kościoła w Kołaczycach): a – Kołaczyce (oprac. B. Bosak; źródło: Bosak 2002); b – Lutowiska (oprac. B. i A. Bosak; źródło: Bosak, Bosak 1999); c – Pantalowice (oprac. B. Podubny; źródło: Podubny 2011b); d – Przeczyca (oprac. V. Błotko; źródło: Błotko 2000); e – Wysoka k. Łańcuta (oprac. A. Nikiel; źródło: Nikiel 2000); f – Szerzyny (oprac. M.H. Grabski; źródło: Grabski 2009); g – Korczyna (oprac. B. Bosak; źródło: Bosak 2010)

Rys. 22. Oświęcim – salezjanie. Projekt rozbudowy kościoła i klasztoru autorstwa M. Ceradiniego (oryg. w archiwum księży salezjanów w Oświęcimiu)

Rys. 23. Rakovnik – salezjanie. Plan kościoła i klasztoru – projekt M. Ceradiniego (źródło: Spesso 2002, s. 107)

Rys. 24. Daszawa – salezjanie. Plan kościoła i klasztoru – projekt M. Ceradiniego (źródło: Spesso 2002, s. 104)

Fotografie

wszystkie fotografie pochodzą z archiwum autora

Fot. 1. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Widok ogólny

Fot. 2. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Korpus budowli

Fot. 3. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Pokrycie dachu

Fot. 4. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Górna strefa elewacji

-
- Fot. 5. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Okno nawy
- Fot. 6. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Prezbiterium
- Fot. 7. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Ryzalit północny
- Fot. 8. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Ryzalit południowy
- Fot. 9. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Ryzalit wschodni
- Fot. 10. Przemyśl. Kaplica na Cmentarzu Głównym. Szczyt fasady z wieżą
- Fot. 11. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 12. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Widok od wschodu
- Fot. 13. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Oskarpowanie prezbiterium
- Fot. 14. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Przekrycie prezbiterium i zakrystii
- Fot. 15. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Dekoracja elewacji korpusu
- Fot. 16. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Okno nawy
- Fot. 17. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Okno prezbiterium
- Fot. 18. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Fasada
- Fot. 19. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Wnętrze nawy i łuk tęczowy
- Fot. 20. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Dekoracja prezbiterium i arkada tęczowa
- Fot. 21. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Komunikacja z zakrystią
- Fot. 22. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Chór muzyczny
- Fot. 23. Przemyśl–Kruhel Mały. Kościół. Ołtarz główny
- Fot. 24. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Szczyt fasady
- Fot. 25. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Usytuowanie budowli
- Fot. 26. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Korpus świątyni
- Fot. 27. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Oskarpowanie
- Fot. 28. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Lokalizacja zakrystii
- Fot. 29. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Sygnaturka
- Fot. 30. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Gzyms koronujący
- Fot. 31. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Okno korpusu nawowego
- Fot. 32. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Fasada zachodnia
- Fot. 33. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Strop nawy i części prezbiterialnej
- Fot. 34. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Dekoracja ścian
- Fot. 35. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Wewnętrzna komunikacja z zakrystią
- Fot. 36. Przemyśl–Kruhel Wielki. Kościół. Okno korpusu nawowego

-
- Fot. 37. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 38. Przemyśl–Pikulice. Dzwonnica kościelna – widok od północy
- Fot. 39. Przemyśl–Pikulice. Dzwonnica kościelna – widok od południa
- Fot. 40. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Pierwotny korpus nawowy
- Fot. 41. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Okno nawy i gzyms koronujący
- Fot. 42. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Prezbiterium – widok ogólny
- Fot. 43. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Prezbiterium – widok od południa
- Fot. 44. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Zakrystia wschodnia
- Fot. 45. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Dekoracja elewacji prezbiterium i ściany szczytowej korpusu
- Fot. 46. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Część dobudowana w latach 90. XX w.
- Fot. 47. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Dekoracja elewacji z lat 90. XX w.
- Fot. 48. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Wnętrze nawy
- Fot. 49. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Arkada między nawą a prezbiterium
- Fot. 50. Przemyśl–Pikulice. Kościół. Wnętrze prezbiterium
- Fot. 51. Przemyśl–Błonie. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 52. Przemyśl–Błonie. Kościół. Bryła korpusu
- Fot. 53. Przemyśl–Błonie. Kościół. Oszkarpowanie korpusu
- Fot. 54. Przemyśl–Błonie. Kościół. Dekoracja elewacji
- Fot. 55. Przemyśl–Błonie. Kościół. Prezbiterium – widok od południa
- Fot. 56. Przemyśl–Błonie. Kościół. Prezbiterium – widok od wschodu
- Fot. 57. Przemyśl–Błonie. Kościół. Pokrycia dachowe świątyni
- Fot. 58. Przemyśl–Błonie. Kościół. Ściana szczytowa kaplicy północnej
- Fot. 59. Przemyśl–Błonie. Kościół. Sklepienie nawy
- Fot. 60. Przemyśl–Błonie. Kościół. Sklepienie kaplicy transeptowej
- Fot. 61. Przemyśl–Błonie. Kościół. Sklepienie prezbiterium
- Fot. 62. Przemyśl–Błonie. Kościół. Chór muzyczny i fragmenty polichromii
- Fot. 63. Przemyśl–Błonie. Kościół. Łuk tęczowy
- Fot. 64. Przemyśl–Błonie. Kościół. Fasada budowli
- Fot. 65. Przemyśl – karmelitanki bosc. Kościół. Schody przed głównym wejściem
- Fot. 66. Przemyśl – karmelitanki Bose. Kościół. Kaplica wschodnia i fragment korpusu nawowego

-
- Fot. 67. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Widok ogólny, widoczne różne przekrycia dachowe.
- Fot. 68. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Dekoracja elewacji
- Fot. 69. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Blenda w korpusie nawowym
- Fot. 70. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Okno kaplicy transeptowej
- Fot. 71. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Fragment sklepienia nawy
- Fot. 72. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Dekoracje wnętrz
- Fot. 73. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Fasada – widok od północy
- Fot. 74. Przemyśl – karmelitanki bose. Kościół. Fasada – widok od zachodu
- Fot. 75. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 76. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Oskarpowanie korpusu
- Fot. 77. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Dachy nad nawami
- Fot. 78. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Okna korpusu nawowego
- Fot. 79. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Sklepienie nawy głównej
- Fot. 80. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Sklepienie nawy bocznej
- Fot. 81. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Arkady międzynawowe
- Fot. 82. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Pionowe podziały ścian naw
- Fot. 83. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Dekoracje sklepień
- Fot. 84. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Prezbiterium – widok ogólny
- Fot. 85. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Prezbiterium – dekoracje ścian
- Fot. 86. Przemyśl – salezjanie. Fasada świątyni
- Fot. 87. Przemyśl – salezjanie. Kościół. Górne partie wieży
- Fot. 88. Przemyśl – kościoły salowe beztranseptowe. Fasady
- Fot. 89. Przemyśl – kościoły salowe z kaplicami transeptowymi. Fasady
- Fot. 90. Przemyśl – salezjanie. Górna strefa fasady kościoła
- Fot. 91. Kołaczyce. Fasada kościoła
- Fot. 92. Lutowiska. Kościół. Widok od strony prezbiterium
- Fot. 93. Przeczyca. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 94. Markowa. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 95. Wysoka k. Łańcuta. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 96. Szerzyny. Kościół. Widok ogólny
- Fot. 97. Korczyna. Kościół. Widok ogólny

Fot. 98. Wysoka Strzyżowska. Fasada kościoła

Fot. 99. Oświęcim – salezianie. Południowa elewacja kościoła, widoczny fragment niskiego szesnastoboku

LITERATURA

Źródła

Inwentarz

1955 Inwentarz parafii św. Józefa (mps w archiwum parafii św. Józefa w Przemyślu)

Księga

[b.d.] Księga inwentarzowa parafii rzymskokatolickiej pw. Najświęzszego Serca Pana Jezusa w Pikulicach (mps w archiwum parafii w Przemyślu–Pikulicach)

Ceradini M.

[1900] Plany kościoła i klasztoru księży salezjanów w Przemyślu (oryg. w archiwum salezjanów w Przemyślu)

[1901] Plany kościoła i klasztoru księży salezjanów w Oświęcimiu (oryg. w archiwum salezjanów w Oświęcimiu)

Majerski S.

[1900a] Plany kościoła i klasztoru księży salezjanów w Przemyślu (oryg. w archiwum salezjanów w Przemyślu)

[1900b] Plany kościoła i klasztoru sióstr karmelitanek bosych w Przemyślu (oryg. w archiwum karmelitanek bosych w Przemyślu)

Zajączkowski M.

[1899] Plany kościoła i klasztoru sióstr karmelitanek bosych w Przemyślu (oryg. w archiwum karmelitanek bosych w Przemyślu)

Opracowania publikowane

25-lecie

1923 25-lecie działalności salezjańskiej w Polsce, Mikołów

Baraniewski W.

1982 Projekty Karla Friedricha Schinkla dla Krzeszowic, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, t. XXVII, z. 3–4, Warszawa, s. 241–260

Bałus W.

1987 Pałace, dwory i wille Teodora Talowskiego, *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, t. 21, s. 223–2291992 Architektura sakralna Teodora Talowskiego, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace z Historii Sztuki*, t. MXL, z. 20, s. 53–78 + 45 planów

Beiersdorf Z.

1986 Kościoły Teodora Talowskiego w diecezji tarnowskiej, *Currenda*, nr 10–12, s. 399–408

Boba-Dyga B.

2007 Powrót malowidła Mario Ceradiniego do kościoła księży Salezjanów w Przemyślu, *Nasz Przemyśl*, nr 9, s. 14–16

Brząk-Piszczoła R.

1978 Błazowa niegdyś i dziś, Rzeszów

Bystrzak T.

2021 Teodor Marian Talowski, Kraków

Cmentarze

1981 Cmentarze przemyskie. Przewodnik, Przemyśl

Gosztyła M.

2010 Kościół na Błoniu, Wiadomości Konserwatorskie, nr 28, s. 61–69

Gosztyła M., Lichołai L., Ożóg S.

2014 Kościół i parafia Najświętszej Marii Panny Nieustającej Pomocy Przemyśl Błonie, Rzeszów

Gosztyła M., Lichołai R.

2018 Analysis of Gothic Revival churches designed by Stanisław Majerski located in Podkarpacie District, E3S Web of Conferences, t. 49, art. nr 00034

Gosztyła M., Proksa M.,

2000 Klasztory i zgromadzenia zakonne w archidiecezji przemyskiej, Przemyśl

Górska H.

1982 Działalność architektoniczna Sławomira Odrzywolskiego (1846–1933), Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, t. XV, z. 2, s. 239–248

Grzybkowski A.

2014 Gotycka architektura murowana w Polsce, Warszawa

Jabłoński K.A.

2002 Neogotyck triumfujący na Białostoczczyźnie, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. XLVII, z. 4, s. 394–409

2004 Neogotycki kościół farny w Białymstoku. Historia budowy i architektura, Nasza Przeszłość, t. 102, s. 243–285

Karmel

1900 Karmel przemyski, [b.m.]

Katalog

- 1994 Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Seria Nowa, t. 3, województwo rzeszowskie, red. E. Śnieżyńska-Stolotowa i F. Stolot, z. 5, Łańcut i okolice, opr. M. Omilanowska i J. Sito, Warszawa
- 2004 Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Seria Nowa, t. 10, miasto Przemyśl, red. J. Sito, cz. 1, Zespoły sakralne, opr. P. Krasny, J. Sito, Warszawa
- 2011 Katalog zabytków nieruchomych województwa podkarpackiego, Rzeszów

630 lat

1999 630 lat Kraczkowej, red. G. Kisałowa, Kraczkowa

Kornecki M.

1986 Tendencje artystyczne architektury kościelnej w pierwszym stuleciu diecezji tarnowskiej, Currenda, nr 1–3, s. 81–96

Kronika

1998 Kronika wsi Albigowa. Z różnych źródeł spisała Felicja Ulman, red. A. Łobaza, Albigowa

Majdowski A.

- 1985 Nurt narodowy w architekturze sakralnej Królestwa Polskiego do drugiej połowy XIX wieku, Nasza Przeszłość, t. 64, s. 5–55
- 1991 Zarys systematyki architektury neoromańskiej w budownictwie kościelnym Królestwa Polskiego, Nasza Przeszłość, t. 75, s. 118–137
- 1993 Studia z historii architektury sakralnej w Królestwie Polskim, Warszawa
- 1995 Budownictwo kościelne w twórczości projektowej Józefa Dziekońskiego (1844–1927), Warszawa

Majerski S.

2008 Stanisław Majerski inżynier – architekt (1872–1926), *Przemyskie Zapiski Historyczne*, R. XIV–XV: 2003–2005, s. 373–376

Omilanowska M.

1995 Stefan Szyller 1857–1933. Warszawski architekt doby historyzmu, t. 1–2, Warszawa

Opaska J.

2001 Architektura sakralna Teodora Mariana Talowskiego, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, t. XLVI, z. 3, s. 252–267

Pianowski Z., Proksa M.

2008 Najstarsze budowle Przemyśla. Badania archeologiczno-architektoniczne do roku 2006, Rzeszów

Podubny B.

2011a Majerski Stanisław Kostka [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, t. 2, red. L. Fac, T. Pudłocki, A. Siciak, Przemyśl, s. 74–82

2016 „Fabrica ecclesiae” rodziny Majerskich. Fenomen twórczości ojca i syna [w:] *Paragone. Rzeźba na granicy*, red. E. Błotnicka-Mazur, L. Lameński, M. Pastwa, Lublin, s. 79–101

Proksa M., Zub M.

2017a Ewangelickie kościoły w Tomaszowie Mazowieckim. Próba analizy przestrzenno-użytkowej i architektonicznej, *Czasopismo Inżynierii Lądowej, Środowiska i Architektury*, t. XXXIV, z. 64 (3/II/17), s. 273–283

2017b Kościoły neoromańskie w archidiecezji przemyskiej, Rzeszów

2018 Elementy architektoniczne i konstrukcyjne oraz wyposażenie wnętrza kościoła w Komarowie–Osadzie koło Zamościa, *Wiadomości Konserwatorskie*, z. 55, s. 75–85

-
- 2021 Zapomniany neoromański kościół w Zarzeczcu, *Wiadomości Konserwatorskie*, z. 65, s. 169–179

Rachwał A.

- 1990 Salezjanie [w:] *Diecezja przemyska w latach 1939–1945. Zakony*, red. J. Draus, J. Musiał, Przemysł, s. 549–556

Rocznik

- 1972 *Rocznik diecezji tarnowskiej na rok 1972*, Tarnów
1997 *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej*, Przemysł

Sawula E.

- 2010 Historia budowy oraz wyposażenia wnętrza kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żurawicy [w:] *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, Żurawica, s. 107–126

Schematyzm

- 2010 *Schematyzm diecezji rzeszowskiej*, Rzeszów

Spesso M.

- 2002 *La chiesa di Santa Maria Liberatrice al quartiere operaio del Testaccio in Roma e le architetture di Mario Ceradini per i Salesiani*, Genewa

Spis

- 1984 *Spis zabytków architektury i budownictwa województwa przemyskiego*, Przemysł

Stefański K.

- 1990 Twórczość architektoniczna Zdzisława Mączyńskiego w latach 1918–1939, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, t. XXXV, z. 3–4, s. 217–228

-
- 1994 O architekturze sakralnej Zdzisława Mączyńskiego raz jeszcze, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, t. XXXIX, z. 4, s. 315–323
- 1996 Główne nurty w architekturze sakralnej Galicji przełomu XIX i XX wieku, *Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej*, nr 751, *Budownictwo (Architektura)*, z. 47
- 1997 Motywy nadreńskie w polskiej architekturze sakralnej z początku XX wieku [w:] *Ars sine scientia nihil est. Księga ofiarowana Profesorowi Zygmuntowi Świechowskiemu*, Warszawa, s. 240–246
- 2000 *Polska architektura sakralna w poszukiwaniu stylu narodowego*, Łódź
- 2005 *Architektura XIX wieku na ziemiach polskich*, Warszawa

Stojak G.

- 1996 Prezbiterium archikatedry przemyskiej – gotyk czy neogotyk, *Miscellanea Łódzkie*, t. 1 (15), s. 26–32

Szpunar A.

- 1974 *Opis wsi Kraczkowa*, Kraczkowa

Świeży A.

- 2006a *Geneza przybycia salezjanów do Przemyśla: stulecie dzieła salezjańskiego w Przemyślu 1907–2007*, *Nasz Przemyśl*, nr 3, s. 3
- 2006b *Oratorium salezjańskie dla chłopców na Zasaniu [Cz. 1]: stulecie dzieła salezjańskiego w Przemyślu 1907–2007*, *Nasz Przemyśl*, nr 5, s. 10–11
- 2006c *Oratorium salezjańskie dla chłopców na Zasaniu [Cz. 2]: stulecie dzieła salezjańskiego w Przemyślu 1907–2007*, *Nasz Przemyśl*, nr 6, s. 6–7
- 2006d *Salezjańskie początki na Zasaniu: stulecie dzieła salezjańskiego w Przemyślu 1907–2007*, *Nasz Przemyśl*, nr 4, s. 3

Tarka B.

- 1999 *Siostry Karmelitanki Bose w Przemyślu. Opracowanie z okazji 100-lecia poświęcenia kościoła i klasztoru*, Przemyśl

Tołłoczko Z.

- 2011 Główne nurty historyzmu i eklektyzmu w sztuce XIX wieku: podręcznik dla studentów szkół technicznych. T. 1: Architektura, Kraków
- 2015 Sen architekta czyli o historii i historyźmie architektury XIX i XX wieku: studia i materiały, Kraków

Trojanowski W.

- 1990 Karmelitanki Bose [w:] Diecezja przemyska w latach 1939–1945. Zakonary, red. J. Draus, J. Musiał, Przemyśl, s. 373–406

Ulman T.

- 1997 Zarys dziejów Albigowej, 1384–1990, Łańcut

Wowczak J.

- 2017 Jan Sas-Zubrzycki: architekt, historyk i teoretyk architektury, Kraków

Wroński J.S.

- 1993 Uwagi o architekturze sakralnej Zdzisława Mączyńskiego (1878–1961), Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. XXXVIII, z. 2, s. 155–174
- 1994 Uwagi o architekturze sakralnej Zdzisława Mączyńskiego nie raz jeszcze, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. XXXIX, z. 4, s. 324–332

Zabytki

- 1998 Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, t. 33, Województwo przemyskie, Warszawa

Żabicki J.

- 2013 Leksykon zabytków architektury Lubelszczyzny i Podkarpacia, Warszawa

Żywicki J.

- 1996 Nurt neogotycki w architekturze sakralnej międzyrzecza Wisły i Bugu, *Nasza Przeszłość*, t. 85, s. 267–317
- 1997 Neogotyckie kościoły Ksawerego Dionizego Drozdowskiego, *Nasza Przeszłość*, t. 87, z. 7, s. 285–322
- 1998 *Architektura neogotycka na Lubelszczyźnie*, Lublin

Opracowania niepublikowane

Błotko V.

- 2000 Przeczyca – Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Rzeszów (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Rzeszowie)

Bosak B.

- 2002 Kołaczyce – Kościół par. rzym.-kat. pw. św. Anny (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Krosno (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Krośnie)
- 2010 Korczyna – Kościół par. rzym.-kat. p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Krosno (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Krośnie)

Bosak B., Bosak A.

- 1999 Lutowiska – Kościół par. rzym.-kat. pw. św. Stanisława bpa (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Krosno (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Krośnie)

Dżoń J.

- 1997 Parafia Grabownica w latach 1918–1939, Przemyśl (praca magisterska, mps w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu)

Gminny program

- 2012 Gminny program opieki nad zabytkami miasta Przemyśla na lata 2012–2016, oprac. Z. Bieńkowska, Przemyśl

Grabski M.H.

- 2009 Szerzyny – Kościół p.w. Matki Bożej Różańcowej (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Tarnów (dostępny w serwisie Zabytek.pl, <https://zabytek.pl/pl>, dostęp 26.08.2022)

Jurjewicz H.

- 1998 Przemyśl – Kaplica d. Szpitala Wojskowego (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemyśl (dostępny w serwisie Zabytek.pl, <https://zabytek.pl/pl>, dostęp 26.08.2022)

Michalska G.

- 1999 Komarów–Osada – Kościół parafialny p.w. Trójcy Przenajświętszej (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Zamość (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Zamościu)

Nikiel A.

- 2000 Wysoka Łańcucka – Kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Rzeszów (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu Delegatura w Rzeszowie)

Podubny B.

- 2011b Pantalowice – Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w zespole kościoła (Karta ewidencyjna zabytków architektu-

ry i budownictwa), Przemyśl (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu)

Przystupińska-Górska H.

1979 Działalność architektoniczna Sławomira Odrzywolskiego (1846–1933), Wrocław (mps w Katedrze Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego)

Rynkiewicz-Domino W.

1983 Przemyśl – Kościół ss. Karmelitanek Bosych p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemyśl (dostępny w serwisie Zabytek.pl, <https://zabytek.pl/pl>, dostęp 29.07.2022)

Schmidt M.

2011 Przemyśl – Kościół filialny p.w. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemyśl (dostępny w serwisie Zabytek.pl, <https://zabytek.pl/pl>, dostęp 29.07.2022)

Słota R.

1992 Parafia Jedlicze w latach 1939–1982, Lublin (praca magisterska, mps w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu)

Sowa A.

2006 Przemyśl – Kościół parafialny p.w. św. Józefa (salezjanów) Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemyśl (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu)

Szuwarowski K.

1998 Przemyśl – Kaplica w zespole Szpitala Powszechnego (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemyśl (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu)

Zajęc I.

- 1993 Przemysł – Kaplica cmentarna (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemysł (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemysłu)
- 2000 Przemysł – Kościół rzym.-kat. p.w. Najświętszej Marii Panny Nieustającej Pomocy (Kościółek na Błoniu) (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemysł (mps w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemysłu)
- 2002 Przemysł – Kaplica cmentarna na Cmentarzu Wojennym z I wojny światowej na Zasaniu (Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa), Przemysł (dostępny w serwisie Zabytek.pl, <https://zabytek.pl/pl>, dostęp 26.08.2022)